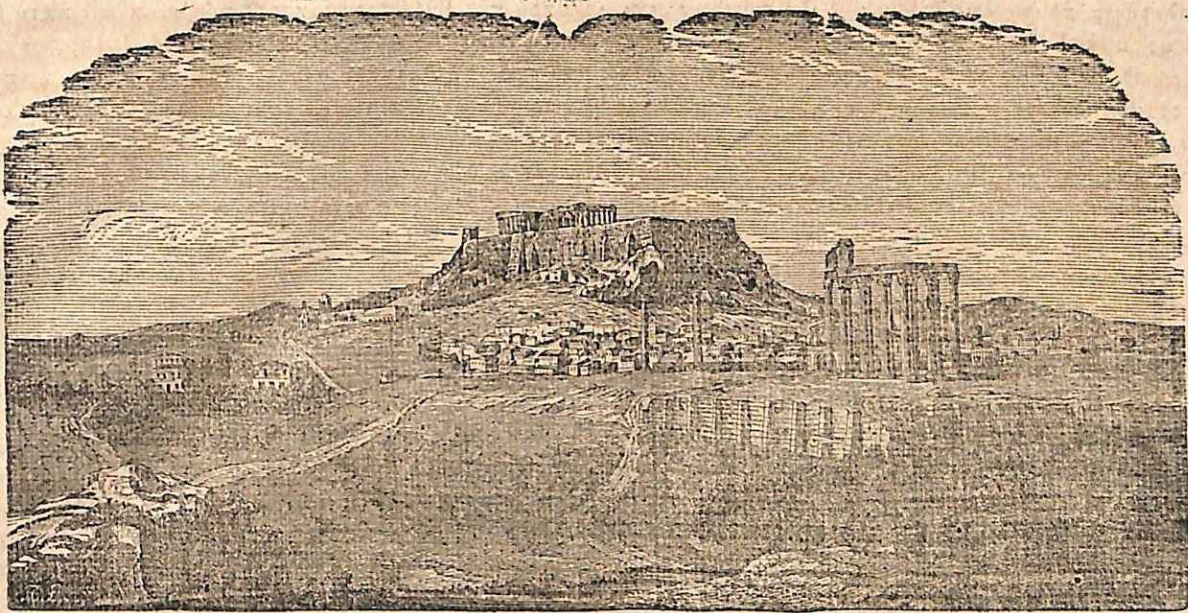

ΠΑΝΔΩΡΑ.

1 ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ, 1859.

ΤΟΜΟΣ Γ'.

ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ 231.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Β',

—ooo—

*Γραφεῖσα ἐκ Πόρου πρὸς τινα ἐν Ἀθήναις
οἰκοῦντα φίλον.*

(Συνέχ. καὶ τέλος. Ἰδε φυλλάδ. 208 καὶ 230).

Γενική τις ἐπικρατεῖ οὐ μόνον παρ' ἡμῖν, ἀλλὰ καὶ παρ' ἄλλοις ἰδέα, ὅτι τὸ ναυτικὸν τῶν ἀρχαίων καὶ αἱ ναυμαχίαι αὐτῶν, ἦσαν πράγματα γελοῖα καὶ εὐτελεῖ, ἀπέναντι τοῦ κολοσσίου ναυτικοῦ τῶν σημερινῶν ναυτικῶν ἐθνῶν, καὶ ὅτι ἡ τριήρης, ἥτις ἦν παρὰ τοῖς Ἀθηναίοις τὸ σύνθημα πολεμικῶν πλοίων, δὲν ἦτο πολὺ διάφορος τινὸς σημερινοῦ ἡμετέρου π.χ. τρεχαντηρίου. Βαθεῖα, φίλτατε, τῶν τοιούτων ἡ πλάνη καὶ ἡ ἀμάθεια. Ἡ τριήρης τῶν ἀρχαίων, ὡς ἡ λέξις αὐτὴ ἐμφαίνει, εἶχε τρεῖς τάξεις κωπῶν, πρῶτον τὰς κώπας θρανίτιδας ἢ θρανιτικάς, δεύτερον τὰς κώπας ζυγίας, καὶ τρίτον τὰς θαλαμίας ἢ θαλαμιαίας. Ἡ ἀληθὴς καὶ πραγματικὴ σχέσις τῶν τριῶν τούτων σειρῶν τῶν κωπῶν παρέσχε πάντοτε τοῖς ἀρχαιολογοῦσι πολλὰς δυσκολίας. Τὸ βέβαιον ὁμῶς εἶναι πρῶτον, ὅτι αἱ κώπαι ἐξετείνοντο ἀπὸ τοῦ ἐνὸς μέχρι τοῦ ἄλλου ἅκρου τοῦ πλοίου, καὶ ἴσταντο ἡ μία ὑπὸ τὴν ἄλλην, ὡς ἀποδεικνύουσιν ἐναργέστατα αἱ ἀπεικονίσεις τῶν ἀρχαίων πλοίων ἐπὶ τῆς στήλης τοῦ Τραϊανοῦ, ἐπὶ τοῦ παρὰ Οὐίλκενυάμφη Πραινεστίνου μαρμάρου, ἐπὶ ἀγγείων, καὶ ἄλλων ἀρχαίων μνημείων, οἷς κατάταξον εἰ βούλει, καὶ τὸν ἡμέτερον Ἀριστοφάνην ἐν τοῖς βατράχοις αὐτοῦ, οὗ τὴν μαρτυρίαν,

ἀποδεικτικωτάτην ἄλλως τε, ἀνάγνωθι κατὰ μόνας· δεύτερον δὲ, ὅτι μίαν κώπην εἰς καὶ μόνον ναῦτης ἐκίνει· ὅσαι ἄρα κώπαι, τοσούτοι καὶ ἐρέται ἢ ναῦται. Ἐκ τῶν ἡμετέρων δὲ ἐπιγραφῶν ἐξάγεται σαφῶς, ὅτι ἐν τινι συνήθει τριήρει αἱ μὲν κώπαι θρανίτιδες ἦσαν τουλάχιστον 62, αἱ δὲ ζυγίαὶ 54, καὶ αἱ θαλαμιαὶ 54. Ἐκτὸς δὲ τούτων ἀναφέρονται ἐτι καὶ κώπαι περίνεφ' τριάκοντα τὸν ἀριθμὸν, αἷς ἐχρῶντο οἱ περίνεφ, ἥτοι οἱ περιττοὶ ἐν τῇ νηϊ ἐπιβάται. Τὸ ὅλον ἄρα ἐν ἐκάστη τριήρει κώπαι καὶ ναῦται 200. Ὁ ἀριθμὸς δὲ οὗτος τῶν ναυτῶν ἐσχημάτιζε τὸ κυρίως καλούμενον πλήρωμα μιᾶς ταχείας ἥτοι μαχίμου τριήρους. Ἀλλ' αἱ μάχιμοι τριήρεις, ἐκτὸς τοῦ ναυτικοῦ πληρώματος, εἶχον ἐτι καὶ τοὺς καλουμένους ἐπιβάτας κατὰ τὴν στενωτέραν τῆς λέξεως σημασίαν, ἥτοι θαλασσίους στρατιώτας, ἀνήκοντας εἰς τὸ πλοῖον αὐτὸ, διαφόρους τῶν ναυτῶν καὶ τῶν ἄλλων στρατιωτῶν, οἷον πελταστῶν, ὁπλιτῶν, καὶ ἱππέων· ἔργον δ' αὐτῶν ἀποκλειστικῶς ἦν τὸ μάχεσθαι ἀπὸ τῆς νηός. Τούτων δὲ ἐτι διάφοροι ἦσαν οἱ ἐν τῇ νηϊ ἄνδρες τῆς τέχνης, οἷον ὁ κυβερνητὴρ, ὁ πρῶρευσ, ὁ καλευστής, ὁ τριηράρχης, οἱ τοίχαρχοι, οἱ διόποι, καὶ ὁ ἐσχαρεὺς, οἷς προσθετοὶ ἐτι καὶ τρεῖς ἢ τέσσαρες πεντηκόνταρχοι ἐν ἐκάστη τριήρει. Ὅρας λοιπὸν ἐκ τούτων πάντων, φίλτατε, ὅτι ἡ εὐτελής αὕτη τριήρης εἶχε πλήρωμα ἐν ὅλῳ σχεδὸν κατὰ ἐν καὶ ἡμισυ μείζον τοῦ μεγίστου ἡμῶν καὶ μαχिमωτάτου τὴν σήμερον πλοίου τῆς Ἀριάδνης. Ἀλλὰ τὸ

πλήρωμα τούτο ἦν πλήρωμα μιᾶς συνήθους τριήρους· ὅποιον δὲ ἦν τὸ τῆς τετρήρους, πεντήρους, ἑξήρους, ὀκτῆρους καὶ καθεξῆς μέχρι τῆς τετρατόδους τεσσαρακοντήρους Πτολεμαίου τοῦ Φιλοπάτορος! Ὁ Πολύβιος εἰς πᾶσαν ῥωμαϊκὴν καὶ καρχηδονίαν πενήτη ἀριθμῶν 300 ναύτας καὶ 120 ἐπιβάτας στρατιώτας. Προστιθεμένων δὲ τούτοις καὶ πεντήκοντα τοῖς ἀλλήστον ἐτέρων ἀνδρῶν μηχανικῶν καὶ τεχνιτῶν, ἡ πενήτης εἶχε πλήρωμα τοῖς ἀλλήστον 470 ἀνδρῶν. Ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Καλλιγούλα μία πενήτης κατὰ τὸν Πλίνιον εἶχε μόνον ναύτας 400. Μία ὀκτῆρης τοῦ Λυσίμαχου εἶχε ναύτας 1600. Τὸ δὲ πλήρωμα τῆς τεσσαρακοντήρους τοῦ Πτολεμαίου ἦν ὑπὲρ τοὺς 4000 ναύτας! Τῆς πενήτης λοιπὸν, ἥτις εἶχε συνήθως 500 ἀνδρας, λαμβανόμενης ὡς βάσεως ὡς πρὸς τὸν ἀριθμὸν τοῦ πληρώματος, καὶ προστιθεμένων εἰς ἕκαστον πλοῖον ἀνωτέρως τάξεως τοῖς ἀλλήστον 100 ἀνδρῶν· τότε ὁ στόλος Πτολεμαίου τοῦ Φιλαδέλφου περιέχων τριακοντήρεις δύο, εἰκοσῆρη μίαν, τρικαιδεκῆρεις τέσσαρας, δωδεκῆρεις δύο, ἑνδεκῆρεις δεκατέσσαρας, ἑννῆρεις τριακοντα, ἐπτήρεις τριακοντα ἐπτὰ, ἐξήρεις πέντε, πενήτηρεις δεκαεπτὰ, τετρήρεις καὶ τριήρεις ὑπὲρ τὰς διακοσίας, ὁ στόλος λέγω τοῦ βασιλέως Φιλαδέλφου συνίστατο ἐξ 155300 ναυτῶν (α). Ἀλλὰ δὲν ἀρκεῖ ταῦτα· διότι ὁ Ἀθήναιος λέγει ῥητῶς ἐτι, ὅτι «τὰ δ' ἐλάσσονα πλοῖα εἰς τὰς νήσους πεμπόμενα καὶ εἰς ἄλλας πόλεις, ὧν ἦρχε, καὶ τὴν Λιβύην, πλείονα ἦν τῶν τετρακισχιλίων. »! Ἡ δὲ ὑπερφύτης Πτολεμαίου τοῦ Φιλοπάτορος ναῦς, μέγα μαρτύριον τῆς τε ἐξόχου τέχνης τῶν ἀρχαίων ναυπηγῶν, καὶ τοῦ πλούτου τῶν Ἑλλήνων βασιλέων τῆς Αἰγύπτου, περιγραφεῖσα ἀκριβῶς ὑπὸ Φιλοζέου, μήκος μὲν εἶχε πηχῶν διακοσίων ὀγδοήκοντα (ὁ πῆχυς εἶχε μήκος ἑνὸς καὶ ἡμίσεως ποδός, ἄρα εἶχε μήκος 320 ποδῶν, ἦν δηλαδὴ μακροτέρων μεγίστων σημερινῶν καταφράκτων πλοίων, ἥτοι τρικρότων τῶν 120 πυροβόλων, κατὰ διακοσίους εἰκοσι πέντε εἰσέτι πόδας! (β) Τὸ δὲ ὕψος αὐτῆς ἀπὸ τοῦ ἀκροστολίου ἦν τεσσαράκοντα ὀκτὼ πηχῶν· ἄρα ὑπερέβαινεν ἐν τῇ πρῶρᾳ τὸ ὕψος τοῦ σημερινοῦ ναυπη-

(α) Τὸ πλήρωμα σήμερον τοῦ μεγίστου καταφράκτου ἥτοι τρικρότου τῶν 120 πυροβόλων συγκρίνεται ἐξ ἀνδρῶν 1091· τοῦ τῆς β' τάξεως ἥτοι τῶν 100 πυροβόλων ἐξ 919 ἀνδρῶν τοῦ τῆς γ' τάξεως ἥτοι τῶν 90 πυροβόλων ἐξ 864 ἀνδρῶν· τοῦ τῆς δ' τάξεως ἥτοι τῶν 80 πυροβόλων ἐξ 721 ἀνδρῶν. Τὰ δὲ μονόροτα (Frigates) τῆς α' τάξεως ἔχουσιν ἀνδρας 513· καὶ πυροβ. 60. τῆς β' τάξεως 444, καὶ πυροβ. 50· τῆς δὲ τρίτης ἀνδρας 330· καὶ πυροβόλα 40. Ὅθεν μόναι αἱ δεκατέσσαρες ἑνδεκῆρεις τοῦ Πτολεμαίου ἔφερον ὅσους ἀνδρας φέρουσιν νῦν δεκατέσσαρα τρίαροτα τῶν 120 πυροβόλων· διότι πᾶσα ἑνδεκῆρης εἶχε πλήρωμα 1100 ἀνδρῶν! Ἡ δὲ συνήθης πενήτης εἶχε μίαν ὡς πρὸς τὸ πλήρωμα ἑνὸς μονόροτου (Frigate) τῆς β' τάξεως, ἥτοι τῶν 50 πυροβόλων, κατὰ 86 ἀνδρας.

(β) Οἱ ναῦται τὴν σήμερον διαιροῦσι τὰ πολεμικὰ πλοῖα εἰς τέσσαρας τάξεις, ἥτοι εἰς καταφράκτα, κατὰ τὸ ναυτικὸν ὀνομαστικόν (Vaisseaux), μονόροτα (Frigates), δρομόνας (corvettes), καὶ εἰς πάρονες (Brigs). Καὶ τὰ μὲν καταφράκτα διαιροῦσιν εἰς τρεῖς τάξεις· τῆς πρώτης τάξεως τὸ καταφράκτον ἔχει μήκος μέτρ. 63 καὶ 81· ἐκαστοῦ τῶν, ἥτοι ποδῶν 192 περίπου· (τὸ μέτρον ἐστὶν ἴσον πρὸς 3 πόδας, 11 γραμμὰς καὶ 296 χιλιοστά των ἀρχαιοτέρων· ἡ δὲ γραμμὴ τὸ 1/12 τοῦ δακτύλου, τὸ 1/148 τοῦ ποδός, τὸ 1/443 τοῦ μέτρου.)· τῆς δευτέρας 63 καὶ 50· τὸ τῆς γ'

γικοῦ τῆς Εὐρώπης τέρας, τοῦ Λεβιάθαν, κατὰ 12 ἐτι πόδας! Ἀπὸ δὲ τῶν πρυμνηστικῶν ἀπλάστων ὡς τὸ πρὸς τῇ θαλάσῃ μέρος, τὸ ὕψος αὐτῆς ἦν πηχῆς πενήκοντα τρεῖς, ἥτοι πόδας 79 1/2· ἄρα ἡ τεσσαρακοντήρης τοῦ Πτολεμαίου κατὰ τὴν πρῶμναν ἦν ὑψηλότερα τοῦ Λεβιάθαν κατὰ 49 καὶ 1/2 πόδας! Πηδάλια εἶχε τέσσαρα τριακονταπήχη· τὸ μήκος τῶν θρανιτικῶν κωπῶν ἦν πηχῶν τριάκοντα ὀκτώ. Καὶ τοὶ δὲ ἔχονσαι τοιοῦτον ἀπιστον μήκος αἱ κωπῆαι (57 ποδῶν), ἦσαν ὅμως λίαν εὐκίνητοι καὶ εὐρέεις· διότι εἶχον μόλυβδον ἐν τοῖς ἐγχειριδίοις, καθιστάντα αὐτὰς εἰς ὡς λίαν βαρεῖας κατὰ τὴν ζύγῳσιν. Ἦν δὲ δίπρωρος καὶ δίπρυμνος, ἔχουσα ἐμβόλα ἐπτά, ἐν μὲν ἡγούμενον, ἕτερα δὲ ὑποστέλλοντα, τρία δὲ κατὰ τὰς ἐπιώτιδας. Οἱ ἐρέται ἥτοι οἱ κυρίως ναῦται ἦσαν πλείους τῶν τετρακισχιλίων, οἱ δὲ εἰς τὰς διαφόρους ἐσωτερικὰς τεταγμένοι ὑπηρεσίας τοῦ πλοίου, τετρακῆσιοι· πείρας δὲ γενομένης ἐπὶ τοῦ καταστρώματος ἐδέξατο ἐπιβάτας στρατιώτας δύο χιλιάδας ὀκτακοσίους πενήκοντα. Ἐκτὸς δὲ τούτων ὑπὸ τὰ ζύγια πλήθος ἕτερον ὑπῆρχεν ἀνθρώπων, καὶ ὁ ἀνάλογος πάντων τούτων ἐπισιτισμός. Τοιοῦτον δὲ ἔχουσα κολοσσιαῖον ὄγκον, αὐτοῦ ὁμοῦ (λέγει ὁ Φιλόζενος) ἦν καθ' ὑπερβολὴν θαυμαστός· δ' ἦν καὶ ὁ ἄλλος κόσμος τῆς νεῶς. Ζῶα μὲν γὰρ εἶχεν οὐκ ἐλάττω δώδεκα πηχῶν κατὰ πρῶμναν τε καὶ πρῶραν, καὶ πᾶς τόπος αὐτῆς κηρογραφία καταπεποικιλτο, τὸ δ' ἐγκωπον ἅπαν μέχρι τῆς πρόπεως κυσίνην φυλλάδα καὶ θύρους εἶχε περίεξ. Πολλὸς δ' ἦν καὶ ὁ τῶν ὄπλων κόσμος. Ἀνεπλήρου δὲ τὰ προσδεόμενα τῆς νεῶς μέρη. » Καὶ ὁ τρόπος δὲ τῆς καθολικῆς αὐτοῦ εἶναι ὡσαύτως λίαν περιεργός, διότι ἀποδεικνύει, ὅτι αἱ δεξαμεναὶ τῶν νεωτέρων ἐθνῶν δὲν εἶναι ἴδιον αὐτῶν ἐπινοήματα. Μέχρι μὲν τίνος δηλονότι τὸ πλοῖον κατήγετο ὑπὸ ὄχλου μετὰ βοῆς καὶ σαλπύγγων, ὕστερον δὲ, λέγει ὁ αὐτὸς ἱστορικός, αὐτὸν ἀπὸ Φοινίκης τις ἐπενόησε τὴν καθολικὴν, τάφρον ὑποστησάμενος, ἔσσην τῇ νηὶ κατὰ μήκος, ἦν πλησίον τοῦ λιμένος ὠρυξε. Ταύτη δὲ τοὺς θεμελίους κατακοδόμησε λίθῳ στερεῶ πρὸς πέντε πήχεις τὸ βάθος, καὶ διὰ τούτων φάλαγγας ἐπικαρτίας κατὰ πλάτος τῆς τάφρου διώσας συνεχεῖς, τετράπηχον εἰς βάθος τόπον, ἀπολιπούσας. Καὶ ποιήσας εἰς τὴν θαλάσσης ἐνέπλησεν αὐτῆς πάντα τὸν ὀρυχθέντα τόπον, εἰς δὲ βὰθίους ἀπὸ τῶν τυχόντων ἀνδρῶν εἰσθήγαγε τὴν ναῦν. . . . . Ὁ αὐτὸς δὲ Πτολεμαῖος ὁ Φιλοπάτωρ κατασκεύασε καὶ ποταμίον τι κολοσσιαῖον πλοῖον τὴν καλουμένην θαλαμηγόν, ἥτις ἦν ἀριστοῦργημα κομψότητος καὶ πολυτελείας. Ἡ θαλαμηγὸς αὕτη τοῦ Πτολεμαίου εἶχε μήκος ἡμισυ στάδιον ἥτοι πόδας 303 1/2, πλάτος δὲ τριάκοντα πήχεις, τὸ δὲ ὕψος αὐτῆς ἦν πηχῆς περίπου τεσσαράκοντα. Ἦν δὲ ἀληθῶς τὸ πλοῖον τοῦτο θαυμαστόν, ἐκτὸς τοῦ μεγέθους, καὶ διὰ τὸν ἐν αὐτῇ

55 καὶ 90. Τὰ δὲ μονόροτα τῆς α' τάξεως 54 καὶ 40, τῆς β' 52 καὶ 45. τῆς γ' 47. Οἱ δὲ δρομόνες τῆς α' τάξεως 42 καὶ 30· τῆς β' 38 καὶ 25. Οἱ δὲ πάρονες ἐν γένει 34 καὶ 15.

κατασπαρμένον πλοῦτον, τὴν πανταχοῦ ἐνυπάρχουσαν λαμπρότητα, καὶ τὰς παντοειδῆς ἀναπαύσεις, οἷον οἴκους, περιπάτους, κοιτῶνας περιφανεῖς, συμπόσια περίπτερα πολυτελέστατα, προπύλαια ἐξ ἐλέφαντος καὶ πολυτελεστάτης ὕλης κατασκευασμένα, θολοειδῆς ναοὺς τῆς Ἀφροδίτης, οἴκους βακχικούς, ἀντρα, κλίμακας ἐλικτάς φερύσας πρὸς τοὺς κρυπτοὺς περιπάτους, καὶ ἄλλα ὄντως θαυμαστά ἔργα. Πανταχοῦ δὲ ἥστραπτεν ὁ χρυσοῦς, καὶ τὰ πάντα ἦσαν κατασκευασμένα δι' ἐλέφαντος, ἀλαβάστρου, λίθων ἰνδικῶν, ἀλουργιδίων, γλυφῶν ἐκφανιστῶν κάλυκας λωτῶν ποταμίων, καὶ καρποὺς ἀντιβλάστων φοινίκων, καὶ ἄλλα μύρια ἀνθη. Πρὸς δὲ τούτοις τὰ πλείστα μέρη αὐτῆς κατασκευάσθησαν ἀπὸ κέδρου σχιστῆς, καὶ κυπαρίσσου Μιλησίας, καὶ θυῖνων σανίδων. Τοιαύτη ἦν ἡ ἀληθὴς ἐξαισία αὕτη θαλαμηγὸς ναῦς τοῦ βασιλέως Πτολεμαίου! Καὶ τρίτον δὲ τι κολοσσιαῖον ὑπῆρχε παρὰ τοῖς Ἑλλήσι πλοῖον, ἡ ναῦς τοῦ Ἰέρωνος, ἡ Συρακοσία, κατασκευασθεῖσα ὑπὸ τὰς ὄψεις τοῦ μεγάλου Ἀρχιμήδους. Περί ταύτης δὲ Μοσχίων τις ἐξέδωκεν ἴδιον σύγγραμμα, ἐν ᾧ μετὰ ἄλλων περιεργωτάτων ἱστορεῖτο ὡσαύτως, ὅτι ἡ ζυλῖα τῆς νεῶς ταύτης ἦν ἴση πρὸς ἐξήκοντα τριηρικὰ σκάφη· τριακόσιοι δὲ ἄνδρες χωρὶς τῶν ὑπηρετούντων εἰργάζοντο ἐν αὐτῇ ὡς ἀρχιτεχνίται. Οἱ συνήθεις ἥλοι αὐτῆς ἦσαν χαλκοὶ καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον δεκάμυνοι, ἥτοι βάρους πλεον τῶν τριῶν καθ' ἡμᾶς ὀκάδων· πᾶσα δὲ ἡ ἐξωτερικὴ ἐπιφάνεια ἦν ἀπεστεγασμένη διὰ μόλυβδίνων κεραμίδων. Περιεῖχε δὲ ἡ ναῦς αὕτη ἐκτὸς τῶν πολυαριθμῶν κλινῶν καὶ τῶν ἀπείρων σκευῶν τῶν δισχιδίων αὐτῆς τοῖς ἀλλήστον ναυτῶν, καὶ τῶν στρατιωτῶν ἐπιβατῶν, καὶ τῶν ἄλλων ἐν αὐτῇ ναυκλήρων, μηχανικῶν, τεχνιτῶν, ὑπηρετῶν καὶ λοιπῶν, περιπάτους, κήπους, σκηναὶς κιστοῦ λευκοῦ καὶ ἀμπέλων σκιαζούσας τοὺς περιπάτους, σχολαστήρια, βιβλιοθήκας, γυμνάσια, βιβλιοθήκας, ἱπποδρόμους, ὀπτάνας, ἰχθυοτροφεία, ζυλοθήκας, κριβάτους, ὀπτάνας, καὶ μύλους. Τὰ πάντα δ' ἐν αὐτῇ ἦσαν πολυτελῶς κατασκευασμένα· αὐτὰ δὲ πάντα (ἱστορεῖ ὁ Μοσχίων) δάπεδον εἶχεν ἐν ἀβακίσκοις συγκείμενον ἐκ παντοίων λίθων, ἐν οἷς ἦν κατασκευασμένος πᾶς ὁ περὶ τὴν Ἰλιάδα μῦθος θαυμασιώτης. . . . . ἐξῆς δὲ τούτων Ἀφροδίσιον κατασκευάστα τρικλινον, δάπεδον ἔχον ἐκ λίθων ἀγμάτων τε καὶ ἄλλων χαριεστάτων, ὅσοι κατὰ τὴν νῆσον ἦσαν τοὺς τοίχους δ' εἶχε καὶ τὴν ὀροφὴν κυπαρίσσου, τὰς δὲ θύρας ἐλέφαντος καὶ θύου· γραφαῖς δὲ καὶ ἀγάλμασιν, ἐπὶ δὲ ποτηρίων κατασκευαῖς υπερβάλλοντως κατασκευάστα. . . . . Ἡ δὲ ναῦς πᾶσα οἰκείαις γραφαῖς ἐπεπόνητο. Ἰσταντο δ' ἐπὶ αὐτῆς πύργοι ὀκτώ, δύο μὲν κατὰ πρῶμναν ἴσοι δὲ κατὰ πρῶραν, οἱ δὲ λοιποὶ ἐν τῇ μέσῃ τῆς νεῶς. Πᾶν δὲ τὸ ἐντὸς τῶν πύργων ἦν πλήρες λίθων καὶ βελῶν. Ἦν δ' ἐπὶ αὐτῆς κατασκευασμένοι καὶ τεῖχος ἔχον ἐπάλξεις καὶ καταστρώματα, ἔργον Ἀρχιμήδους, ἐφ' οὗ ἴστατο μηχανὴ λιθοβόλος ἀφείσα λίθους τριτηλάτους (72 ὀκάδων), καὶ βέλη δώδεκα-

πήχη, βάλλοντα ἐπὶ στάδιον, ἥτοι 607 πόδας μακρὰν. Ἐκτὸς δὲ τούτων κύκλω τῆς νεῶς ἦσαν χάρακες σιδηροὶ, ἵνα ἐμποδίζωσι τὴν ἀνάβασιν, καὶ κόρακες ἵνα συλλαμβάνωσι τὰ ἐγθρικά πλοῖα. Εἰς ἕκαστον δὲ τῶν τοίχων ἴσταντο ἐξήκοντα ὀπλίται, ἴσοι δὲ τούτοις περὶ τοὺς ἴστους καὶ τὰς λιθοβόρους κεραίας. Τριῶν δὲ ὑπερμεγέθων ἴστων ὑπαρχόντων, ὧν ὁ μέγιστος μόλις εὐρέθη ἐν τοῖς ὄρεσι τῆς Βρετανίας, ἐξ ἑκάστου ἐξήρτηντο δύο λιθοβόροι κεραῖαι, ἐξ ὧν διὰ μηχανῶν ἤριεντο ἐπὶ τοὺς ἐπιτιθεμένους ἀρπαγες καὶ πλίνθοι μόλιθου. Ἄγκυραι δὲ ἦσαν σιδηραὶ ὀκτὼ καὶ ζυλῖναι τέσσαρες. Ἡ δὲ ἀντλία καίπερ ἔχουσα ὑπερβάλλον βάθος, ὑπὲρ νὸς μόνου ἀνδρὸς ἐξηντλεῖτο διὰ κοχλίου, ὃν ὁ Ἀρχιμήδης ἐξεύρε. Ἐφόλκια δὲ εἶχεν ἡ Συρακοσία τὸ μὲν πρῶτον καὶ μέγιστον τὸν Κέρκουρον δυνάμενον βασιτάσαι τρις χίλια τάλαντα, ἥτοι 72000 ὀκάδ. βάρος. Μετὰ δὲ τούτον ἦσαν πολλὰ ἄλλα ἀλιανδὰ καὶ σκάφη, βασιτάζουσα ἕκαστη χίλια πεντακόσια τάλαντα, ἥτοι 36000 ὀκάδας. Ἡ ναῦς αὕτη ἦν τῇ κατασκευῇ εἰκόσφορος· ἄρα δύο χιλιάδες ἄνδρες ἦν τὸ τακτικὸν αὐτῆς πλήρωμα τῶν ναυτῶν. Ἀλλ' ἐκτὸς τούτων καὶ τῶν ἄλλων ἦδη ἀνωτέρω μνημονευθέντων, παρὰ τὴν πρῶραν ἴσταντο ἐπὶ ἐξαικόσιοι ἄνδρες ἐπιτηροῦντες τὰ παραγγελλόμενα. Καὶ τοὶ δὲ ἡ ναῦς αὕτη ἦν ἐξόχως πολεμικὴ, ὅμως ἐνεδύλλοντο ἐπὶ ἐν αὐτῇ, ἐξήκοντα χιλιάδες μεδίμων σίτου, δέκα χιλιάδες κεράμια (βαρέλια) τυρίων σικελικῶν, εἰκοσι χιλιάδες τάλαντα ἐρεῶν (48000 ὀκάδες μαλλί), καὶ ἕτεραι εἰκοσι χιλιάδες τάλαντα διαφόρων φορτίων. Ἐκτὸς δὲ τούτων ἀπάντων ὑπῆρχεν ἐν αὐτῇ πλήρης καὶ ὁ ἐπισιτισμός πάντων τῶν ἐνπλεόντων! Ὁ δὲ Ἰέρων ἐπειδὴ ἤκουεν, ὅτι πάντες οἱ ἐν Μεσογείᾳ λιμένες, οἱ μὲν ἦσαν ἀδύνατοι νὰ δεχθῶσι τὸν ἀρχαῖον τοῦτον Λεβιάθαν, οἱ δὲ καὶ ἐπικινδύνει, ἀπέστειλεν αὐτὸν δῶρον τῷ βασιλεῖ Πτολεμαίῳ μετονομάσας αὐτὴν ἀπὸ Συρακοσίας Ἀλεξάνδρειαν. Τοιαύτη καὶ τηλικαύτη ἦν καὶ ἡ ναῦς τοῦ Ἰέρωνος, εἰς ἣν τὸ ἐξῆς ὥραϊον ἐπιγράμμα ἐποίησεν ὁ ἐπιγραμματοποιὸς ποιητὴς Ἀρχιμήδης.

Τὸς τότε σῆλας πέλων ἐπὶ χθονὸς εἰσάγει ποῖος κοίρας ἀκαμάτοις πείρασιν ἡγάγετο; πῶς δὲ κατὰ δρυῶν ἐπάγη σάνις; ἢ τίς γέφυρ' ἔμπεδον πελάει τοῦτ' ἐκκμον τὸ κύτος; ἢ κορυφαῖ; Αἰνὰς περισσόμενον, ἢ τίς νάσων, ὡς Αἰγύλιον ὕδωρ Κυκλάδος ἐνδεδεταῖ; τοῖς αἰσθητοῖς ἴσπλάται; ἢ ἦρα Γίγαντες τοῦτο παρὰ οὐρανίας ἔβαν ἀτραπιτοῦς; Ἄστρον γὰρ ψαῖε καρχήσιον, καὶ τριεπίκτους ὠρεῖας μετὰ ἑνὸς ἔχει νεφῶν. Πείρασιν ἀγκύρας ἀπερείσται, οἷον Ἀβύδου Εἰρένης καὶ Σηστός διόσαν ἐθῆσε πόρον. Μάναι σιθαρῆς κατ' ἐπωμίδος ἐσχηγάρκτον γράμμα, τίς ἐκ χέρσου τάνδ' ἐκύλισε πρόπιν; φατὶ γὰρ, ὡς Ἰέρων Ἰερωνέας Ἑλλάδα πᾶσα καὶ νάσους κατὰ πᾶσαν οὐρανὸν ὀρεῖας σκαπτοῦχος ὁ Δωρικός. Ἀλλὰ, Πόσειδον, σῶθε κατὰ γλαυκῶν σῆμα τότε βούλων.

Ὅτι δὲ καὶ ἡ ναυτικὴ τῶν ἀρχαίων τέχνη δὲν ἦτον ὡς τινες τὴν φαντάζονται σήμερον, μαρτυρεῖ πρὸς

τοὺς ἄλλους καὶ τὸ ἐσχάτως ἐκδοθέν ναυτικὸν ὄνομαστικόν, (οὐχὶ ὀνοματολόγιον ὡς ἀνύπαρκτον, ἀλλ' οὐδὲ λεξικὸν ὡς μὴ συντεταγμένον κατὰ στοιχεῖον), ἐν ᾧ τὰ πλεῖστα καὶ ἐπιτυχεστάτα ὡς πρὸς τὰ τὸ σκάφος τοῦ πλοίου, καὶ τὴν διασκευὴν, τὴν διαίτησιν, τὴν στοιβασίν, τὰ σχοινία, τοὺς ἰστούς, τὰ ἱστία, τὸν ἐξαρτισμὸν, τὸν χειρισμὸν τῶν ἀρμένων, τὰς κινήσεις, τὸ προσωπικόν, τὰ κελεύσματα, τὴν τακτικὴν ναυτικὴν, τὴν ναυπηγικὴν, καὶ αὐτὰ τὰ ἐφοδία, ἐκ τῶν ἀρχαίων ἐληφθήσαν, ὧν τοὺς ναυτικούς ὅρους, σημειωτέον, γινώσκοντες σήμερον οὐχὶ ἐκ συγγραμμάτων ἀρχαίων ἐπιστημονικῶν περὶ ναυτικῆς, ἀλλ' ἐκ διεσπαρμένων τῆδε κακῶς λέξεων παρὰ τοῖς διασωθένσι συγγραφεῦσι· καὶ ὅμως ὁπότε ἀρχαῖαι ναυτικαὶ λέξεις λείπονται ἔτι ἐν αὐτῷ, ὡς ἐρρ εἰπεῖν, τὸ ἔκρινον, ὁ καταπειρατὴρ, ἡ ζήγισσις, τὰ ζυγά (ἐν ἄλλῃ ἢ ἐν τῷ ὀνομαστικῷ σημασία) ὁ ζυγός, τὸ διατόναιον, τὰ ζύγια, ὁ κάλαθος, τὰ καρχήσια, αἱ κώπαι μετόνοι ἢ καὶ ζύγια, οἱ περινεφ, (ἀντὶ τοῦ κοινοῦ ὑπεράριθμοι) τὸ προεμβόλιον, ἡ ἐμβολή, τὰ κόρυμβα, ὁ χηνίσκος, ὁ τράχηρ, ἡ πτυχίς, τὰ τοπεῖα, τὰ τρήματα (ἄλλως ἢ ἐν τῷ ὀνομαστικῷ) ὁ τριηραύλης ἀντὶ τοῦ κακοτρόνου νιγλαριστῆς, καὶ αὐλὸς ἀντὶ τοῦ νίγλαρος, καὶ τοι ὁ μολογητέον κυριολεκτικὸν τοῦτο, κτλ. κτλ. Ἀλλὰ ταῦτα, ἀντὶ νὰ ἐλαττώσωσι κατ' οὐδὲν τὴν ἀξίαν τοῦ ναυτικοῦ ὀνομαστικοῦ, ἀποδεικνύουσι μόνον τὴν ἄκραν τοῦ ἔργου δυσχερείαν, ἣν μόνον γινώσκουσιν, ὅσοι ποτε ἐνέκυψάν πως εἰς τὰ τοιαῦτα. Πλείστον ἄρα ἐπαίνων ἄξιον εἰσὶν οἱ ναυτικοὶ ὀνοματοθέται, καταβιβάζοντες ἤδη τοῦ μέλλοντος ἐλληνικοῦ ναυτικοῦ λεξικοῦ τὸν πρῶτον, θεμέλιον, ἐφ' οὗ μέλλει ἵνα στηριχθῇ εἰς τὸ μετὰ ταῦτα τὸ ὅλον ναυτικὸν ἐπιστημονικὸν οἰκοδόμημα. Ἀλλ' ἵνα τὸ ναυτικὸν ὀνομαστικὸν μὴ μένῃ καὶ τοῦτο χάριτος ἀπλούς γεγραμμένος, ἀπαιτεῖται φροντίς, καὶ πρόνοια, καὶ τοιαύτη τῶν ναυτῶν καὶ ἀξιωματικῶν καὶ δοκιμῶν διαθέσεις καὶ διάταξις, ὥστε νὰ βιασθῶσιν ἐκ τῆς ἀνάγκης ἐκόντες ἄκοντες νὰ ἐφαρμόσωσι τὰς νέας ἐλληνικὰς λέξεις ἀντὶ τῶν συνήθων βαρβαρικῶν. Τοῦτο δὲ μόνον δύναται νὰ συμβῇ ἂν πρῶτον τὰ πληρώματα τῶν πλοίων τουλάχιστον μέχρι τινὸς συγκροτῶνται ἀναμῖξ ἐξ ἀπάντων Ἑλλήνων. Ἡ τοιαύτη τῶν πληρωμάτων διάταξις οὐ μόνον κατ' ἀνάγκην θέλει εἰσαγάγει εἰς τὸν στόλον ἡρώων τὴν ἐλληνικὴν γλῶσσαν, ἀλλὰ καὶ τὴν παιθαρχίαν ἐντὸς ὀλίγου θέλει ἐνισχύσει ἐπαίσθητως, τῶν ἀρχόντων καὶ ἀρχομένων μὴ συνδεομένων ὡς νῦν πρὸς ἀλλήλους διαποικίλων δεσμῶν συγγενείας, καὶ κηδευσίας, καὶ ἀναδοχῶν, καὶ κοινῆς ἰδιαιότητος καταγωγῆς, καὶ ἄλλων ἔτι πολλῶν παραλυόντων τὴν τυφλὴν ὑπακοὴν τῶν κατωτέρων πρὸς τοὺς ἀνωτέρους, καὶ ἀφαιρούντων ὡς εἰκὸς τὸ σέβας τῶν ἀρχομένων πρὸς τοὺς ἀρχοντας αὐτῶν, ὅταν μάλιστα ἐν γένει οὐδὲ κοινωνικὴ τάξις, οὐδ' ἐπιστήμη, οὐδὲ πλοῦτος, οὐδ' ἄλλο τι ἐξοχὴν πλεονέκτημα διακρίνῃ αὐτοὺς ἀπ' ἀλλήλων· δεύτερον δὲ, ὅπερ εὐχερέστατον, ἂν αὐτοὶ πρῶτον οἱ συντάκται τοῦ ὀνομαστικοῦ,

θελήσωσι νὰ καταστήσωσιν αὐτὸ χρήσιμον διὰ τῆς ἀπὸ τῶν γνωστῶν εἰς τὰ ἄγνωστα μεταβάσεως, καὶ τῆς τροποποιήσεως αὐτοῦ ἀπὸ ὀνομαστικοῦ κυρίως εἰς λεξικόν.

Ὡς δὲ τὸ πολεμικὸν ναυτικὸν τῶν ἀρχαίων ἦν πλείστον ἄξιον λόγου, οὕτω καὶ τὸ ἐμπορικόν, ὡς τοιοῦτο, δὲν ἦτο ποσῶς ἐκείνου κατώτερον. Ὁ Λουκιανὸς ἐν τινι συγγραμματίῳ αὐτοῦ, ἐπιγραφομένῳ *πλοῖον ἢ εὐραὶ*, περιγράφει μέχρι τι πλοῖον σιτηγὸν τῶν ἀπ' Αἰγύπτου πλεόντων εἰς Ἰταλίαν, ἴσως ἐπικαλούμενον, καταπλεῦσαν εἰς Πειραιᾶ. Ἐν δὲ τῶν τοῦ διαλόγου προσώπων, ὁ Σάμιππος, θεώμενος τὴν ναῦν ἐκφωνεῖ· «Ἡλίκη ναῦς! Εἴκοσι καὶ ἑκατὸν πηλίων ἐλεγεν ὁ ναυπηγὸς τὸ μήκος (ἦν ἄρα τὸ μήκος τοῦ ἐμπορικοῦ τοῦτου σιτηγοῦ πλοίου, ἴσον τριηρότου τῆς πρώτης τάξεως) εὖρος δὲ ὑπὲρ τὸ τέταρτον μάλιστα τοῦτου· καὶ ἀπὸ τοῦ καταστρώματος εἰς τὸν πυθμένα, ἡ βαθύτατον κατὰ τὸν ἄντλον, ἐννέα πρὸς τοῖς εἴκοσι. Τὰ δ' ἄλλα ἡλικὸς μὲν ὁ ἰστός! ὅσῃν δὲ ἀνέχει τὴν κεραίαν! οὐκ δὲ προτόνῳ συνέχεται! ὡς δὲ ἡ πρύμνα μὲν ἐπ' ἀνέστηκεν ἡρέμα καμπύλη, χρυσοῦν χηνίσκον ἐπικειμένη, καταντικρὺ δὲ ἀνάλογον ἡ πρύρα ὑπερβέβηκεν, εἰς τὰ πρόσω ἀπομικνυμένη, τὴν ἐπ' αὐτὴν τῆς νεῶς θεὸν ἔχουσα τὴν ἴσιν ἐκατέρωθεν. Ὁ μὲν γὰρ ἄλλος κόσμος, αἱ γραφαὶ, καὶ τοῦ ἱστίου τὸ παράσεινον πυρρυγές, καὶ πρὸς τοῦτων αἱ ἀγκυραὶ, καὶ στροφεῖα, καὶ περιαγωγεῖς καὶ αἱ μετὰ τὴν πρύμνην οἰκίσσεις, θαυμάσια πάντα μοι ἔδοξε. Καὶ τὸ τῶν ναυτῶν πλῆθος στρατοπέδῳ ἂν τις εἰκάσειεν. Ἐλέγετο δὲ καὶ τοσοῦτον ἄγειν σῖτον, ὡς ἱκανὸν εἶναι πᾶσι τοῖς ἐν τῇ Ἀττικῇ ἐνιαύσιον πρὸς τροφήν. Κάκεινα πάντα μικρὸς τις ἀνθρωπίσκος γέρον ἤδη ἔσωζεν, ὑπὸ λεπτῇ κάμακι τὰ τηλικαῦτα πηδάλια περιστρέφων. » Ἔτερον δὲ τι πλοῖον ἐμπορικὸν συνήθους μεγέθους ἀναφερόμενον παρὰ Δημοσθένει κατὰ Φορμίωνος ἐκτὸς τοῦ φορτίου αὐτοῦ, τῶν δούλων, καὶ τοῦ πληρώματος, ἔφερον ἔτι ἐντὸς καὶ 300 ἐπιβάτας μετὰ πάντων τῶν σκευῶν αὐτῶν. Καὶ ὡς πρὸς τὴν ταχυπλοῖαν ἐπίσης τὰ πλοῖα τῶν ἀρχαίων δὲν ἦσαν κατώτερα τῶν ἡμετέρων ταχυτάτων ἱστιοφόρων. Δὲν ἦτο δηλονότι σπάνιον παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, ὁ ἀπὸ Βυζαντίου ἐν τρισὶν ἡμέραις κατὰ πλους εἰς Πειραιᾶ, ὡς ἐκ τῶν ἐξῆς ἐν τῷ *Ζωγράφῳ* καταφαίνεται στίχων·

Ἄλλ' ἕτερος εἰσπλέυκεν ἐκ Βυζαντίου
Τριητής, ἀπαθής, εὐπορηκός, περιχαρής
Εἰς δέμ' ἐπὶ τῇ μὲν γερωνίῃ καὶ δόδεκα,
Ἀλλῶν τὰ ναῦλα καὶ δάνει' ἐρυγγάνων.

Καὶ αὐταὶ δὲ αἱ ναυμαχίαι τῶν ἀρχαίων, καὶ τοι ἑσπεροῦντο τοῦ καταπληκτικοῦ κρότου τῶν πυροβόλων, καὶ τῶν ζοφερῶν νεφῶν τοῦ καπνοῦ, οὐχ ἥττον ὅμως ἦσαν φοβεραὶ καὶ φοβικαὶ· πολὺ δ' εἰπεῖν ὅτι αἱ σημεριναὶ πολυκροτοὶ ναυμαχίαι δὲν δύνανται ποσῶς νὰ παραβληθῶσι πρὸς τὰς ἀρχαίας, ὡς πρὸς τὸ πλῆθος τῶν παρατασσομένων εἰς μάχην ἀνδρῶν, καὶ τὰς ἐπερχομένας καταστροφάς.

Περίεργον δ' ἐνταῦθα φαινόμενον εἶναι τὸ ἐξῆς, ὅτι ἡ διὰ τοῦ ἀτμοῦ ὑπερτάτη ἀνάπτεις τῆς ναυ-

τικῆς δυνάμεως ἐπαναφέρει τὸν νηῆτην πόλεμον εἰς τὸ πρῶτον αὐτοῦ ἀρχαϊκώτερον σημεῖον. Καθότι, τοῦθ' ὅπερ ὁ Θουκυδίδης θεωρεῖ ὡς ἀπειρίαν τῆς ναυτικῆς ἐπιστήμης, τὸ οἰοῖται ἐν θαλάσῃ πεζομαχεῖν, ἄνευ *διάπλων* καὶ *ἀναστροφῶν*, εἰς τοῦτ' αὐτὸ σήμερον μετὰ τοσαύτας ἑκατονταετηρίδας διὰ τοῦ ἀτμοῦ ἐπαναγέται ἡ ναυμαχία, δύο τινα νῦν ὡς εἰκοι κυρίως προτιθεμένη, τὸν εἰς ἐμβολὴν ἐπίπλουν καὶ τὴν ἐφοδον. Δὲν εἶναι δὲ ποσῶς ἀπίθανον μὴ εἰς τὸ μέλλον εἰσαγάγῃ αὐτὴ καὶ τὰς ἀρχαίας τῶν ἀρχαίων καὶ τοὺς κόρακας καὶ τὰς σιδηρὰς χεῖρας. Ὅθεν ὅ,τι ποτὲ ὁ Ἀγησίλαος ἐξέφωνησεν, ὅτε ἤκουσε τὴν ἐν ταῖς ναυμαχίαις χρῆσιν τῶν καταπελτικῶν βελῶν, α Ἀπόλλωεν ἀνδρὸς ἀρετὰ, » τοῦτο δυνάμεθα φρονῶ καὶ ἡμεῖς σήμερον νὰ ἐπαναλάβωμεν ἐπὶ τῆς παρούσης τάσεως τοῦ πολεμικοῦ ναυτικοῦ, καθ' ἣν ἐλαχίστην ἔξει ῥοπήν ἐν ταῖς μελλούσαις ναυμαχίαις, ἡ κυρίως καλούμενη ναυτικὴ τέχνη καὶ ἐμπειρία, δι' ἣν ὡς ἐπιτοπολὺ ἐνίκων μέχρι τοῦδε τοὺς ἀπειροτέρους τὰ τέκνα τῆς Ἀλβιδώνας. Πρὸς ἀπόδειξιν δὲ τοῦ ἀνωτέρω λόγου, ὅτι ὑπερβέβηκον αἱ ναυμαχίαι τῶν ἀρχαίων τὰς καθ' ἡμᾶς ὡς πρὸς τὸ πλῆθος τῶν παρατασσομένων ἀνδρῶν, ἐξέστω ἡμῖν ἐν συντόμῳ νὰ ὑπομνήσωμεν τὰς κατὰ θάλασσαν πρώτας τῶν Ῥωμαίων ἀποπειράς, ἐν τῷ πρώτῳ αὐτῶν πρὸς τοὺς Καρχηδονίους πολέμῳ, ἐξ ὧν δύναται τις εἰκάσαι τὰ μετὰ ταῦτα. Οἱ Ῥωμαῖοι ὡς φύσει χερσαῖοι, πρὸ τῶν διενέξεων αὐτῶν πρὸς τοὺς θαλασσοκρατοῦντας Καρχηδονίους α οὐδ' ἀφορμὰς ἔσχον καθάπαξ οὐδ' ἐπινόειαν οὐδέποτε ἐποίησαντο τῆς θαλάσσης, » ὡς λέγει ὁ χριτικώτατος Πολύβιος. Συγχρόνως δὲ ἤρξαντο καὶ νὰ σκέπτονται περὶ θαλασσίας δυνάμεως, καὶ παρασκευάζονται ἔν' ἀγωνισθῶσι πρὸς τοὺς ἐκ προγόνων ἔχοντας τὴν κατὰ θάλασσαν ἡγεμονίαν ἀθήριτον. Ἡ τύχη δὲ ὦθησε τὸ πρῶτον πρὸς τοὺς Ῥωμαίους πενήτηρ τινὰ Καρχηδονίαν, ναυαγῆσαν κατὰ τὰ παράλια τῆς Βοετίας, ἣν συλλαβόντες ἐχρήσαντο ὡς τύπῳ καὶ ὑποδείγματι πρὸς ναυπήγησιν τοῦ μέλλοντος στόλου αὐτῶν. Κατὰ ταύτην λοιπὸν ἐναυπηγήθησαν τὸ 485 π. ἐν μεγίστῃ σπουδῇ ἑκατὸν τριάκοντα ὀκτὼ πενήρεις, φέρουσαι κατ' ἐλάχιστον ὅρον 30000 ἀνδρας. Ἡ ναυτικὴ δὲ αὕτη καθ' ἑαυτὴν μεγίστη παρασκευὴ ἦν ἀπλοῦν προοίμιον μεζιζόνων ἔτι καὶ καταπληκτικωτέρων ἀγώνων, καθότι μετ' οὐ πολὺ τὸ ἔτος 489—490 τριακόσαι πριάκοντα πενήρεις ἔχουσαι πλήρωμα ναυτικὸν 99000 ἀνδρας, καὶ φέρουσαι πρὸς τοῦτοις 40000 στρατὸν, ἐξέπλευσαν πρὸς τὴν Ἀφρικὴν κατὰ τῆς Καρχηδόνας. Ταύταις δὲ ἀπήτησαν κατὰ θάλασσαν 350 πενήρεις τῶν Καρχηδονίων φέρουσαι ἐν αὐταῖς 150000 ἀνδρας ναύτας καὶ στρατιώτας, α ἐφ' οἷς (λέγει αὐτὴς ὁ Πολύβιος) οὐχ οἶον ἄν τις παρὼν καὶ θεώμενος ὑπὸ τὴν ὄψιν, ἀλλὰ καὶ ἀκούων καταπλαγεῖν τὸ τοῦ κινδύνου μέγεθος καὶ τὴν τῶν πολιτευμάτων ἀμφοτέρων μεγαλομερίαν καὶ δύναμιν, στοχαζόμενος ἐκ τοῦ τῶν ἀνδρῶν καὶ τοῦ τῶν νεῶν πλῆθος. » Διακόσαι ἐνενήκοντα

ἄρα χιλιάδες μαχεται συμπεσόντες τότε εἰς ἐν ἡγωνίζοντο ἐν θαλάσῃ! Ἡ γιγάντειος δὲ αὕτη πάλη, ἡ μεγίστη, ἦν μέχρι τοῦδε ἡ ἀρχαιότες διηγωνίσαστο, ἔλαβε χώραν ὑπὸ τὸ ἔκνομον ὄρος τῆς Σικελίας, ἐν ᾧ ἦν τὸ ἐπὶ βρασάνοις διαβόητον φρούριον τοῦ Φαλάριδος, καὶ ὁ ἔτι μᾶλλον διαβεβημένος χαλκοῦς τοῦ τυράννου ταῦρος. Καταστραφέντος δὲ μετ' οὐ πολὺ σύμπαντος τοῦ Ῥωμαϊκοῦ στόλου ὑπὸ τρικυμίας φρικαλέας παρὰ τὰς ἀκτὰς τῆς Καρχηδονίας, διὰ τὴν ἀπειρίαν αὐτῶν ἐν θαλάσῃ, καὶ τῶν Καρχηδονίων παρασκευαζομένων τότε μάλιστα προθυμότερον, ἐντὸς τριῶν μηνῶν κατάρθωσαν ἵνα καταρτίσωσι νέον στόλον οἱ Ῥωμαῖοι ἐκ διακοσίων εἴκοσι πλοίων συγκείμενον, καὶ ἀνήχθησαν εἰς Σικελίαν τὸ ἔτος 497. Προσθέντες δὲ μετ' οὐ πολὺ ἔτερα 40 πλοῖα, τὸ ἐπὶ ἔτος μετέβησαν εἰς τὴν Ἀφρικὴν. Ἐν τῇ ἐπιστροφῇ δὲ τοῦ στόλου τοῦτου παρὰ τὸ Πολύνουρον ἀκρωτήριον, περιπεσόντες χειμῶνι δεινῷ ἀπώλεσαν πλεον τῶν ἑκατὸν πενήκοντα πλοίων. Αἱ ἐπανειλημμέναι δὲ αὐταὶ μεγάλαι καταστροφαὶ καὶ ἀπώλειαι ἀνδρῶν τε καὶ πλοίων, μαρτυροῦσαι τρανώτατα τὴν ἀλήθειαν, ὅτι στόλος καὶ ναῦται δὲν αὐτοσχεδιάζονται, ἑκαμψιν πρὸς στιγμὴν τὸ ἀγέρωχον τῶν Ῥωμαίων, περὶ τοῦ χαρακτῆρος τῶν ὁποίων ὁ σοφὸς ἱστορικὸς λέγει ἐνταῦθα καὶ τάδε, σχέσιν ἄμεσον ἔχοντα πρὸς τὴν ἡμετέραν ὑπόθεσιν. « Καθόλου δὲ Ῥωμαῖοι πρὸς πάντα χρώμενοι τῇ βίᾳ, καὶ τὸ προτεθὲν οἰόμενοι δεῖν κατ' ἀνάγκην ἐπιτελεῖν, καὶ μηδὲν ἀδύνατον εἶναι τῶν σφίσι ἅπαξ δοξάντων ἐν πολλοῖς μὲν κατορθοῦσι διὰ τὴν τοιαύτην ὁρμήν, ἐν τισὶ δὲ προφανῶς σφάλονται, καὶ μάλιστα ἐν τοῖς κατὰ θάλασσαν· ἐπὶ μὲν γὰρ τῆς γῆς, πρὸς ἀνθρώπους καὶ τὰ τούτων ἔργα ποιοῦμενοι τὰς ἐπιβολὰς, τὰ μὲν πολλὰ κατορθοῦσι, διὰ τὸ πρὸς τὰς παραπλησίους δυνάμεις χρῆσθαι τῇ βίᾳ· ποτὲ δὲ καὶ σπανίως ἀποτυχάνουσι· πρὸς δὲ τὴν θάλατταν καὶ πρὸς τὸ περιέχον ὅταν παραβάωνται καὶ βαιομαχῶσι, μεγάλους ἐλαττώμασι περιπίπτουσι, ὁ καὶ τότε καὶ πλεονάμεις αὐτοῖς ἤδη συνέβη, καὶ συμβήσεται πάσχειν ἕως ἂν ποτε διορθώσονται τὴν τοιαύτην τολμήν καὶ βίαν, καθ' ἣν οἰοῦνται δεῖν αὐτοῖς πάντα καιρὸν εἶναι πλωτὸν καὶ πορευτὸν ». Πλὴν μόλις ἐνίκησαν τὴν κατὰ γῆν ἐν Πανόρμῳ τῆς Σικελίας νίκην, καταργήσαντες τὸν νόμον, καθ' ὃν ἐμελλον τοῦ λοιποῦ νὰ ἔχῃσι μόνον 60 πλοῖα διὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ ἐν Σικελίᾳ στρατοῦ, πάλιν κατεσκευάσαν εὐθὺς τὸ ἔτος 496 στόλον ἐκ διακοσίων πενήκων, εἰς ὃς ἐπιβιβάσαντες καὶ τέσσαρας λεγεῶνας, ἥτοι 24000 στρατὸν, ἐπολιορκήσαν τὴν πόλιν τῆς Σικελίας Λιλύθαιον. Οὗτος ὅμως ὁ νέος στόλος μετ' αὐτῶν τῶν πληρωμάτων κατεστράφη τὸ ἐπόμενον ἔτος ναυμαχίᾳ πρὸς Καρχηδονίους, πρῶτον μὲν περὶ Δρέπανα, εἶτα δὲ ἐνώπιον τοῦ Λιλυθαίου. Τέλος δὲ νέαι τις τρικυμία ἐξ ὁλοκλήρου κατεπόντισεν ὅ,τι ἐκ νέου οἱ Ῥωμαῖοι δι' ἀκαταλογίστων ἀγώνων συνήνεγκον εἰς τὴν θάλασσαν, ὥστε ἐξ ἑκατονταπεντήκοντα νέων ἄλλων πλοίων δύο

μόνον ἐσώθησαν. Νῦν δὲ τὸ δεύτερον αὐθις ἐψηφίσαντο ἵνα οἱ Ῥωμαῖοι οὐδένα τοῦ λοιποῦ κατασκευάσωσι στόλον. Ἀλλ' εἰς τὸ ἔπακρον τῆς ὀργῆς ἀχθέντες ὑπὸ τῆς ὕβρεως τῶν Καρχηδονίων, πᾶσαν θηρόντων καὶ κατερημούντων τὴν ἰταλικὴν παραλίαν, ἐτι ἅπαξ ἀπεπειράθησαν τὴν τύχην αὐτῶν εἰς τὴν θάλασσαν· ὅθεν ἀνελπίστως αὐθις ἐναυπήγησαν 200 πεντήρεις, δι' ὧν ἐπὶ τέλους μετὰ θυσίας ἀνηκούστους καὶ ἀγῶνας ὑπερανθρωπίνους εἰκοσιτεσσάρων ὁλῶν ἐτῶν, κατῴρωσαν τὸ ἔτος 513 τὴν πρῶτην τοῦ Λιβυκοῦ πολέμου ἀνακαχήν, ἀπολέσαντες πρὸς ἐπίτευξιν αὐτῆς ἐκτὸς τοῦ πεζοῦ στρατοῦ καὶ τῶν πολυαριθμίων φορητῶν πλοίων, 700 πεντήρεις καὶ 200000 ναύτας! Οὕτω κτώνται οἱ ἄνθρωποι τὴν ἐλευθερίαν, καὶ τοιαύτας θυσίας ἀπαιτεῖ ἡ ἐθνικὴ ἀνεξαρτησία καὶ δόξα!

Ἐν τῷ μέσῳ δὲ τῶν θλιβερῶν τούτων σκέψεων περὶ τῆς ἀρετῆς καὶ τῶν ἀγῶνων τῶν ἄλλων ἐθνῶν ὑπὲρ τῆς δόξης καὶ τοῦ ἐθνικοῦ αὐτῶν μεγαλείου, αἴφνης ἡγήθη ἡ καταβεβλημένη διάνοια ἐκ τοῦ κρότου ἀλύσεως ἀγκυροβολούντος τινὸς οὐ μακρὰν ἀπὸ τοῦ πλοίου. Χαρὰ δὲ καὶ ἐλπίς αὐθις διεχύθη εἰς τὴν ψυχὴν μου, ὅτε ἀποδύντων τῶν πρώτων ναυτῶν εἰς τὴν παραλίαν, ἀνέγνων ἐπὶ τῆς μελαίνης ταινίας τῶν σκιαδίων αὐτῶν τὴν λέξιν *Σαλαμικία!* Σκεπτόμεθα ἄρα, φίλτατε, ἵνα ἐπαναφύωμεν τὴν πατρίδα εἰς τὴν ἀρχαίαν αὐτῆς Σαλαμινιάδα, δόξαν, ἀρχόμενοι ἀπὸ τῶν ὀνομάτων τῶν ἱερῶν πλοίων τῶν προγόνων ἡμῶν; Ἡ Σαλαμινία ναῦς καὶ ἡ Πάραλος ἦσαν δύο ἐκ τῶν ἀρχαιοτάτων τῆς πολιτείας τῶν Ἀθηναίων πλοῖα, οἳ ἐχρῶντο πρὸς τὰς δημοσίας χρείας· ὥφειλεν ὅμως ὁ εὐτυχὴς ὀνοματοθέτης ἵνα προσθήσῃ εἰς ταῦτα, ἀντὶ ἐτέρου τινὸς ὡς ἤκουσα τῆς Πανόπης, ἥτις οὐδὲν ἔχει τὸ ἐνδοξον ἢ ἱστορικόν, εἰ μὴ ὅτι ἦν τις αὕτη ἐκ τῶν πολλῶν Νηρηίδων, ἃς προσεκάλεσεν ἐκ τοῦ βῆθος τῶν θαλάσσων ἡ Θέτις, ἡ μήτηρ τοῦ Ἀχιλλέως, ὁδουμένου τὸν θάνατον τοῦ φίλου αὐτοῦ Πατρόκλου, ἵνα μετ' αὐτοῦ συνθρήνησιν.

Σμερδαλέον δ' ὁμῶς ἐκείνη δὲ πότις μήτηρ ἡμῶν ἐν βένθεσσιν ἔλδ᾽· παρὰ πατρί γέροντι κώκυον τ' ἄρ' ἐπείτα· θεῶν δὲ μιν ἀμφοτέρων πᾶσι ὅσα κατὰ βένθος ἔλδ᾽ Νηρηίδας ἦσαν Ἀφροδίτη καὶ Πανόπη καὶ Ἀγκλαῖα Γαλάτεια, κλ.

ὥφειλε, λέγω, καταλείπων εἰς τὸ βένθος τῆς ἁλὸς τὴν Πανόπην ἢ ἀνακαλέσῃ εἰς τὴν ζωὴν τὴν ἀηλίαν ἢ Ἀηλιάδα, ἥτις ἀναμνήσκῃ ἡμῖν καὶ τὸν Θεσέα ἐπ' αὐτῆς εἰς Κρήτην ἐκπλεύσαντα, καὶ τὰς τελευταίας ἐν δεσμοπορίᾳ στιγμὰς τοῦ Σωκράτους, καὶ τὰς ὑψίστας περὶ ἀθανασίας ψυχῆς θεωρίας τοῦ Πλάτωνος ἐν τῷ Φαίδρῳ. Τοιοῦτον δὲ σέβας ἔφερον οἱ Ἀθηναῖοι πρὸς τὸ ἀρχαιοτάτων τούτου λείψανον τῆς ἀρχαιοτάτης αὐτῶν ἱστορίας, ὥστε οὐ μόνον ἐπὶ τῶν σωκρατικῶν ἐτι χρόνων διετηρεῖτο, ἀλλὰ καὶ ἄχρι Δημητρίου τοῦ Φαληρέως οἱ Ἀθηναῖοι διεφύλασσον αὐτὸ, τὰ μὲν παλαιὰ τῶν ξύλων ὑφαίροντες, ἄλλα δὲ ἀντὶ τῶν πονούντων ἰσχυρὰ ἐμβάλλοντες καὶ συμπηγνύντες. ἔχομεν δὲ σήμερον ἐτι καὶ ἡμεῖς τοιαύτην τινὰ θεωρίαν καὶ ἱερὰν τριήρη,

τὸ μόνον ἐτι σωζόμενον λείψανον τοῦ θαλασσοῦ ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶνος, τὴν γηραιὰν Ἀθηναίαν, ἣν ὀφείλομεν πάντως, εἴ τι ὑπολείπεται ἐτι ἐν ἡμῖν ἐλάχιστον σέβας πρὸς τοὺς πατέρας ἡμῶν καὶ τὰ ἐνδοξὰ αὐτῶν ἔργα, ἵνα δικαιωνώμεν διηνεκῶς ἀνακαινίζοντες αὐτήν, καὶ λαμπρύνοντες, καὶ κατακοσμοῦντες, καὶ λέγοντες πρὸς τὰ τέκνα τῶν τέκνων ἡμῶν· Ἴδε οἱ πατέρες ἡμῶν ἐν αὐτῇ αἰετῶντο φανερὰν κρηπίδα ἐλευθερίας! ἀπὸ τῶν ἀφλάστων καὶ ἀκροστολίων αὐτῆς ἤκούετο πανταχοῦ ἡ λαμπρὰ καὶ μεγάλη βοή.

Ἡ Παῖδες Ἑλλήνων ἔτε, ἐλευθεροῦτε πατρίδα, ἐλευθεροῦτε δὲ Παῖδας, γυναῖκας, θεῶν τε πατρῶν ἔθνη, θύκας τε προγόνων, νῦν ὑπὲρ πάντων ἀγῶν.

Ἦν ποτε γενικὴ ἰδέα, ὅτι δύο μόνον ὑπῆρχον αἱ ἱεραι τῶν Ἀθηναίων τριήρεις· ἀλλὰ νεώτεροι ἔρευναι ἀπέδειξαν, ὅτι ἐκτὸς τῆς Σαλαμινίας καὶ τῆς Παράλου ὑπῆρχεν ἐτι καὶ ἡ ῥηθεῖσα *Δηλιάς*· ἀπὸ δὲ τῶν χρόνων τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου, προσετέθη καὶ τετάρτη ἱερὰ τριήρης ἡ Ἀμωνίς ἢ Ἀμωνιάς, καὶ ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Ἀλεξάνδρου ἕτεροι τρεῖς ὀνομάσθησαν ἱεραί, ἡ Ἀντιγονίς, ἡ Δημητριάς, καὶ ἡ Πτολεμαίς. Ὅπως δὲ καὶ ἂν ἔχη τὸ περὶ τῶν ὀνομάτων τῶν τριῶν τελευταίων τούτων πλοίων ἐποχῆς μεταγενεστέρως, ἐν γένει τὰ ὀνόματα, ἃ ἔφερον τὰ πολεμικά πλοῖα τῶν Ἀθηναίων ἐν τῇ κλασικῇ καὶ δημοκρατικῇ ἐποχῇ, ἦσαν προσφυστάτα καὶ καταλλήλῃ, λαμβάνοντα τὸ ὄνομα αὐτῶν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, εἴτε ἐκ τῆς φύσεως αὐτοῦ τοῦ πλοίου, εἴτε ἐκ τοῦ προσορισμοῦ καὶ τῶν ἐλπίδων αὐτοῦ. Οὕτως αἱ ἐν Πειραιεὶ ἀνακαλυφθεῖσαι πολύτιμοι ἐπιγραφαί, παρέχουσιν ἡμῖν ἐν ἄλλοις πολλοῖς καὶ τὰ ἐξῆς ὠρεῖα ἀπαικῶν τριήρων ὀνόματα, π. χ. Ἀνδραγαθία, Ἀμώμητος, Ἀμιλλα, Ἀμυνομένη, Παρθένος, Ἀξιονίκη, Ἀπόδασις, Αὔρα, Ἀκτίς, Αἰχμή, Δελφινία, Βοήθεια, Δημοκρατία, Ἐλευθερία, Νίκη, Πετομένη, Προθυμία, Σωζομένη, Σώζουσα, Φερηνίκη, Σώτεια, Νικαρίστη κτλ.

Νῦν δὲ τέλος, φίλων μοι ἄριστε, καίριος ἵνα διακόψωμεν πρὸς ὥραν τὴν διὰ γραφῆς ἡμῶν ταύτην διάλεξιν· διότι ἡ μὲν ἐμὴ μνήμη ἤδη ἀπέκαμε, τὴν σὴν δὲ ὑπομονὴν δὲν βέλω νὰ ἐξαντλήσω. Σύγγραψιμοι ὅμως τὴν μακρηγορίαν ταύτην, διότι ἴσως ἡ παρούσα ἐπιστολὴ εἶναι καὶ ἡ τελευταία ἀπὸ ταύτης τῆς νήσου. Τίς οἶδε τὰς τύχας καὶ τὰς περιπετείας ἡμῶν ἐν τῷ μέλλοντι; Ἴσως δὲ ἦν Θεὸς διδῶν, καὶ ἄλλων τόπων φυσικὰς καλλονὰς, καὶ ἄλλων ἀνθρώπων ἥθη καὶ βίους προσεχῶς περιγράψωμεν. Ἀτέμκαρτος δὲ ὁ πᾶς βίος, οὐδὲν ἔχων πιστὸν πλανᾶται συντυχίαις· ἐλπίς δὲ φρένας παραθραύνει, τὸ δὲ μέλλον ἀκριβῶς οἶδεν οὐδεὶς. Θεὸς δὲ πάντας ἐν κινδύνῳ θνατοῦς κυβερνᾷ. ν (α).

Ἐν Πόρῳ, τὴν 20 Αὐγούστου 1859.

Ἐγὼ
Κ. ΦΡΕΑΡΙΤΗΣ.

(α) Ἐν σελίδ. 417, στίχῳ 4, στίχῳ προτελευταίῳ τοῦ προηγούμενου φυλλαδίου ἀντὶ τοῦ ἐσφαλμένου ὡς ἀνάγνωθι ἡμῖν.

ΤΟ ΠΡΩΤΟΝ ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟΝ ΕΝ ΡΩΣΣΙΑ.

—οοο—

Δύο μεγάλας ναυμαχίας ἀναγέρσει ἡ νεώτερα ἱστορία, καθ' ἃς πανστρατιᾷ σχεδὸν ἡ Χριστιανωσύνη συνέρχεται κατὰ Μωαμεθανῶν· ἡ ἐν Ἐπάκτῳ πρώτη καὶ πολυθρύλλητος ταπεινὴ κατὰ θάλατταν τὴν αὐθάδειαν τοῦ Τούρκου, ἐκατὸν εἰκασιν ἐτη περὶ τοῦ μετὰ τὴν ἄλωσην Κωνσταντινουπόλεως· ἡ δευτέρα, ὑπὸ τὰ τείχη τοῦ Νεοκαστροῦ συγκροτηθεῖσα, ἐπισφραγίζει τὴν ἑλληνικὴν ἐλευθερίαν εἰς τὰς ἡμέρας μας. Καὶ σύμπτωσις αξιοσημείωτος! Ἀμφότεροι οἱ κατὰ βαρβαρότητος ἱεροὶ ἀγῶνες οὗτοι τοῦ πολιτισμοῦ τελούνται εἰς τὰ ὕδατα τῆς Πελοποννήσου, ὁ μὲν οὐ μακρὰν τῶν Δελφῶν, τοῦ μαντείου ὅπερ τὸ πάλαι προσεμήνυσεν τοῦ Ξεῖρου τὴν ἐντροπήν, ὁ δὲ εἰς ἐποψὴν τῶν ὀρέων, ὅπου πρότινος ὁ Τζαβέλλας, ὁ Καρατάσος, ὁ Καραϊσκάκης ἐστησαν τρόπαια ἡρωϊκῆς καρτερίας, παρὰ τὴν νῆσον αὐτήν, ἔνθα κείται τὸ σῶμα τοῦ Τσαμαδοῦ.

Τὴν ἐν Ἐπάκτῳ ναυμαχίαν τίς τῶν τότε συγχρόνων δὲν ἐχαιρέτισεν ὡς πρόδρομον ἀνεπισχέτου καταλύσεως τῶν ὀθωμανῶν; Ἐπανηγύρισαν αὐτὴν ὁμοθυμαδὸν πάντα τὰ φύλα τῆς Εὐρώπης, Ἰταλοὶ τε καὶ Ἰσπανοὶ, καὶ Γάλλοι, καὶ Ἀγγλοὶ, καὶ Γερμανοὶ καὶ Ῥῶσοι· ἐξύμνησεν αὐτὴν πᾶν γένος καὶ δόγμα χριστιανικόν, ἀπὸ Λιβανίου ὅρους καὶ Γεωργίας ἄχρι τῶν ἀποικίων τῆς πρὸ ὀλίγου ἀνακαλυφθείσης Ἀμερικῆς. Πρὸς ἀνάμνησιν τῆς ἐνδόξου νίκης, ἡ Ἑνετία ἀνύψωσεν ἀνδριάντας καὶ ναοὺς· ἡ Νεάπολις, εἰς τιμὴν τοῦ ναυάρχου τῆς, συνέστησεν ἐνιαυσίους ἱππικούς ἀγῶνας· ἡ Μαδρίτη, ὡς πρωταγωνίστρια, ὑπεδέξατο βασιλικὴν τῇ πομπῇ τὸν τουρκομάχον ἡγεμονόπαιδά της, ὁ δὲ Πάπας συνέταξεν ἐπίτηδες ὕμνον εὐχαριστήριον ὑπὲρ τῆς τελείας τῶν Μωαμεθανῶν καταστροφῆς, ὃν ἐπέβαλεν εἰς πάσας τὰς Ἐκκλησίας τῆς δικαιοδοσίας του. Ἡρόδοτος τοῦ αἰῶνος μεγαλορῥήμονες περιέγραψαν λεπτομερῶς τῆς ναυμαχίας ἐκαστον περιστατικόν· ποιήματα παντοῦ εἶδους ἐμεγέθυνον τοῦ Σταυροῦ τὰ νικητήρια· ἐνὶ λόγῳ, ἀγαλλίαςαι, καὶ χειροκροτήματα, καὶ εὐφημῆσεις ἀντήχησαν ἀπὸ περάτων ἕως περάτων τοῦ ἐξηγενησμένου κόσμου εἰς δόξαν καὶ κραταίωσιν Χριστοῦ.

Ἀλλ' ἐνῷ ἡ Εὐρώπη ἄφροντις ἐσκίρτα εἰς τὴν λάμψιν τοῦ καιομένου στόλου τῶν ὀθωμανῶν, καὶ κατεγίνετο πλέκοντα στεφάνους πρὸς τοὺς κατὰ τὴν μάχην ἀριστεύσαντας, ἡ τύχη τῶν ταιλαιπῶρων χριστιανῶν ἐν Ἀνατολῇ προέβαινεν ἐπὶ τὸ χεῖρον. Οἱ Τούρκοι δὲν ἐβράδυνον νὰ μάθωσιν ὅτι, μετὰ τῶν ἐν Ἐπάκτῳ συναθλησάντων, οἱ τολμηρότεροι, καὶ τοὶ μηδεμιᾶς μετασχόντες ἀμοιβῆς, ἦσαν Ἕλληνες, Κρήτες, Ἑπτανήσιοι, Ἡπειρώται καὶ Πελοποννήσιοι κατὰ μέγα μέρος, ὑπὸ τὰ σύμβολα τοῦ Ἁγίου Μάρκου συνδραμόντες ὡς ἐθελονταί. Ἐντεῦθεν, τὸ δι-

βάνιον ὥμοσεν ὅρους τρομεροῦς κατὰ τοῦ ἑλληνικοῦ ὀνόματος· ἡ λύσσα τῶν κατακτητῶν ἐξετραχύνθη σφοδρὰ· πάλιν ἡ ὑπαρξὶς τῆς ἀπίστου μερίδος τῶν ὑπηκόων ἀπέβη, ὡς ἐπὶ Βαγιαζίτου, προβληματική. Inde lacrymae! Ἀρχεται τὸ νέον τῆς Ἑλλάδος μαρτυρολόγιον.

Τίς ὁ μὴ φρίττων ἐν τῇ ἀναγνώσει τῶν ὡμῶν ἐκείνων διωγμῶν, οἵτινες οὕτω μαστίζουσιν ἐπὶ Σελήμ Β' τὸ ὑπῆκοον, ὥστε φαίνονται ἐπαπειλοῦντες τοῦ χριστιανικοῦ πληθυσμοῦ τὴν σωτηρίαν; Εἰς τὰς ἀποφράδας ἐκείνας ἡμέρας, ἃς ἐξεκόνισεν μὲν ἐπιτετιθεμένως ὁ φιλότουρκος Λαμαρτίνος, ἀλλ' ὧν τὸ πένθος εἰσέτι δὲν κατέδειξεν αὐτοπαθὴς κάλαμος ἑλληνικὸς, ζωὴ, τιμὴ, ἐλευθερία, περιουσία, τέκνα παντὸς ὑπκόου, μὴ ὁμολογούντος τὸν Μωάμεθ, ἀφείθησαν εἰς λεηλασίας πειρατῶν, εἰς τὴν ὀργὴν θρησκομανῶν βεζυρῶν, εἰς τὴν ἀπληστίαν τῶν πασσάδων, εἰς τὴν θηριωδίαν Ἰανισσάρων, οἵτινες, πλὴν τῆς μορφῆς, οὐδὲν εἶχον ἀνθρώπινον· παρεδόθησαν ἀδιακρίτως, τῇ μαρτυρίᾳ αὐτῶν τῶν παρρησιόδηκων πρέσβεων, εἰς τὴν διάθεσιν φρενὸπληγος συρφετοῦ. Οὐαὶ τότε πρὸς ὃν τινα δὲν προσποιήθη δυσμένειαν κατὰ τῶν Φράγκων, ἀλλ' ἀπετόλμησεν νὰ φαιδρύνῃ τὴν ὄψιν ἐπὶ τῇ ἀγγελίᾳ τῆς νίκης αὐτῶν! Ἡ ὑπόκρισις, μετὰ δὲ τῆς ὑποκρίσεως ἡ ἀναπόφευκτος τοῦ ἥθους χαμέρπεια, ἐβύθισαν ἐκτοτε μᾶλλον ἐπὶ μᾶλλον τὸν ἐθνικὸν χαρακτήρα τῆς βασιλευούσης εἰς τὴν δουλοπρέπειαν, διότι ἐνταῦθα μάλιστα ἐξερράγη φόβος καὶ τρόμος. Ἐπίσκοποι καὶ προὔχοντες ἐκαρταυμήθησαν εἰς τὰς φυλακάς, πλῆθος ὑπόπτων, ἀνευ διαταγῆς ἀνωτέρως, ἐσφάγησαν ἐν ταῖς οἰκίαις των, ἐκ δὲ τῶν ἡμετέρων οὐκ ὀλίγοι, πρὸς ἀποφυγὴν θανάτου, ἠναγκάσθησαν νὰ ἐξομώσωσι τὰ πάτρια, ὁσάκις δὲν προσέθασαν νὰ δραπετεῦσιν πανοικί, οἱ μὲν εἰς τὰς ἀπωτέρας τῶν ἐπαρχιῶν, οἱ δὲ εἰς Οὐγγρίαν, ἢ Λεχίαν, ἢ Μόσχαν.

Ἀλλὰ τραχύτερος ἐτι προβαίνει ἐπὶ Ἀμουράτ Γ' ὁ διωγμός. Προτροπῇ τοῦ μουφτῆ, τοῦ χότσα καὶ τῶν καθ' ἑαυτοὺς, ὁ Σουλτάνος διατάσσει νὰ μεταβληθῶσιν εἰς τζαμιά πάντες οἱ ναοὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὁδοδόχοι τε αἶα καὶ λατινικοί. Ἠρξάτο δὲ ὁ ἀλιτῆριος τῆς ἐκτελέσεως τοῦ σχεδίου τοῦ ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας τοῦ πατριαρχείου, προφασισθεὶς, ὅτι τὰ παρὰ τοῦ κατακτητοῦ παραχωρηθέντα τοῖς Ἕλλησι δικαιώματα ἡρμοζόν μὲν εἰς χρόνους, ἔτε ἢ πρωτεύουσιν, ἐρημὸς οὖσα διὰ τὴν ἀπόδρασιν τῶν ἐγκατοίκων, εἶχε χρεῖαν πληθυσμοῦ, νῦν δὲ, τῆς μωαμεθανικῆς μερίδος ἡδὴ πολλαπλασιασθείσης, προνόμια τοιαῦτα ἀπέβανον περιττά, εἰ μὴ καὶ ἐπιζήμια. Τῇ αὐτῇ βεβηλώσει κατεδικάσθησαν καὶ τρεῖς ναοὶ λατινικοί, ὁ τοῦ Ἁγίου Φραγκίσκου εἰς Γαλατᾶν, ὁ τῆς Ἀγίας Ἄννης, καὶ ὁ τοῦ Ἁγίου Σεβαστιανοῦ, ἐωσοῦ ὁ πρεσβευτὴς τῆς Γαλλίας δωροδοκῆσας τὸν μουφτῆν, διὰ χρυσῆς κλειδὸς πάλιν ἤνοιξεν αὐτούς. Τὴν ἐπιούσαν τοῦ σφετερισμοῦ Κυριακὴν, ὁ πρεσβευτὴς, ὑφ' ἀπάντων τῶν ὁμογενῶν του παρακολουθούμενος, ἦλθεν ἐμπροσθεν

τῆς ἐτι κεκλεισμένης ἐκκλησίας, καὶ κρούσας τὰς θύρας, ἀνέκραξε τὸ ἱερὸν Ἄρατε πύλας ἄδου! Αἱ πύλαι ἀνεψήθησαν, χλευάζοντων ὅμως καὶ καγχάζοντων τῶν περιεστώτων Ὀθωμανῶν.

Ταραχθεὶς ὁ ἀπροσάλευτος κληρὸς τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας ἐπὶ τοιαύτῃ αὐτοκρατορικῇ διαταγῇ, καὶ τὰ χεῖρνα ὁ πατριάρχης Ἱερουσαλὴμ κατὰ τοῦ ποιμνίου προαισθανόμενος, ἐσπευσε νὰ προσφύγῃ εἰς τὴν μεσιτείαν τῶν δύο πρέσβεων τῆς Γαλλίας καὶ Αὐστρίας, προϋποσχόμενος οἰανδήποτε θυσίαν χρηματικὴν, ἂν ἡ διαταγὴ βεβηλώσῃ ἀνεστέλλετο. Ἀλλ' οὗτοι, ἐπιδιώκοντες ἄλλα συμφέροντα, μᾶλλον ἥσως ἐπεικτικὰ, καὶ πρὸς τὴν ἐκτὸς ἐντολὴν συμφωνότερα, ἀπεποιήθησαν νὰ προσφέρωσι τῷ Πατριάρχῃ τὴν παραικρὰν συνδρομὴν. Εἰς τίνος φίλου τὴν μεσιτείαν ὀφείλεται ἡ ἀναστολή; Τοῦτο μένει ἄγνωστον. Σημειοῦμεν ὅμως περὶ τὴν ἐποχὴν ταύτην δύο ἐκτάκτους ῥωσικὰς πρεσβείας εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἐπὶ δὲ τὴν μετὰ τὴν ἐπισκόπου τινὸς Ἑλλήνου ἀπὸ Πελοποννήσου εἰς Μόσχαν παρὰ τῷ Τσάρῃ, πρὸς συλλογὴν δῆθεν ἐλεῶν. Ἦσως ὑποκινήθῃς ὁ ὁμόδοξος μονάρχης διὰ μυστικῆς ἀποστολῆς, καὶ προὐδὼν τὸν ἐπικείμενον ὄλεθρον τοῦ ἀνατολικοῦ δόγματος, ὃ συνηρμύζετο καὶ ἡ σωτηρία τῆς ῥωσικῆς Ἐκκλησίας, ἐτάχυνε νὰ πέμψῃ ἱερείας πρὸς τὸν Σουλτάνον ὑπὲρ τῆς διατηρήσεως τῶν προτέρων ψηφισμάτων τοῦ κατακτητοῦ. Ἡ ὑπόθεσις θέλει φανῇ πιθανότερα ὅταν προσθέσωμεν, ὅτι μεσολαβήσει τοῦ Τσάρου, βέβαια ἐπὶ τινὶ προσδοκωμένῃ ἀνταμοιβῇ χαριζομένου πρὸς τὴν Ἀμουράτην, οἱ Τάρταροι τῆς Κριμαίας δὲν ἔλαβον τότε μέρος ὑπὲρ τῶν Περσῶν εἰς τὸν τῆς Τουρκίας πόλεμον· ἐπὶ δὲ μᾶλλον ἐνισχύει τὴν εἰκασίαν μας ἡ παραιτήρησις, ὅτι ἡ περὶ τῆς ὁ λόγος πρεσβεία προηγείτο ὀλίγων τινῶν μηνῶν τῆς ἀναστολῆς, ἥτις, ἐὰν δὲν ἀπατώμεθα, συνέβη μετὰ τὴν ἐξῶσιν τοῦ Ἱερουσαλὴμ, καὶ ἐπὶ τῆς πατριαρχείας τοῦ Μητροφάνους Καϊσαρείας, ἐν ἔτει 1584.

Τὸ ἐπόμενον ἔτος μεγάλοι καὶ πολυδάπανοι ἐτοιμασίαι ἐγένοντο εἰς τὸ τῆς βασιλευσούσης ἱπποδρόμιον. Προτιθέμενος ὁ Ἀμουράτ νὰ τελέσῃ τοῦ διαδόχου τοῦ τὴν περιτομὴν, ἐφιλοτιμήθη νὰ ὑπερβῇ εἰς ἀνατολικὴν μεγαλοπρέπειαν καὶ αὐτὰ τὰ παραδοξώτερα πλάσματα τῆς ἀραβικῆς φαντασίας. Ἀν ὁ ματαιόσπουδος ἐπέτυχεν ὅτι ἀμαυρώσῃ περὶ τὴν ἐκτέλεσιν τοὺς μύθους τῆς Χαλιμάς, περιγράφοντας τὰ τεράστια τῆς αὐλῆς τῶν Καλιφῶν, τοῦτο πρὸς ἡμᾶς ἀδιάφορον. Οἱ πολυπραγμονοῦντες τῶν ἀναγνωστῶν μας ἂς διατρέξωσι τὴν διεξοδικὴν τῆς τελετῆς ἐκείνης σκηνογραφίαν ἐν τῷ ΑΘ' βιβλίῳ τῆς ὀθωμανικῆς ἱστορίας τοῦ Χαμμέρου, καὶ ἂς θαυμάσωσιν ἐν αὐτῇ τὸ δημιουργικὸν καὶ φιλόκαλον τοῦ Τούρκου. Τό δὲ μόνον στενάζοντες ὀφείλομεν, τὸ καθ' ἡμᾶς, ὅτι ἀναφέρωμεν ἐξ ὅλου τοῦ δράματος ἐκείνου, ὅτι ἡ πανηγυρὶς διήρκεσεν ἐπὶ πεντήκοντα δύο ἡμέρας, καὶ ὅτι καθ' ἑκάστην, πρὸς ἀπαρτισμὸν καὶ συμπλήρωσιν τῆς ἐορτῆς, Ἕλληνες καὶ Ἀλβανοί, ὑπὲρ τοὺς ἑκατὸν, ἐκόντες ἄκοντες παρεδίδαντο τὸν ἴσλα-

μισμὸν, ἀποκαλύψαντες τὴν κεφαλὴν, καὶ ἀνυψώσαντες τὸν δείκτην, ὡς ἂν ἐξήτουν, οὕτω πράττοντες, νὰ συμμεθέλωσι τῆς τοῦ βασιλοπαιδὸς περιτομῆς. Μαρτυροῦσι τὸ γεγονός πλείστοι ὅσοι Πίνδαροι τιαροφόροι τῆς ἐποχῆς, διαδραματίζαντες τὰ τῆς πανηγύρεως. Ὡστε, ἐὰν αἱ πηγαι, ἐνθα ἦν τλησεν ὁ γεροῦς ἱστορικὸς τὴν ὕλην τῆς περιγραφῆς, ἦναι ἀξιοπίστοι, ἐξακισχίλιοι περίπου ὀρθόδοξοι χριστιανοὶ ἐτοῦρκευσαν κατὰ μόνον ταύτην τὴν περίστασιν, εἰς ἐπικύρησιν τῆς περιτομῆς τοῦ διαδόχου.

Παρενέβησαν ἐν τῇ ἐορτῇ προσκεκλημένοι οἱ πληρεξούσιοι πάντων τῶν ὑποτελῶν ἡγεμόνων, οἱ τῶν Βουλδοῶν τῆς Μολδαβίας καὶ Βλαχίας, οἱ τοῦ φῆς, τοῦ Μαρόκου, τῆς Τύνιδος, καὶ ἐτέρων ἀντιβασιλευσῶν· ἀλλὰ, τὸ σκανδαλώδες, ἐσμένωσαν διὰ τῆς παρουσίας τῶν τὴν βαρβαρικὴν τελετὴν καὶ πρέσβεις χριστιανικῶν πολιτειῶν, οἷον ὁ τῆς Ἀετίας, ὁ τῆς Αὐστρίας, καὶ ὁ τῆς Ῥαγούζης, οἵτινες, ὡς ἔθος ἦν, ὑπὸ τὸ πρόσχημα δώρων βαρυτίμων, προσέφερον τῷ Σουλτάνῳ τὸν παρὰ τούτου προσδοκώμενον φόρον. Τρεῖς μόνον τῶν Εὐρωπαίων ἡγεμόνων ἀντιπρόσωποι δὲν παρενέβησαν· ὁ τῆς Γαλλίας, προφασισθεὶς ἀναξιοπρεπὴ τινὰ ἀνωμαλίαν ἐν τῇ προτοδωρισμένῃ ἐθιμοταξίᾳ τῆς πομπῆς· ὁ τῆς Ἀγγλίας, καθόσον ἡ πολιτεία αὐτῇ δὲν εἶχεν εἰσέτι τακτικὸν πληρεξούσιον παρὰ τῇ Ἰψήλῃ Πύλῃ, καὶ ἐπὶ τέλους ἡ Ῥωσσία, ἥτις, ὡς φαίνεται, εὐλογον δὲν ἔκρινε νὰ τιμῇ ἐπισήμως διὰ τοῦ πρέσβεως τῆς τῆς ἀνιέρους πράξεις μωαμεθανικῆς τελετῆς.

Τὸ ἀπερικάλυπτον καὶ ἐπιδεικτικὸν τοῦ προσκελυτισμοῦ, ἐκτελεσθὲν μετὰ θεατρικῆς πομπῆς ἐν τῇ ἱπποδρομίᾳ αὐτῇ, ὅπου δύο προηγούμενοι πολιτισμοὶ συνήλθον καὶ συνεμάχισαν πρὸς διάδοσιν τοῦ χριστιανικοῦ κηρύγματος, τὸ δὲ βαρύτερον, ἐκτελεσθὲν ἐν τῇ παρουσίᾳ τῆς περιβολῆς τοῦ Σουλτάνου Βάφας, Ἰταλίδος τὸ γένος, καὶ εὐνοουμένης τοῦ Ἀμουράτ, ἥτις ἐν πολλαῖς περιστάσεσιν ὑπερησπίσθη τοὺς ὀρθόδοξους τῆς χριστιανικῆς, ἐπὶ δὲ εἰς ἐπιφάνειαν πληρεξουσίων, πρεσβευνόντων τὸ δόγμα τὸ λατινικόν, τὸ ἀπερικάλυπτον, λέγομεν, τοιούτου προσκελυτισμοῦ κατατάραξεν, ὡς εἰκὸς ἦν, πᾶσαν ὀρθόδοξον καρδίαν, ἐνέπλησε τρόμου τὴν Ἐκκλησίαν μας. Ἀδελφὸν τί συνεβουλεύθησαν ἐν ἀκμῇ τοιαύτῃ οἱ ἱεράρχαι μας, καὶ τίνα ἔλαβον μέτρα μυστικὰ πρὸς περιστολὴν τῆς συμφορᾶς, διότι βεβαίως δὲν ἔμειναν ἄπρακτοι. Ἐν τούτοις ἀναγινώσκωμεν, ὅτι μετὰ παρέλευσιν ὀλίγων μηνῶν ἀπὸ τῆς περιτομῆς τοῦ Ἰβραήμ καὶ τῆς ὑποκινήσεως ἀποστασίας, ἤρουν τὸ 1584, εἴτα δὲ καὶ τὸ 1585, δύο ῥωσικαὶ διαπρεσβεύσεις ἦλθον εἰς Κωνσταντινούπολιν μετ' ἐπιστολῶν καὶ δώρων πρὸς τὸν Σουλτάνον, παρὰ τοῦ τότε ἡγεμονεύοντος Θεοδώρου ἐξαποστειλόμεναι. Καὶ ὁ μὲν πρῶτος τῶν πληρεξουσίων τοῦ Τσάρου, ὁ Βλαχὺς, διήγγειλεν, ὅτι ἡ Ῥωσσία ἀπεποιεῖτο νὰ πέμψῃ πρὸς τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν τὰς ἐπικουρίας, ἂς οὗτος κατὰ Τούρκων ἐπιμόνως ἐξήτειτο, ἐξέφρακε δὲ συγχρόνως τὴν ἐπιθυμίαν, ν' ἔλαβε τὴν ἄδειαν, νὰ ἐπισκεφθῇ τοὺς Ἁγίους Τόπους, ἵνα ἐρευν-

νήσῃ τοῦ καὶ πῶς ὁ πατριάρχης ἐδαπάνη τὰ ἐλεῖ τῆς πατρίδος του.

Ὁ δὲ δεύτερος τῶν πρέσβεων ἦλθε παρὰ τῷ Ἀμουράτῃ ἐντεταλμένος σπουδαιότεραν ἄλλην τινὰ ἐντολήν. Περί ταύτης θέλομεν πραγματευθῆ ἀνέτως παρακατιόντες· ἐπειδὴ, ἐκτὸς ὅτι ἡ δευτέρα τῶν ἀναφερομένων τούτων διαπρεσβεύσεων παρέχει τὴν κυρίαν ἀφορμὴν εἰς τὴν δὲ τὴν διατριβὴν, ἀλλὰ, πρὸς κρείττονα τῶν ἐπομένων εὐκρίνειαν, ἐπ' ἀναγκαίους κρίνομεν ἐπὶ νὰ προτάξωμεν σύντομον ἔκθεσιν τῶν ἐν Μόσχᾳ συγχρόνως διατρεχόντων, τὴν ὕλην, (ἐνιαχοῦ δὲ καὶ τὴν φράσιν), ἐρανίζόμενοι ἐκ τῆς ῥωσικῆς ἱστορίας τοῦ Καραμψίνου, ἣν νεωστὶ μετήνεγκεν εἰς τὴν ἡμετέραν ὁ Κ. Κροκιδᾶς (α).

Ἡ ἱστορία τῆς Ῥωσσίας κατὰ τὴν περίοδον ταύτην εἶναι θυελλώδης καὶ ἄστατος. Ἐν τῷ ὑποκειμένῳ χρόνῳ Ἰωάννης ὁ Τύραννος, ἡ κατ' ἄλλους ὁ Τρομερός ἀπεβίου, παρασκευάζων τοὺς πεσσούς, ὅπως παῖξῃ τὸ ζατρίκιον· ἀνέβαινε δὲ εἰς τὸν θρόνον ὁ υἱὸς αὐτοῦ Θεόδωρος, ἀνὴρ εὐσεβέστατος μὲν, ἥσως δὲ καὶ φιλόπατρις, ὅμως καχεκτικός τὴν φύσιν, ἀσθενὴς δὲ τὸ ἦθος, ἀλλὰ καὶ τὸν νοῦν ἀσθενέστερος, διὸ μᾶλλον ἐνησχολημένος εἰς τὰς πνευματικὰς ἀσχήσεις, καὶ τὴν σωτηρίαν τῆς ψυχῆς αὐτοῦ, ἢ εἰς τὰς πολυπλόκους φροντίδας τῆς διοικήσεως, ἣν ἐνόμιζε παιδιόθεν δευτερεύουσαν ἀσχολίαν. Ὁ Θεόδωρος, δὲν αὐτὸς ὁ πατὴρ του εἴωθε ν' ἀποκαλῇ ἀσθενῆ τὸ τε σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν, διήγε βίον ὁλως μοναστικόν, βίον ἥξιον τῶν μεσαιωνικῶν Συναξαρίων. Τὸ ἡμερολόγιόν του εἶναι ἀρκετὰ περιέργον. Ἐγειρόμενος πάντοτε τὴν τετάρτην ὥραν τῆς πρωίας, ἀνέμενε τὸν πνευματικὸν εἰς τὸν κοιτῶνα, μεστὸν εἰκονισμάτων, καὶ νυχθήμερον ὑπὸ λαμπάδων περιανυαζόμενον. Ὁ πνευματικὸς ἐπορεύετο μετὰ Σταυροῦ, εὐλογίας καὶ ἡγιασμένου ὕδατος, ἐπὶ δὲ μετὰ τῆς εἰκόνος τοῦ ἁγίου, δὲ ἐπανηγύριζεν ἡ Ἐκκλησία τὴν ἡμέραν ἐκείνην. Ὁ κυριάρχης προσεκύνηε μέχρις ἐδάφους, προσήχετο μεγαλοφῶνως ὑπὲρ τὰ δέκα λεπτά, εἴτα δὲ μετέβαινε εἰς τὸ δωμάτιον τῆς συζύγου, ὅπως ἀπέλθῃ μετ' αὐτῆς εἰς τὸν ὄρθρον ἐπανελθὼν δὲ, ἐκάθητο ἐπ' ἀνακλίντρον ἐν τινὶ δωματίῳ μεγάλῳ, ὅπου οἱ οικειότεροι τῶν αὐλικῶν καὶ μοναχῶν ἐχαιρέτιζον αὐτόν· τὴν δὲ ἐννιάτην ὥραν ἀπῆρχετο εἰς τὴν λειτουργίαν, καὶ τὴν ἐνδεκάτην ἤριστα. Μετὰ ταῦτα ἐκάθευδεν ἐπὶ τρεῖς ὥρας, ἔπειτα ἀπῆρχετο εἰς τὸν ἐσπερινόν, πάντα δὲ τὸν ἐπίλοιπον χρόνον μέχρι δείπνου, διήγε μετὰ τῆς Τσαρίνης, τῶν γελωτοποιῶν καὶ νάνων, τερπόμενος εἰς τὰς σχηματοποιίας των, ἢ ἀκούων ᾄσματα, ἢ ἐνίοτε θαυμάζων τὰ ἔργα τῶν λιθοπωλῶν, τῶν χρυσοχῶν, τῶν ποικιλτῶν καὶ ζωγράφων. Τὴν νύκτα, παρασκευαζόμενος εἰς ὕπνον, πάλιν προσήχετο μετὰ τοῦ πνευματικοῦ, καὶ δὲν κατεκλίνετο ἢ λαβὼν τὴν εὐλογίαν αὐτοῦ. Πλὴν δὲ τούτων, ἀπαξ τῆς ἐ-

βδομάδος ἐπεσκέπτετο τὰ περὶ τὴν πρωτεύουσαν μοναστήριον, καὶ μόνον κατὰ τὰς ἐορτασίμους ἡμέρας ἐξήρχετο ἐπὶ θήραν ἄρκτων. Τότε, οἱ ἔχοντες ἀναφοράς νὰ ἐγγειρίσωσιν αὐτῷ ἐσπευδὼν εἰς ἀπάντησίν του· ἀλλ' οὗτος, ἀποφεύγων τὴν κοσμικὴν ματαιότητα καὶ ἀνησυχίαν, ἀπέστρεψε τὸ πρόσωπον, καὶ παρέπεμπε τοὺς ἱκέτας πρὸς τὸν γυναικῆ-δελεφόν του.

Οὐδὲν ἐπιτηδεύοντος τοῦ ἡμερολογίου τούτου πρὸς εἰκονογράφησιν καὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, καὶ τοῦ χαρακτῆρος τοῦ Θεοδώρου συγχρόνως. Ὁ μαλακογῶμων υἱὸς τοῦ τυράννου, διηγέται ὁ ἐξοχὸς τῆς Ῥωσσίας ἱστορικὸς, βαρυνόμενος τὴν ἀρχὴν, ἐντρομος δ' ἐκ τῆς στάσεως, καὶ συνορῶν τὴν ἀνάγκην αὐστηρότητος πρὸς τὴν κοινὴν εὐημερίαν, ἀλλὰ στερούμενος ἀγγινίας καὶ σταθερότητος, ἐξήτησε πλέον τι τοῦ συμβούλου, ἢ τοῦ βοηθοῦ· ἐπεθύμησεν ἄνδρα ἱκανόν, πρὸς δὲ ν' ἀναθέσῃ ἅπαν τὸ βῆρος τῆς κυβερνήσεως. . . . Προσανετέθη τῷ σπουδαρχῇ Βορίση, ἀδελφῷ τῆς ἀγαπητῆς γυναικὸς. . . . Ὁ ἐπιφανὴς οὗτος ἀνὴρ ἤκμαζε τότε κατὰ τὰς φυσικὰς καὶ ψυχικὰς δυνάμεις, ἄγων τὸν τριακοστὸν δεύτερον ἔτος τῆς ἡλικίας· καὶ ὑπερβάλλε μὲν πάντας τοὺς μεγιστάνας κατὰ τὴν μεγαλοπρεπήϊδαν, τὸ προστακτικὸν ἦθος, τὴν ὀξύνοϊαν, βαθυνοϊαν καὶ εὐγλωττίαν, ὅμως ἐσπεύετο ἀρετῆς. Ἐπεθύμει ν' ἐγίνωσκε νὰ εὐεργετῇ, ἀλλὰ μόνον ἐκ φιλοδοξίας καὶ φιλαρχίας· ἐβλεπε δὲ τὴν ἀρετὴν οὐχὶ ὡς σκοπὸν, ἀλλὰ μόνον ὡς μέσον ἐπιτυχίας τοῦ σκοποῦ. Εἰ ἐγένετο ἐπὶ θρόνον, κατελέγετο ἐν τοῖς ἀρίστοις βασιλεῦσιν, ἀλλ' ἐγενήθη ὑπῆκοος μετὰ πάθους ἀχαλινώτου πρὸς τὸ δεσπόζειν, καὶ ἀνίκανος νὰ ὑπερνικήσῃ τοὺς πειρασμούς, ὅπου τὸ κακὸν ἐφαίνετο ὡφέλιμον. Ἀπὸ ἡ κατὰ τῶν αἰῶνων κατασκευῇ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τὴν εὐδοξίαν τοῦ Βορίση Γοδουνόβ.

Εἰ τις προτιθέτο ποτε νὰ παραλληλίσῃ τὰ ἐν τῇ περικοπῇ ταύτῃ συντόμως μὲν, ἀλλ' εὐρώστω τῇ χειρὶ διαχωραζόμενα πρὸς τὰ πρόσωπα καὶ τὰ ἔθη ἄλλου τινὸς γένους καὶ ἄλλης χώρας, δυσκόλως ἤθελεν εὐρεῖ διὰ τὴν παραβολὴν Αὐλὴν καταλληλοτέραν τῆς βυζαντινῆς, ἀπὸ Σταυροφόρων καὶ μετέπειτα, καθόσον μάλιστα ἡ Αὐλὴ τῆς Μόσχας, ἀπὸ ἀλώσεως Κωνσταντινουπόλεως μέχρι Πέτρου τοῦ μεγάλου, οὐδὲν ἄλλο φαίνεται, ἢ συνέχεια φυσικῇ, καὶ οἰωνεῖ μετὰ τῆς τῆς τῶν Παλαιολόγων αὐλῆς. Ἡ μοναρχία τοῦ Κωνσταντίνου ἐγένετο πρὸς τὸ γένος τῶν Ρουρικῶν τύπος καὶ ὑπογραμμός. Καὶ τῷ ὄντι, ὅποια ὁμοιότης ἐθίμων, πράξεων, θεσμῶν, πολιτικῆς διαγωγῆς! Τριῶν ἑκατονταετηρίδων ἀπώστασις δὲν ἐπιφέρει τὴν ἐλαχίστην διάκρισιν ἀναμέσον δύο προσώπων ἐτεροεθνῶν, ὡσαύτως θεορησάντων καὶ τὴν πατρίδα των, καὶ τὸν αἶνα, ἐν ᾧ ἐξῆσαν, τοῦ Γοδουνόβ, δηλαδή, καὶ τοῦ αὐτοκράτορος Μιχαήλ, καθιδρυτοῦ τῆς δυναστείας τῶν Παλαιολόγων ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ἡ αὐτὴ παρ' ἀμφοτέρους ἀκάρεστος σπουδαρχία καὶ φιλοδοξία, συνηρμοσμένη πρὸς θαυμασίας ἀρετὰς, πρὸς ἐξοχὸν ἀνδρίαν, πρὸς ἦθος γενναῖον καὶ μεγαλεπί-

(α) Ἡμερτεν ὁ Χαμμέρος γράφει· ὅτι οὐδεμίαν τῶν δύο τούτων πρεσβεύσεων γίνεταί μνεία ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ Καραμψίνου. Ὁρα Τ. 10. σ. 53, ἐκδ. Νικολαΐδου.

βολον· ἡ αὐτὴ κρυψίνοια καὶ ψευδοευλάβεια περὶ τὸν μακρομηχανέντων τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας σφετερισμόν· αὐτὰ ἐκεῖνα τὰ στυγερά ἐγκλήματα πρὸ τῆς ἀναβάσεως, αὐταὶ δ' ὡσαύτως αἱ μετάνοιαι καὶ πάνδημοι συντριβαὶ μετὰ τὴν στέψιν. Φύσεις ἀμφοτέραι, δυσδιορίστως συγκεκραμέναι χυμωπεῖα καὶ μεγαλοφυΐα, συμπυκνῶνται παραδόξως πῶς αὐταπαρνήσει τε καὶ ἐγωῖσμι, τὰς ὁποίας ἡ στάθμη τῶν νεωτέρων ἐπαναστάσεων ἀπέβαλεν ἡδὴ τῆς πολιτικῆς σκηνῆς, καὶ ἐξώρισεν ὡς ἀνωμαλίας, ἀσυμβιβάστους πλέον πρὸς τὰ καθεστῶτα, εἰς τὴν τρικυμιώδη τοῦ παρελθόντος θάλασσαν· ἄνδρες αἰνιγματώδεις, ζημιώσαντες μὲν τὴν ἐαυτῶν ψυχὴν, λαμπρύναντες ὅμως τὸν θρόνον, ὃν ἐξιδιάσθησαν, ἄνδρες, ἐνὶ λόγῳ, τοὺς ὁποίους ἡ ἱστορία ἀγνοεῖ πῶς νὰ παραστήσῃ, μόνη δὲ ἡ θεία δίκη θέλει ἐξελέγξει ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως.

Ἱστορία! Ὁ σχετικόν, οὐχὶ ἀπόλυτον, καθὼς δὲ τοιοῦτο, ὑποκείμενον καὶ αὐτὸ μετὰ τῶν λοιπῶν ἀνθρωπίνων εἰς τὸ ἄσφατον τῶν προλήψεων. Μετροῦμεν συνήθως τοὺς μεγάλους ἄνδρας τῷ κοινῷ καὶ χυδαίῳ πῆγῃ τῆς ἠθικῆς· ἀλλὰ, καθ' ἡμᾶς, οἱ ἔξοχοι νόες, οἱ ἀναμορφωταὶ ἔθνων, οἱ διάσημοι νομοθέται, ἢ σοφοί, ἢ στρατηγοί, ὅσοι, ἐνὶ λόγῳ, τὴν ἐαυτῶν πατρίδα προεβίβαντες, ἤγειρον ὑπεράνω τοῦ πλῆθους τὴν κεφαλὴν, οὗτοι τυχόντες ἀναστήματος προφεροῦς, εἰς ἄλλα προφερέστερα μέτρα δικαιοματικῶς ὑπάγονται. Ἀλλῶς, ἡ ἱστοριογραφία, θρέμμα φιλοσοφίας, στενομένη ἐν τῇ βασιάνῳ τῆς πραγματικότητος, ἀποβάλλει τὰς ἰδανικὰς ἀναλογίας τῆς, καὶ ἀποδίδει σχῆμα γεωμετρικόν. Τί ὠφελοῦσιν ἐπὶ τοῦ θρόνου τὰ ἰδιωτικὰ προτερήματα, χωρὶς φιλοδοξίας, τόλμης, μεγαλοφυΐας; Τὸ καθ' ἡμᾶς, βδελυττόμεθα ἐξ ὅλης ψυχῆς τὴν ἀσκοπον ὠρότητα Ἰωάννου τοῦ τυράννου, ἀλλ' ἀντὶ τῶν ταπεινῶν ἀρετῶν τοῦ Θεοδώρου, προτιμῶμεν τὰ ἐλαττώματα τοῦ Γοδούνου. Αἱ ἀρτιγενεῖς καὶ ἀμόρφωτοι κοινωνίαι, κατὰ τὴν πρὸς τὸ μέλλον δομιαν, χρῆζουσιν ἀνδρῶν δραστηρίων, καινοτόμων, φιλοταράχων, χρῆζουσιν ἀρχηγῶν θαλασσιανῶν μάλλον, ἢ ἐσπερμένων μηδενικῶν, διότι τὰ γέννη, καθὼς ὁ ἄνθρωπος, δὲν προάγονται ἀπὸ μιᾶς εἰς ἄλλην ἡλικίαν, χωρὶς σφραδασμῶν, καὶ τινος πυρετώδους ὀργασμοῦ. Οὐαὶ πρὸς τὸ παρελθόν, ἂν ἐδικάζομεν τὰ μεγάλα πρόσωπα τῆς ἱστορίας, ὑπολογίζοντες ἀκριβῶς τὰς παρεκτροπὰς καὶ τὰ ἀμαρτήματα αὐτῶν! Ἡ Ἀγγλία ἤθελε παραιτηθῇ τοῦ κατακτητοῦ τῆς Οὐίλλελμου, ἡ Γαλλία τοῦ Πιπίνου τῆς καὶ τοῦ Βοναπάρτου, ἡ νεώτερα Ἑλλάς τῶν Ἀρματωλῶν αὐτῆς. Καὶ ὅμως, ἡ Ἀγγλία ὀφείλει τὸ σημερινὸν πολίτευμά της πρὸς τὸν τυχοδιώκτην καὶ καταδιώκτην ἐκείνον Νορμανδόν, ὡς ἡ Γαλλία χρεώσται τὴν σωτηρίαν της πρὸς τὸν τυχοδιώκτην τῆς Κύπρου, ὡς οἱ Ἕλληνες ἡμεῖς, ἐπικαρπούμενοι τὰ προϊόντα τοῦ ἀγῶνος, μακαρίζομεν τοὺς πρωταθλητάς, παρασιωπῶντες ἐν τῷ μνημοσύνῳ ὑποπτά τινα προηγούμενα τῆς βιογραφίας των.

Ὁ Γοδούνος ἀνέλαβε τὴν ἀπόλυτον κυβερνήσιν

τῆς Ῥωσσίας, ζῶντος ἐτι τοῦ δεισιδαίμονος γαμβροῦ του, ὅστις, τέρψεις ἀρίστας καὶ συμπόσια, περιώδευε περὶ ὡς ταπεινὸς προσκυνητὴς ἀπὸ μονῆς εἰς μονῆν, καὶ τὸν βίον κατηνάλισκεν εἰς καλογηρικὰς ἀσκήσεις. Ἐν τούτοις, ἡ φήμη τῆς τοῦ Τσάρου ὑπερευλαβείας, διελθοῦσα τὴν Ἀνατολὴν, ἀνεπτέρωσε τὴν καρτερίαν λαῶν καὶ ἡγεμόνων ὀρθόδοξων, ὑποπεσόντων ἤδη εἰς τὸν ὀθωμανικὸν ζυγόν, ἢ ἐν ἀκμῇ κινδύνου διακειμένων. Αἱ ἐλπίδες τῶν πιστῶν ἐστράφησαν ὅλαι πρὸς Μόσχαν, ὡς πρὸς μόνην ἄγκυραν σωτηρίας. «Ἐπέστη φοβερὸς τῇ χριστιανωσύνῃ καιρὸς, ἔγραφε διὰ τοῦτο πρὸς τὸν Θεόδωρον καὶ ὁ Ἀλέξανδρος, βασιλεὺς τῆς Γεωργίας, καιρὸς φοβερὸς, ὃν προσέidon ἄνδρες θεόπνευστοι. Ἡμεῖς οἱ ὁμόθρησκοι ἀδελφοὶ τῶν Ῥώσων στενάζομεν ὑπὸ τοὺς ἀτεθεῖς· σὺ δὲ μόνος, ὀρθόδοξε κυριάρχῃ, θέλεις σώσει τὴν τε ζωὴν καὶ τὰς ψυχὰς ἡμῶν. Ἐγὼ τε καὶ τὸ ἔθνος μου προσκυνοῦμέν σε μέχρις ἐδάφους, αἰτούμενοι ἵνα ὦμεν σοὶ εἰς αἰῶνας αἰῶνων! » Αὐτὰ δὲ ταῦτα, ὡς ἔγγιστα, διεβίβαντο στοματικῇ πρῆσει καὶ ἐπανειλημμένως τὰ τέσσαρα Πατριαρχεῖα τῆς Ἀνατολῆς, ἱερευτικῶς πρὸς τὸν Τσάρον διερχομένοντα τοῦ συνόλου πληρώματος τὰς εὐχὰς, τοὺς φόβους, τὰς προσδοκίας, καὶ ἐπικαλούμενα προστασίαν. Τὰ μοναστήρια τοῦ Ἄθω, τοῦ μεγάλου Σπηλαίου, τοῦ Ὁσίου Λουκά, τῆς Ἱερουσαλὴμ, τὰ τῆς Βλαχίας καὶ Μολδαυίας ἐσπευσαν νὰ στείλωσιν ἀποστόλους εἰς Μόσχαν, ὅπως ἐνδείξωσι τὴν φυσικὴν αὐτῶν πρόσφυσιν πρὸς μονάρχην ὁμόδοξον, καὶ ὄντα ἀγιωσύνης. Ἱερὰ δῶρα, προσφοραὶ, χειροτεχνήματα ποιήματα ἐπέμψθησαν τῷ Θεοδώρῳ πανταχόθεν τῆς Ἑλλάδος. Ἐπεμψεν ἡ Κρήτη τὰς τότε θαυμαζομένας εἰκόνας τῆς, παριστώσας τὴν θεομήτορα· ἐπεμψεν ὁ Ἄθως τὰ καὶ σήμερον ἐτι τιμώμενα ζυλογλυφήματα του, προϊόντα μοναστικῆς ἀρχίας καὶ ὑπομονῆς· ἐπεμψεν ἡ Πελοπόννησος ὅσα ἡ φυγὴ τῶν Παλαιολόγων εἰς Ἰταλίαν ἄφισεν ἐκεῖ θαυματούργα λείψανα ἁγίων καὶ μαρτύρων· ἐπεμψεν ἡ Ἱερουσαλὴμ πολύτιμα κομβολόγια, τὸ Σινὰ ἡλεκτρίνους Σταυροὺς, ἡ Ἀλεξάνδρεια μνηαῖα χειρόγραφα, καὶ διφθέρας περιεχούσας τῆς μοναχικῆς διαίτης τὰ τυπικά. Ἐντὸς ὀλίγου, τ' ἀνάκτορον τοῦ Θεοδώρου ἔβρισαν βιβλίων ἐκκλησιαστικῶν, εἰκονισμάτων, καὶ φυλακτικῶν, καὶ λειψάνων, καὶ παντοειδῶν κειμηλίων. Ἀληθὲς δὲ ὅτι ἡ παρουσία τῶν ἐξορίστων μοναχῶν καὶ ἀποστόλων τῆς Ἀνατολῆς εἰσέγαγεν ἔκτοτε εἰς Ῥωσίαν πολλὰς βελτιώσεις περὶ τὴν ἱεροπραξίαν. Τοιοῦτοι ἦσαν ἐκ μὲν τῶν κληρικῶν ὁ Ἐλασσῶνος Ἀρσένιος, περὶ οὗ μνεία γενήσεται κατωτέρω, Γεννάδιος ὁ ἀρχιμανδρίτης Θεσσαλονίκης, ὁ Ἰγνάτιος Κύπρου, Μακάριος ὁ ἡγούμενος Ἄθω, καὶ ἔτεροι πολλοί, ἐκ δὲ τῶν λαϊκῶν, ὁ Ἐμμανουὴλ Μοσχόπουλος, ἀπόγονος τῶν Παλαιολόγων, ὁ Δημήτριος, ἐκ τῶν μεγιστάνων Θεσσαλονίκης, οἱ ὁποῖοι τῆς Μολδαυίας Στέφανος καὶ Δημήτριος, οἱ υἱοὶ τοῦ ὁσποδάρου τῆς Βλαχίας, ὁ ἐκ Κεφαλληνίας ἑλληνοδιδάσκαλος Φωκάς, Γαβριὴλ ὁ Σεβήρος, ὁ καὶ ἐν

Ἐνετίᾳ ποιμάνης ἔπειτα τὸν ὀρθόδοξον λαόν, καὶ πλείστοι ἄλλοι Ἕλληνες εἴτε λόγιοι, εἴτε εὐπατρίδαι, εἴτε στρατιωτικοί, ἐν ὑπηρεσίᾳ τῆς Ῥωσσίας ἐκεῖ διαμένοντες.

Ἀλλ' ὅσῳ ἡ θέλησις τοῦ προβασιλεύσαντος Ἰωάννου ἀνεβάνη ἀκάθεκτος, ἀκαμπτος, σιδηρᾶ, τότε ὁ υἱὸς αὐτοῦ Θεόδωρος ἐφιλοτιμήθη νὰ ἐπιδείξῃ, ὅτι ἄλλην θέλησιν δὲν εἶχε, παρὰ τὴν τοῦ παιπαλίου γυναικαδέλφου του. Ἀναφέρουσιν οἱ ἱστορικοὶ περιέργους μαρτυρίας περὶ τῆς θελήσεως τοῦ προτελευτήσαντος τυράννου, θελήσεως ἐξαιρετῶς ῥωσικῆς καὶ αὐτοκρατορικῆς. Ἐλθόντος ποτὲ, λέγουσιν, εἰς Μόσχαν πρωτοφανῶς ἐλέφαντος πελωρίου, ἀποσταλέντος παρὰ τοῦ Περσάρχου, ἠθέλησεν ὁ Ἰωάννης νὰ τὸν ἐπισκερθῇ· ἐπειδὴ δὲ, ἀπέναντι τοῦ κτήνους, τὸ ἀνάστημα τοῦ βασιλέως ἀνεδείχθη ταπεινὸν καὶ πυγμαῖον, ὁ ἀπόλυτος μονάρχης, τρωθεὶς, ἐν τῇ παρουσίᾳ τοῦ λαοῦ καὶ τῶν αὐλικῶν, τῇ φιλοτιμίᾳ, προσέταξε τῷ ζῳφ ἀμέσως νὰ γονυπετήσῃ· τοῦτο δὲ ἀνεπιτηδεῖον ὄντος εἰς τὴν γονυκλισίαν, καὶ ἀπειθήσαντος τῇ προσταγῇ, κατεδικάσθη εἰς θάνατον, καὶ ἐν τῷ ἅμα ὑπὸ τῶν σωματοφυλάκων κατεκερατίσθη πρὸς κοινὸν παραδειγματισμόν. Τὴν ἀκαμπτον ταύτην θέλησιν τοῦ τυράννου ἐκληρονόμησεν, ἀντὶ τοῦ υἱοῦ, ὁ ἐχέφρων ἀδελφὸς τῆς Τσαρίνης, ὁ Γοδούνος, αὐτὸς, τὸν ὁποῖον ἀρτίως ἡ θέλωμεν ἀποκαλέσει Οὐγον Καπέτον, ἢ καὶ Riche-lieu τῆς Ῥωσσίας, ἂν τὰ ἦθη καὶ τὰ φρονήματα τῶν ὁμοεθνῶν του κατὰ τὴν ἸΣΤ' ἐκατονταετηρίδα δὲν ἀπέχον τῶν τῆς Γαλλίας ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ μεγάλου Καρόλου, ἢ τῶν τῆς Βερσαλλίας ἐπὶ Λουδοβίκου. Ὁ Γοδούνος, Κυβερνήτης, καὶ Μεγας Εὐπατρίδης ὑπὸ τοῦ Θεοδώρου ἀναγορευθεὶς, ὡς ἀνέλαβε τοὺς οἴκας τῆς πολιτείας, ἐπεχείρησεν ἐπὶ νέας βάσεις νὰ στήσῃ καὶ τὴν κοινωνίαν, καὶ τὴν δημοσίαν ὑπηρεσίαν, καὶ τὴν ἀξιοπρέπειαν ἐπὶ τῆς ἐπικρατείας. Ἐπαυσε τοὺς κατηγορουμένους ἐπιτηρητάς, στρατηγούς καὶ δικαστάς, ἀναπαύσας αὐτοὺς δι' ἐπιτηδεύσεων· ἐδιπλασίασε τὸν μισθὸν τῶν ὑπαλλήλων, ὅπως ζῶσιν ἐντίμως καὶ ἀδαροδότητοι· ἐκτίσε πόλεις, διέταξε δὲ τὸν στρατὸν, καὶ ἐπεμψεν αὐτὸν ὅπου ἀναγκαῖον ἦν, πρὸς ἀνάγκην τῆς τιμῆς τῶν ὅπλων, ἢ πρὸς ἡσυχίαν τῆς πατρίδος· κατέστειλε τοὺς ἐπαναστάτας, κραταιώσας τὸ σέβας πρὸς τὸν μονάρχην· ἀπώθησε τὸν Ταρτάρων τὴν εἰσβολὴν, ἐπανεκτήσε τὴν Σιβηρίαν, ἐξέτεινε τὴν ῥωσικὴν ἐξουσίαν ἄχρι Γεωργίας, καὶ συνέδεσε φιλικὰς σχέσεις πρὸς τὰ κυριώτερα κράτη τῆς Εὐρώπης· ἐπὶ τελους, ἀφοῦ διὰ νόμων ἀρμοδιῶν καὶ συνθηκῶν πρὸς τὸ ἐξωτερικὸν ἐξέτεινε τὸ ἐμπόριον, ἐπέτυχεν ὁ ἔμπειρος πολιτικὸς νὰ πολλαπλασιάσῃ τοὺς πόρους τῆς ἡγεμονίας, καὶ ν' ἀποταμιεύσῃ πλοῦτον ἄπειρον εἰς τὸ βασιλικὸν θησαυροφυλάκιον. Ὡς ἐκ τῶν διενεργηθέντων τούτων ἀγαθῶν, καὶ ἐτέρων ἐτι, ἅπερ συντομίᾳ χάριν ἐνταῦθα παραλείπομεν, ἡ ὑπόληψις καὶ τὸ κράτος αὐτοῦ τοσούτον ἐνισχυθῆσαν ἐντὸς τε καὶ ἐκτὸς Ῥωσσίας, ὥστε ὁ παντοδύναμος ἀπετάθη πρὸς τοὺς βασιλεῖς τῆς Εὐρώπης

καὶ Ἀσίας ἐν τῷ ἰδίῳ ὀνόματι, ἀνταλλάξας πρὸς αὐτοὺς δῶρα, καὶ δεχθεὶς ἐπισήμως τοὺς πρέσβεις εἰς τὸν ἰδίον οἶκον.

Ἀλλὰ ταῦτα δὲν ἤρκουν. Τῶν πολιτικῶν μεταρρυθμισθέντων, ἀπελείπετο ἡ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀρχιερείας ἐπὶ τὸ μοναρχικώτερον μεταβολή. Ἐπὶ πᾶσι τοῖς κλάδοις τῆς ἐξουσίας ἔφειλεν ὁ Γοδούνος νὰ προετοιμάσῃ τὸ προσδοκώμενον μεγαλεῖον καὶ ἀπόλυτον κράτος τῆς βασιλείας του.

Ὁ κληρὸς τῆς Ῥωσσίας, συμμετοχὸς καὶ αὐτὸς τῶν ἀρετῶν καὶ τῶν ἐλαττωμάτων τοῦ κλήρου ἐπὶ Γραικορωμαίων αὐτοκρατόρων, σπανίως ἀντεπολιτεύθη τὴν κοσμικὴν ἀρχὴν, κατὰ δὲ τὴν συνήθειαν ἀνεδείχθη καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς πρόθυμος καὶ εὐπειθὴς τῇ θελήσει τοῦ κυριάρχου. Καὶ ὅμως οἱ ἱεράρχαι, ἐμπαριστάμενοι εἰς τὰς ἐθνικὰς συνελεύσεις, καὶ τοὺς θεσμοὺς τῆς ἐπικρατείας διὰ ψήφου συμβουλευτικῆς ἐπιδοκιμαζόντες, μετεῖχον ὅπως οὖν τῆς κυβερνήσεως, ἕκαστος κατὰ τὴν ἰδίαν ἀξίαν, τὴν σπουδαιότητα τῆς θεσμοθεσίας, καὶ τὴν διάθεσιν τοῦ κυριάρχου. Ἡ ἄμεσος αὐτῇ τοῦ κλήρου ἐπενέργεια ἦν ἀσήμαντος ἐπὶ Ἰωάννου τοῦ Γ' καὶ ἐπὶ Βασιλείου, ἰσχυρότερα δὲ κατ' ἀρχὰς ἐπὶ Ἰωάννου τοῦ Δ', καὶ ἐλάσσων εἰς τὰς ἡμέρας τῆς τούτου τυραννίας· ἀλλ' ὁ Θεόδωρος, καίτοι εὐμενέστατος πρὸς ἱερεῖς καὶ μοναχοὺς, ἐδίσταξε νὰ δώσῃ πολιτικὴν τινα βαρύντητα τῷ ἀξιώματι τοῦ Πρωθιεράρχου, ἕως οὗ τὴν ἀνωτάτην τῆς Ῥωσσίας ἐκκλησιαστικὴν ἀρχὴν κατεῖχεν ὁ σοφὸς, καὶ ἀνέρετος, καὶ φιλόδοξος, καὶ εὐγλωττος, καὶ εὐφυὴς ἐκεῖνος Διονύσιος, ὃν ὠνόμασαν οἱ σύγχρονοι σοφὸν γραμματικόν. Ὁ Διονύσιος, ἄγρυπνος παρατηρητὴς πάντων τῶν προεβασμῶν τοῦ σχεδίου, δι' οὗ ὁ Γοδούνος μάλλον ἐπὶ μάλλον θαρρῶν τῇ ἀσυμφωνίᾳ τῶν εὐπατρίδων καὶ τῇ ἀπρονοήσίᾳ τοῦ μονάρχου, εἰς τὴν βασιλείαν παρεσκευάζετο, ἐτόλμησε, λαβὼν μετ' ἐαυτοῦ τοὺς περιφανεῖς Σούτσκι, τοὺς ἐμπόρους τῆς πρωτευούσης, καὶ τινὰς πολιτικούς καὶ στρατιωτικούς ἀξιωματικούς, νὰ καθικετεύσῃ τὸν Θεόδωρον ἐν ὀνόματι τῆς Ῥωσσίας ἀπάσης, ὅπως διαζεύξῃ τὴν στεῖραν Βιρηνὴν, ἀδελφὴν τοῦ Γοδούνου, λάβῃ δὲ γυναῖκα ἄλλην, ἱκανὴν νὰ δώσῃ κληρονόμον καὶ πρὸς αὐτὸν ἅμα καὶ πρὸς τὸν θρόνον. Ὁ Βορίσης συνησθάνθη ἀμέσως τῶν ἐχθρῶν του τὴν πλαγίαν προσβολήν, καὶ ἐγκαίρως ἀπέκρουσεν αὐτήν. Μετ' ὀλίγον, ψευδεῖς καταμηνύσεις ἐπινοήσας, καὶ δικαστὰς συστήσας ἀσυνειδήτους, τοὺς μὲν Σούτσκι ἐξώρισε, τὸν δὲ πρίγκηπα Ἀνδρέαν Ἰωάννου, πρωταίτιον τῆς προδοσίας ἐξελεγχθέντα, καθὼς καὶ τὸν πρίγκηπα Ἰωάννου Πέτρου, ὑπερορίου ἐποίησεν εἰς ἀπέχοντας τόπους, ἄλλους δὲ πολλοὺς εὐπατρίδας ἐπεμψεν εἰς διαφόρους ἐρήμους, καὶ τοὺς συνομάσαντας κατὰ τῆς Εἰρήνης, ἐπὶ τέλος, ἀπεισεφόλισεν ἐν τῇ ἀγορᾷ, πολλοὺς τὸν ἀριθμόν. Ὁ κληρὸς, ἐπὶ τοιοῦτοις ἀνοσιουργήμασι, προσφυῆς ὢν τῷ Διωνυσίῳ, συνεξάνεστη· ὁ δὲ παρόρηστος Πρωθιεράρχης, μὴ ἀνεχόμενος νὰ μείνῃ δεῖλδος τοῦ διωγμοῦ θεατῆς, ἀναφανδὸν καὶ ἐνώπιον αὐτοῦ τοῦ βασι-

λέως ἐκάλεισε τὸν Γοδουνὸς συνοφάντην καὶ τύραννον, μαρτυρούμενος, ὅτι οἱ ἡρώικοι καὶ φιλοπάτριδες Σούτκη ἀπὸ τῆς ἀμέτρου φιλοδοξίας τοῦ Βορίση. Καὶ ὁ μὲν Διονύσιος ἔμεινε ἀβλαβὴς πρὸς ὦραν, μὴ ὑποστὰς ἢ τὴν καθάρεισιν μόνην, ἣν ἄλλως τε συνεμερίσθη καὶ ὁ ἀρχιεπίσκοπος τῶν Κρουτίσων Βαβλάμ, ὡς κατηγορήσας τοῦ Κυβερνήτου μετὰ τῆς αὐτῆς εὐτολμίας, καὶ τὴν οὐρανίαν δίκην ἀπειλήσας αὐτῷ· οἱ δὲ δύο πρῶτοι τῶν Σούτκων, ὁ ἀρχινοῦστατος εὐπατρίδης Ἀνδρέας, καὶ ὁ ἑνδοξὸς πρίγκηψ Ἰωάννης, μυστικῇ τοῦ Βορίση διαταγῇ, ἀπηγγονίσθησαν ἐν τῇ εἰρικτῇ... α. Οὕτω, τὴν τραγικὴν περιγραφὴν περαίνων παρατηρεῖ ὁ Καραμψίνος, ὁ σωτὴρ τοῦ Πσκόβου καὶ τῆς στρατιωτικῆς ἡμῶν τιμῆς, ὁ ἀθάνατος ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἀνὴρ, οὐπὲρ τὸ ἐνδοξὸν κατόρθωμα ἐν πολλαῖς εὐρωπαϊκαῖς γλώσσαις ἐξιστορήθη ὑπὸ τῶν συγγρόνων πρὸς δόξαν τοῦ ῥωσικοῦ ὀνόματος, παρέδωκε τὴν δαυροστεφὴ κεφαλὴν τῇ ἀγχόνῃ ἐν εἰρικτῇ ζοφερά! »

Ἀντὶ τοῦ τολμηροῦ καὶ παρρησιώδους Διονυσίου, ἀνηγορεύθη Μητροπολίτης Μόσχας ὁ ταπεινότερος Ἰωβ, ἀρχιεπίσκοπος Ροστόβου, πρόθυμος ὢν νὰ ὑποურγήσῃ τῷ Βορίσῃ εἰς τὴν τελεσφόρησιν τῶν σχεδίων του, οὐχ ἥττον δὲ τοῦτου κενόδοξος τυγχάνων καὶ σπουδάρχης περὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἀρχὴν. Οἱ δύο οὗτοι συνεργάται τοῦ τεκταινομένου σφετερισμοῦ συνεννοοῦνται πρὸς ἀλλήλους, ἕκαστος δὲ εἰς συμφέρον ἴδιον διαμερίζονται τὴν μέλλουσαν ἐξουσίαν, ὁ μὲν Γοδουνὸς ἐπιφυλαττούμενος τὴν βασιλικὴν, ἥτις ἔπρεπε μόνῳ τῷ εἰς δολοφονίαν προωρισμένῳ ἡγεμονόπαιδι Δημητρίῳ, υἱῷ τοῦ βασιλέως Ἰωάννου, καὶ ἀδελφῷ τοῦ Θεοδώρου, ὁ δὲ προσλαμβάνων τὴν Πατριαρχικὴν ἀξίαν τῆς Ὁρθόδοξου Ἐκκλησίας, πρὸς ἣν οὐδεὶς τῶν Ῥώσων ἱεραρχῶν εἶχεν ἕως τότε τολμήσῃ ν' ἀποβλέψῃ. Δύο θρόνοι, τοιοῦτοτρόπως, ὑπὸ δύο συνεόχων ἡγείροντο ἐκ δεξιῶν καὶ ἐξ εὐωνύμων τῆς σκιάς, ἥτις ἀνομάζετο Θεόδωρος, ἐπὶ δὲ τὰς βαθμίδας τοῦ νομίμου θρόνου τῶν Ρουρίκων ἐκάθητο ἐν τοσοῦτῳ τὸ ἐννεακτὸς αὐτοῦ μεράκιον, ὅπερ ἡ δίψα τῆς ἐξουσίας καθειμαρμένον εἶχεν ἕως ἀπὸ γενετῆς εἰς τὴν σφαγὴν.

Δύο ἔτη μετὰ τὴν καθάρεισιν τοῦ Διονυσίου καὶ τοῦ Βαβλάμ, τὸ 1586, ἔτυχε παρὼν εἰς Μόσχαν ὁ Πατριάρχης Ἀντιοχείας Ἰωακείμ, τῇ μὲν γνώμῃ τινῶν, πρὸς συνγωγὴν ἱερῶν προσφορῶν, τῇ δὲ μαρτυρίᾳ ἄλλων, κατὰ πρεσβείαν τοῦ Βορίση. Ὁ παναγιώτατος ἔλαβε λαμπροτάτην, καὶ ὄντως βασιλικὴν εἰς τ' ἀνάκτορα, εἰς τὴν μητρόπολιν, εἰς τὰς πέριξ μονὰς τὴν ὑποδοχὴν· μετὰ δὲ παρέλευσιν ἡμερῶν τινῶν, ὁ Τσάρος, ὑπὸ τοῦ Κυβερνήτου παρακινήθεις, ἐδήλωσεν αὐτῷ τὴν ἀκραν ἀνάγκην τῆς καθιδρύσεως Πατριαρχείου ἐν τῇ Βασιλευούσῃ τῆς ἐπικρατείας του, λόγῳ ὅτι πλατυνθέντος ἤδη τοῦ κύκλου τῆς Ὁρθοδοξίας πρὸς βορρᾶν, ὡς ἐπλατύνθη τὸ πάλαι ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ μεγάλου

περὶ τὸν Βόσπορον, αἱ ἐπαρχίαι τῆς Ῥωσσίας δὲν ἠδύναντο νὰ διαμείνωσι περαιτέρω στερούμεναι τῆς ἱεραρχικῆς τιμῆς. ἥς ἠξιώθη ποτὲ διὰ τὸν λόγον αὐτὸν καὶ ἡ νέα Ῥώμη. Ὁ Ἰωακείμ ἐπήνεσε μὲν τὴν εὐσέθειαν καὶ τὸν σκοπὸν τοῦ Θεοδώρου, ἀπειποιήθη ὅμως, ὡς πατριάρχης, τὴν ἀμεσον τῆς ἐγκαιθιδρύσεως ἐκτέλεσιν, χωρὶς ἀδείας ἀνωτέρας, καὶ ταμιεύσας ἄφθονα ἐλέη, ἀπῆλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, διατεθειμένος νὰ μεσιτεύσῃ παρὰ τῇ ἱερᾷ Συνόδῳ ὑπὲρ τῆς ἐπιθυμίας τοῦ εὐεργέτου του, καὶ κατ' αὐτὸν μόνον τῆς πίστεως προστάτου. Ῥώσος τις πρεσβευτὴς διέτριβεν ἐν τοσοῦτῳ εἰς Κωνσταντινούπολιν ἕως ἀπὸ τοῦ προηγουμένου ἔτους ὑπὸ πρόφασιν διάφορον. Ὁ πρεσβευτὴς οὗτος, δεύτερος τῶν δύο ἐκείνων, ὧν ἐμνημονεύσαμεν ἀνωτέρω, ἐπιτετραμμένος ἦτο παρὰ τοῦ Γοδουνὸς νὰ ζητήσῃ τὴν ἀδειαν τῆς μεταβάσεως τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου εἰς Μόσχαν πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν, ἅμα ὡς ἡ Σύνοδος τῆς ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας ἤθελεν ἐγκρίνει τὴν σύστασιν πέμπτου Πατριαρχείου ἐν τῇ πρωτεύουσῃ τῆς Ῥωσσίας.

Προέδρευε τότε τῆς δεινοπαθοῦσης ἑλληνικῆς ἐκκλησίας ἐν Κωνσταντινουπόλει ὁ πολὺς τὴν τε παιδείαν καὶ τὸν πατριωτισμὸν ἱερεμίας ὁ Λαρίσης, ἀνὴρ, κατὰ Μελέτιον, ἀρετῇ πάσῃ κεκοσμημένος, καὶ τῶν σωτηρίων λογίων ἐρμηνευτὴς, ἄγρυπνος δὲ φύλαξ τῶν πατρίων παραδόσεων. Εἰς τὰς ἡμέρας τοῦ Πατριάρχου τοῦτου οἱ αἰρεσιάρχαι καὶ ἀντιπαπισταὶ τῆς Δύσεως δὲν εἶχον εἰσεῖτι ἀποθέσει τὴν ἐλπίδα νὰ σύρῳσι τὸ γένος ἡμῶν εἰς τὴν πλάνην τῆς μεταρρυθμίσεως· μάλιστα βλέποντες αὐτὸ πολιτικῶς ἐξουθενημένον, καὶ ὑπὸ μὲν τῶν Λατίνων εἰς τὰ τῆς τύχης ἐγκαταλειπόμενον, ὑπὸ δὲ τῶν ἀπίστων δεσποτῶν μυριοτρόπως καταταυραννόμενον, ἐνόμισαν αὐτὸ εὐάλωτον θήραμα πρὸς τὸν νεωτερισμόν. Ἀλλ', ὡς φαίνεται, πεπρωμένος ἦτο ὁ ἑλληνισμός καὶ τότε, ὡς ἐν ταῖς πρότερον περιπετείαις, τὴν ἰδίαν ἀκατάβλητον δύναμιν νὰ μὴ ἀντλή, ἢ κατὰ τὸν μυθολογούμενον Ἀνταῖον, πατῶν τὸ ἔδαφος τῆς μητρῶας γῆς· πεπρωμένος ἦτο, ἐκτὸς μὲν νὰ περιοδεύῃ τὴν οἰκουμένην, διασκεδάζων τὴν ἀχλὺν τῆς βαρβαρότητος, καὶ φωταγωγῶν λαοὺς, εἰς δὲ τὰ ἐντὸς νὰ μὴ εὕρισκῃ τὴν ἐνεστώσαν καὶ μέλλουσαν αὐτοῦ σωτηρίαν, παρὰ ἐν τῷ νόμῳ τῆς ἀμεταβλησίας. Τίνα λίθον δὲν ἐκίνησαν, τί δὲν ἐπειράθησαν οἱ σοφώτεροι τῶν τότε διαμαρτυρομένων, ὅπως ἐπιτύχωσιν ἅπασι νὰ μετακινήσωσι τὸν ἀδρανῆ καὶ ἀσάλευτον ἐκείνον ὄγκον τῆς Ἐπτασυνόδου πολιτείας; Ἔως ἀπὸ Μελάγχθωνος καὶ Ζουῖγκλιου ἐνεδύσατο πρὸς δραστηριωτέραν πλάνην ὁ νεωτερισμός καὶ αὐτὸ τὸ σχῆμα τὸ ἑλληνικόν, τοῖς ἡμετέροις ἱεράρχαις ὑποβάλλων τὰ κεφάλαια τῆς μεταρρυθμίσεως· ἀλλ' ἡ πλάνη δὲν ἐνέργησεν, ἡ δὲ τῶν διαμαρτυρομένων προσπάθεια ἀπῆλθῃσεν ἐντονωτάτην κατὰ τὰ τέσσαρα πατριαρχεῖα τὴν ἀντιδιαμαρτύρησιν, ἔτυχε πανταχόθεν ἐλέγχους, ἀντὶ προσηλύτων. Ὁ ἱερεμίας, ἐν τῇ μελέτῃ τῶν Πατέρων δεινὸς εἴπερ τις καὶ ἄλλος τῆς ἐποχῆς του, ὡς προῦχειρίσθη Πατριάρχης

Οἰκουμενικός, ὑπεδύθη γενναίως τὸν διπλοῦν κατὰ λατίνων καὶ διαμαρτυρομένων πόλεμον. Καὶ πρῶτον μὲν, ἰδιογράφως καὶ εἰς καθαρὸν ὕψος ἑλληνικὸν ἀνεσκεύασεν ἐν πρὸς ἐν τὰ κεφάλαια τῆς νέας πίστεως, ἅπερ ἐστάλησαν αὐτῷ ἀπὸ Τυβίγγης παρὰ τῶν ἐλληνοζόντων Ἰακώβου τοῦ Ἀνδρέου, καὶ τοῦ γνωστοῦ συγγραφέως τῆς Τουρκογραφικῆς Μαρτίνου τοῦ Κρονσίου, ἀποδείξας αὐτὰ φροῦδα καὶ ἐν πολλοῖς αἰρετικὰ· ἀκολούθως δὲ πάλιν ἐξήλεγξεν ἐπιστολιμαίως τὸν Λουκᾶν Ὀσιάνδρου, συζητήσαντα τὴν θεολογίαν τῆς Ἀγίας Τριάδος, καὶ τρίτον αὖθις ἀνῆρσε τὴν ὁμολογίαν τῶν ἐν Τυβίγγῃ νεωτεριστῶν, ἐμπεδῶσας ὡς μόνην χριστιανικὴν ὀρθοδόξiam τὴν τῆς ἑλλήνων. Ἐκκλησίας, καὶ εἰς τοὺς κόλπους τῆς Ἐκκλησίας ταύτης προσκαλέσας τοὺς κακοζήλους ἀντεπιστέλλοντας. Οὐ μὴν ἀλλὰ, φρουρὸς τῶν πατρίων δογμάτων καὶ ἐθίμων ἀναγορευθεὶς, συνήθρισε τῷ 1583 σύνοδον μητροπολιτῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἐπιδημήσαντος καὶ Σιλβέστρου τοῦ Ἀλεξανδρείας, δι' ἧς, τὴν αἵτησιν τῶν λατίνων ἀπορρίψας, κατέκρινε καὶ ἀπεδοκίμασε τὸ ὑπὸ Γρηγορίου ΙΕ' Ῥώμης καινοτομηθὲν Καλενδάριον, ὅθεν πηγάζει ἡ σήμερον ἐτι σωζομένη διάκρισις τοῦ ἔτους εἰς παλαιὸν καὶ νέον.

Τοιοῦτος ἀνὴρ ἐπατριάρχευεν, ὅτε προῆλθεν ἐν τῇ ἱερᾷ Συνόδῳ ἡ αἵτησις τοῦ Γοδουνὸς περὶ καθιδρύσεως πέμπτου Πατριαρχείου ἐν τῇ βασιλευούσῃ τοῦ Θεοδώρου.

Τὸ ὀθωμανικὸν ἀνακτοβούλιον, θεωρῶσαν τὴν πρότασιν τοῦ Ῥώσου πρεσβέως, καὶ τὸν σκοπὸν τῆς εἰς Μόσχαν ἀποδημίσεως τοῦ ἱερεμίου, ὡς ἐνδεχομένην ἀφορμὴν προσεχοῦς ῥήξεως τῶν δύο ὁμοδόξων ἐκκλησιῶν, τῆς ἑλληνικῆς, δηλαδή, καὶ τῆς ῥωσικῆς, ἐξ ἧς ῥήξεως ἤθελε βέβαια πηγᾶσαι ἡ παντελής τῶν ὑποκειμένων αὐτῷ χριστιανῶν πολιτικὴ ἀπομόνωσις, προθύμως ἐξέδωκε τὴν ἀδειαν τῆς ἀπελεύσεως τοῦ Πατριάρχου. Ἡ ἱερὰ Σύνοδος, ἀφ' ἐτέρου, ἀπρεπὲς, ἅμα δὲ καὶ πρὸς τὴν ἰδίαν αὐτῆς ἀσφάλειαν ἀσύμφορον κρίνασα νὰ δυσχερστήσῃ δι' ἀποδοκιμασίας βασιλεῖ, ἕως τότε προστατεύσαντι κατὰ δύναμιν τὴν πάσχουσαν Ἐκκλησίαν τῆς Ἑλλάδος, ἄλλως τε δὲ δυναμένῳ καὶ αὐθαίρετως νὰ κατορθώσῃ τὸ σκοπούμενον, δοθείσης τῆς Συνοδικῆς ἀρνήσεως, ἔσπευσε νὰ κηρύξῃ δεκτὴν τὴν πρότασιν τοῦ Πατριάρχου Ἀντιοχείας Ἰωακείμ. περὶ συστάσεως Μοσχαικοῦ Πατριαρχείου, συμφώνως δὲ πρὸς τοιαύτην ἀπόφασιν ἐπέτρεψε τῷ Οἰκουμενικῷ ποιμένι ἱερεμίᾳ τὸ βάρος νὰ μεταβῇ εἰς Ῥωσίαν, κακεὶ δὲ μετὰ προσηκούσης πομπῆς νὰ χειροτονήσῃ τὸν ἐψηφισμένον.

Ἀνεχώρησεν ἡ συνοδία ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως μετὰ τὸ Πάσχα τοῦ 1588, ἦλθε δὲ εἰς Μόσχαν περὶ τὰ μέσα Ἰουλίου. Ὁ ἱερεμίας διέβη ἐπὶ ὄνου τὰς ὁδοὺς τῆς πόλεως, ἀκολουθούμενος ὑπὸ δύο Ἀρχιεπισκόπων, τοῦ ἱεροθέου Μονεμβασίας, καὶ τοῦ Ἀρσενίου Ἐλασσῶνος, ὑπὸ τριῶν ἱερέων, ἐνὸς ἀρχidiaκόνου, καὶ οἰκετῶν... Ἀλλ' ἐνταῦθα, νομίζομεν, προσφυσστέρα πάσης ἄλλης συγγραφῆς καθι-

σταται αὕτη ἡ περίληψις τῶν εἰσοδίων καὶ τῆς ἐν Μόσχᾳ γενομένης τελετῆς, τὴν ὁποίαν δίδει αὐτὸς ὁ κορυφαῖος τῶν Ῥώσων ἱστοριογράφων, ὃν ἔχομεν πρὸ ὀφθαλμῶν.

« Πᾶσα ἡ πρωτεύουσα ἐκινήθη, λέγει ὁ Καραμψίνος, ὅτε ὁ Πρωθιεράρχης οὗτος τῆς χριστιανωσύνης, (ἐπειδὴ ὁ ἀρχιεπισκοπικὸς τῆς Κωνσταντινουπόλεως θρόνος ἐθεωρεῖτο ἀπὸ πολλοῦ ἤδη ὡς ὁ πρῶτος), ὅτε ὁ πολυπαθὴς καὶ ἐνάρετος οὗτος γέρων, βλέπων μετὰ περιεργείας τοὺς πολλοὺς κατοίκους αὐτῆς καὶ τὴν μεγαλοπρέπειαν τῶν ναῶν, καὶ εὐλογῶν τὸν λαόν, καὶ μετὰ κατανύξεως ἀκούων τῶν χαροποιῶν αὐτοῦ προσήρσεων, ἐπορεύετο ἐπὶ ὄνου πρὸς τὸν Τσάρον διὰ τῶν ὁδῶν τῆς Μόσχας, προπεμπόμενος ὑπὸ τοῦ ἱεροθέου, Μητροπολίτου Μονεμβασίας, καὶ τοῦ Ἀρσενίου, Αρχιεπισκόπου Ἐλασσῶνος, ἐρίππων. Εἰσελθόντων δὲ εἰς περίχρυσον δωματίον, ὁ Θεόδωρος, ἐγερθεὶς, προῦπήντησε τῷ ἱερεμίᾳ βήματ' αἰνὰ πρὸ τοῦ θρόνου· καθίσας δ' αὐτὸν παρ' ἐαυτῷ, ἔλαβε μετ' ἀγάπης τὰ δῶρα, εἰκόνα δηλαδή μετὰ τῶν σημείων τῶν παθῶν τοῦ Κυρίου, σταγόνων αἵματος τοῦ Χριστοῦ, καὶ λείψανα τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου. Παρήγγειλε δὲ τῷ Βορίσῃ ἵνα συνδιαλεχθῇ κατ' ἰδίαν τῷ Πατριάρχῃ, ὅστις, ὀδηγηθεὶς εἰς ἕτερον δωματίον, διηγήθη αὐτῷ τὰ καθ' ἑαυτόν. Ἐπὶ δεκαετίαν ἤρξε τῆς Ἐκκλησίας ὁ ἱερεμίας· διαβληθεὶς δὲ ὑπὸ κακοβούλου τινὸς Ἑλλήνος (1) ἐξωρίσθη εἰς Ῥόδον· ὁ δὲ Σουλτάνος, παραβὰς τὴν πάνδημον ὑπόσχεσιν Μωάμεθ τοῦ Β', τοῦ ἀπέχειν τῶν πραγμάτων τῆς πνευματικῆς ἀρχῆς τῶν χριστιανῶν, ἐδίωξε παρανόμως τὸν θεόληπτον πατριάρχην. Μετὰ πέντη ἔτη ἀπεδόθη τῷ ἐξορίστῳ τὸ ἀξίωμα τοῦ ἱεραρχοῦ, ἀλλ' ἤδη ἐν τῷ ναφ τῶν Ἀρχιεπισκόπων τοῦ Βυζαντίου ἐλατρεύοντο ὁ Ἀλλάχ καὶ ὁ Μωάμεθ, τουτέστιν ὁ ναὸς οὗτος ἐγένετο τέμενος ὀθωμανικόν.—Διὰ θαυμάτων, εἶπεν ὁ ἱερεμίας, ἔλαβον τὴν ἀδειαν παρὰ τοῦ ὁμοῦ Ἀμουράτ ἀπελθεῖν εἰς χώρας χριστιανικάς, ὅπως συνθροίσω ἐλὲν πρὸς ἀνέγερσιν νέου ναοῦ τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ πρωτεύουσῃ τῆς Ὁρθοδοξίας. Ποῦ δὲ ἐδυνάμην εὐρεῖν προθυμίαν, συμπάθειαν καὶ ἐλευθεριότητα, πλὴν τῆς Ῥωσσίας;—Εἶτα, συνδιαλεγόμενος τῷ Γοδουνὸς, ἐπήνεσε τὴν βουλὴν τοῦ Θεοδώρου τοῦ ἐγκαθιδρύσαι Πατριάρχην ἐν Ῥωσσίᾳ, ὁ δὲ δόλιος Βορίσης πρότεινε τὸ ἀξίωμα τοῦτο αὐτῷ τῷ ἱερεμίᾳ, ἐπὶ τῷ ὄρω, ὅτι ἐδρεύει ἐν Βλαδιμίρῳ. Καὶ συνήκει μὲν ὁ ἱερεμίας εἰς τοῦτο, ἀλλ' ἤθελε μένειν ἐκεῖ ὅπου καὶ ὁ Τσάρος, τουτέστιν ἐν Μόσχᾳ (2). Ἀλλ' ὁ Γοδουνὸς ἀπέβαλε τοῦτο εἰπὼν, ὅτι ἦν ἀδίκον τὸ ἀπομακρύναι τῆς Μόσχας καὶ τοῦ ναοῦ τῆς Θεοτόκου τὸν ἅγιον ἄνδρα Ἰωβ, προσέθηκε δὲ ὅτι ὁ ἱερεμίας ἠγνόει τὴν τε

(1) Ὑπὸ Παχομίου τοῦ Λαοδίου.

(2) Πρὸς τὴν συνάντησιν τοῦ ἱερεμίου, κατὰ Καραμψίνον, ἀντιφάσκει τὸ ὁδοπορικὸν τοῦ Ἀρσενίου, ὅπου ὁ πατριάρχης ἀποκρούων τοῦ Κυβερνήτου τὴν πρότασιν λόγῳ φιλοπατρίας καὶ προσκολλησάμενος εἰς τὰ ὑψηλὰ αὐτοῦ καθήκοντα, ἐκφωνεῖ λόγους συγκινητικούς περὶ Ἑλλάδος καὶ ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας.

γλώσσαν καὶ τὰ ἔθιμα τῆς Ῥωσσίας, ὥστε ἀδύνατον ἦν αὐτῷ νοθετεῖν τὸν μονάρχη ἐν ταῖς ἐκκλησιαστικαῖς ὑποθέσεσιν ἀνευ διερχομένης, πρὸς δὲ ἦν ἀποπνέειν ἵνα φανεροποιῇται ἡ ψυχὴ τοῦ μονάρχου. Ὁ δὲ πατριάρχης ἀπεκρίνατο· « Γεννηθήτω τὸ θέλημα τὸ κυριαρχικόν· ἔχων ἥδη τὴν ἀδειαν τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν, εὐλογῶ καὶ ἀναγορεύω τῇ θεῇ ἐπιτεύσει ὃν τινα ἐκλέξῃ ὁ Θεὸς ὁ Θεόδωρος. » Ἡ ἐκλογὴ ἦν ἀναμφισβήτητος· ὁμοίως, πρὸς ἀρσένιον, οἱ ἐπίσκοποι Ῥώσοι, ἀναδείξαντες τρεῖς ὑποψηφίους, τὸν Μητροπολίτην Ἰώβ, Ἀλέξανδρον τὸν Νοβογορόδου, καὶ Βαρλάμ, ἀρχιεπίσκοπον τοῦ Ροστόβου, παρέστησαν τὰ τρία ταῦτα ὀνόματα πρὸς τὸν Τσάρον, ὅστις ἐξέλεξε τὸν Ἰώβ. Τῇ 23 Ἰαννουαρίου 1589, μετὰ τὸν ἐσπερινόν, ὁ ἐκλεγθεὶς οὗτος πρωιεράρχης ἔψηλε Δοξολογίαν ἐν τῷ ναῷ τῆς Κοιμήσεως, φορῶν τὸ ἐπιτραχήλιον, τὸν φαινόλην καὶ τὸ ὠμοφόριον μετὰ πάντων τῶν ἐπισκόπων, παρόντος τοῦ Τσάρου, καὶ ἀναριθμήτου λαοῦ· ἐξελθὼν δὲ τοῦ Ἁγίου Βήματος, ἔστη ἐπὶ ἀμβωνος, ἔχων ἐν μὲν τῇ μιᾷ χειρὶ ἀννήμενον κηρίον, ἐν δὲ τῇ ἑτέρᾳ χαριστήριον ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Τσάρον καὶ τὸν κλήρον. Τότε εἰς τῶν πρώτων μεγιστάνων, ἔχων ὡσαύτως κηρίον, προσῆλθεν αὐτῷ καὶ εἶπε μεγαλοφώνως· « Ὁ Ὁρθόδοξος Τσάρος, ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης καὶ ἡ ἱερὰ Σύνοδος ἀνάγουσί σε εἰς τὸν θρόνον τοῦ Βλαδιμίρου τῆς Μόσχας καὶ πάσης τῆς Ῥωσσίας! » Ὁ δὲ Ἰώβ ἀπεκρίνατο· « Δούλος εἰμι ἁμαρτωλός, ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ Κυριάρχης, ὁ Οἰκουμενικὸς Κύριος Ἱερεμίας καὶ ἡ Σύνοδος προάγουσί με ἐπὶ τὸ μέγιστον τοῦτο ἀξίωμα, δέχομαι αὐτὸ εὐγνωμόνως. » Ἐκλινε δὲ ταπεινῶς τὴν κεφαλὴν, καὶ στραφεὶς πρὸς τὸν κλήρον καὶ τὸν λαόν, ἀπήγγειλεν ἐν κατανύξει τὴν ὑπόσχεσιν τοῦ κυβερνήσαι μετὰ ζήλου τὸ ἀντικεῖν αὐτῷ παρὰ τοῦ Θεοῦ ποίμνιον. Οὕτως ἐτελέσθη ἡ ἐκλογὴ. Ἡ δ' ἐπίσημος χειροτονία ἐγένετο τῇ 26 Ἰαννουαρίου κατὰ τὴν θείαν μυσταγωγίαν μετὰ τῶν συνήθων ταῖς χειροτονίας τῶν μητροπολιτῶν καὶ ἐπισκόπων τελετῶν, ἀνευ οὐδεμιᾶς καινοτομίας. Ἐν μέσῳ τοῦ μεγάλου, ἥτοι καθολικοῦ ναοῦ, ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, ἦν γεγραμμένος διὰ κρητίδος ἀετὸς δικέφαλος καὶ δωδεκάβιβλος ἀνάβαθρον, ἵσταντο δὲ καὶ δώδεκα λαμπαδοῦχοι· αὐτοὶ δ' ὁ πρεσβύτερος τῶν ποιμένων τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας εὐλογῆσας τὸν Ἰώβ, ὡς σύνθρονον τῶν μεγάλων Πατέρων τῆς χριστιανικῆς πίστεως, καὶ ἐπιθεὶς αὐτῷ τὴν τρέμουσαν χεῖρα, προσηυχῆθη τῷ Θεῷ ἵνα ὁ ἀρχιερεὺς οὗτος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ γένηται ἀσβεστός λυχνία τῆς πίστεως. Ὁ νέος Πατριάρχης τῆς Μόσχας, φέρων ἐπὶ κεφαλῆς τὴν μίτραν μετὰ Σταυροῦ καὶ διαδήματος, ἐλειτούργησε μετὰ τοῦ τῆς Κωνσταντινουπόλεως· μετὰ δὲ τὴν λειτουργίαν ἐκδυθεὶς, ἔλαβε παρὰ τοῦ Τσάρου πολύτιμον Σταυρόν μετὰ Τιμίου Εὐλοῦ, τὸν ἐκ σφρίγγου πράσινον μανδύαν μαργαριτοκόσμητον, καὶ τὸ λευκὸν ἐπανωκαλύμναυον, ἐφ' οὗ ἦν ὡσαύτως Σταυρός· ἔλαβε συγχρόνως καὶ τὴν ποιμενικὴν ῥάβδον τοῦ μητροπολίτου Ἁγίου Πέτρου, παραγγελ-

θεὶς ἵνα καλῆται Ἀρχηγὸς τῶν ἐπισκόπων, Πατὴρ τῶν Πατέρων, καὶ πατριάρχης πασῶν τῶν ἀρκτῶν χωρῶν, ἐλέῳ Θεοῦ καὶ θελήματι τοῦ Τσάρου. Ὁ Ἰώβ ἠυλόγησε τὸν Θεόδωρον καὶ τὸν λαόν, ὁ δὲ χορὸς ἔψηλε τὸ *Εἰς πολλὰ ἔτη* ὑπὲρ τοῦ κυριάρχου καὶ τῶν δύο πατριαρχῶν Βυζαντίου καὶ Μόσχας, καθήμενων παρ' αὐτῷ. Ὁ Ἰώβ, προπεμπόμενος ὑπὸ δύο ἐπισκόπων, τῶν εὐπατριδῶν καὶ πολλῶν τῶν ἐν τέλει, ἐξῆλθε τοῦ ναοῦ, καὶ ἀναβὰς ἐπὶ ὄνου, περιῆλθε τὰ τεῖχη τοῦ Κρεμλίνου ἐπιβράντων αὐτὰ ἁγιάσματι, εὐλογῶν διὰ τοῦ Σταυροῦ, καὶ εὐχόμενος ὑπὲρ τῆς ἀκεραιότητος τῆς πόλεως. Ἐδείπνησε δὲ παρὰ τῷ κυριάρχῃ μετὰ τοῦ Ἱερεμίου, παντὸς τοῦ κλήρου καὶ τῆς Συγκλήτου. »

« Πρὸς ἐδραίωσιν δὲ τοῦ ἀξιώματος καὶ τῶν δικαιοματῶν τῆς Ῥωστικῆς ἱεραρχίας συνετάχθη πρᾶξις, ἐν ᾗ ἀναφέρεται, ὅτι ἡ πρεσβυτέρα Ῥώμη ἔπεσεν ἐκ τῆς αἰρέσεως τοῦ Ἀπολλιναρίου· ὅτι ἡ νέα Ῥώμη, ἡ Κωνσταντινούπολις, ἦν ὑπὸ τὸ κράτος τῶν ἀθῶν φυλῶν τῶν Ἀγερηνῶν· ὅτι τρίτη Ῥώμη ἐστὶν ἡ Μόσχα· ὅτι, ἀντὶ τοῦ ψευδοποιμένου τῆς δυτικῆς Ἐκκλησίας, κατεσκοτισμένης οὗσης ὑπὸ ψευδοδιδασκαλίας, πρῶτος Οἰκουμενικὸς Ἱεράρχης ἦν ὁ πατριάρχης τῆς Κωνσταντινουπόλεως, δεύτερος ὁ Ἀλεξανδρεὺς, τρίτος ὁ Μόσχας καὶ πάσης Ῥωσσίας, τέταρτος δὲ ὁ Ἀντιοχείας, καὶ πέμπτος ὁ Ἱερουσαλήμ· ὅτι ἐν μὲν τῇ Ῥωσσίᾳ καθήκον προσέχουσιν ὑπὲρ τῶν πατριαρχῶν τῆς Ἑλλάδος, ἐν ταύτῃ δὲ ὑπὲρ τοῦ ἡμετέρου, ὅστις τούνευθεν καὶ μέχρι συντελείας τοῦ αἵωνος ἐκλέγεται καὶ χειροτονεῖται ἐν Μόσχᾳ, οὐ χρίζων τῆς συναινεσεως καὶ ἐγκρίσεως αὐτῶν. — Πλὴν τῶν ἐξωτερικῶν σημείων τοῦ ἀρχιεπισκοπικοῦ τούτου τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας, προστετέθησαν καὶ ταῦτα. Ἡ ἐξοδος αὐτοῦ γίνεται πάντοτε μετὰ λαμπάδος, ψαλμοῦ, καὶ κωδωνοκρουσίας, τὸ δὲ πρὸς τὴν ἀμφίεσιν αὐτοῦ ὕψωμα ἔχει τρεῖς βαθμίδας· φέρει δὲ κατὰ μὲν τὰς συνήθεις ἡμέρας τὸ ἐπανωκαλύμναυον μετὰ τῶν Σεραφεῖμ, καὶ τὸν ἐκ μαργαρίτου σταυρόν καὶ τὴν ποιμενικὴν ῥάβδον, ἐποχρεῖται δ' ἐφ' ἀμᾶξης ὑπὸ ἑξ ἱππων κινουμένους. . . . κτλ. »

« Τῶν διατάξεων τούτων τῆς Ἐκκλησίας μᾶλλον ἐν λόγῳ ἢ ἐν ἔργῳ συμμεθέξαντες ὁ Μονεμβασίας καὶ ὁ Ἐλασσῶνος, ἐπορεύθησαν εἰς τὸ μοναστήριον τοῦ Ἁγίου Σεργίου, ὅπου, ὡς ἐν τοῖς ναοῖς τῆς Μόσχας, ἐξεπλάγησαν ἐπὶ τῷ πλούτῳ τῶν εἰκόνων καὶ τῶν σκευῶν καὶ τῶν ἱερῶν ἀμφίων. Ἐν δὲ τῇ πρωτευούσῃ, δειπνοῦντες παρὰ τῷ πατριάρχῃ Ἰώβ, ἐθαύμαζον τὴν σύνεσιν τῶν λόγων αὐτοῦ καὶ ἐπήνουν τὰς μεγάλας ἀρετὰς τοῦ Γοδουνόβ καὶ τὸν ἔσυχον νοῦν τοῦ γέροντος Ἀνδρέου Τσελκάβω. Ἀλλὰ πρὸ πάντων ἐπήνουν τὴν μεγαλοδωρίαν τῶν Ῥωσῶν, δωρουμένων ἀπαύστως αὐτοῖς ἀργυρὰ σκεύη, ποτήρια, μαργαρίτας, σφρικὰ ὑφάσματα, σαθερίνας διφθέρας καὶ χρήματα. Προσελθόντες δὲ τῇ Τσαρίνῃ, ὑπερεχάρησαν ἐπὶ τῇ ἀγιότητι, ταπεινότητι, μεγαλείῳ, ἀγγελικῇ καλλονῇ, τῇ χάριτι τῶν λόγων καὶ τῇ μεγαλοπρεπεῖ ἰδέᾳ αὐτῆς, φερούσης

στέμμα μετὰ δώδεκα ἀκτίνων ἐκ μαργαριτῶν, κεφαλόδεσμον, καὶ περὶ τὸν τραχήλον χρυσὴν ἀλυσιν, κεκοσμημένην βαρυτίμοις λίθοις, καὶ ἐσθῆτα ἐκ σφρίγγου ποδήρη, καὶ πεποικιλμένην κατὰ τὰ κράτος μεγάλοις μαργαρίταις· ἀλλὰ καὶ ὁ μανδύας αὐτῆς ἦν οὐχ ἥττον πολυτελής. Καὶ ἔνθεν μὲν παρ' αὐτῇ ἵστατο ὁ Τσάρος, ἔνθεν δ' ἀσκεπὴς ὁ Βορίσης Γοδουνόβ ταπεινῶς καὶ εὐλαβῶς, ἀπωτέρω δὲ αἱ ἐπιφανεῖς γυναῖκες λευχειμονοῦσαι καὶ μετ' ἐσταυρωμένων χειρῶν. Ἡ Εἰρήνη παρεκάλεσε θερμῶς τοὺς Ἕλληνας ἱεράρχας ἱκετεύσαι τὸν Παντοδύναμον ὅπως δωρήσῃται αὐτῇ υἱόν, κληρονόμον τοῦ θρόνου. « Καὶ ἡμεῖς πάντες βαθείως κατανυχθέντες (λέγει ὁ Ἐλασσῶνος ἐν τῷ ὁδοπορικῷ), καὶ χέοντες σὺν αὐτῇ δάκρυα, ἀνεκράξαμεν ὁμοθυμαδὸν πρὸς τὸν Ἰψίστον ὅπως πληρωθῇ ἡ ἀγνὴ καὶ θερμὴ εὐχὴ τῆς εὐσεβοῦς ταύτης ψυχῆς. » — Τέλος, κατὰ τὸν Μάιον μῆνα τοῦ 1589 ὁ Τσάρος ἐπέστρεψε τῷ Ἱερεμίᾳ ἐπανελθεῖν εἰς Κωνσταντινούπολιν, δούς καὶ ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Σουλτάνον, δι' ἧς προέτρπεον αὐτὸν μὴ καταπιεῖν τοὺς χριστιανούς. Πλὴν δὲ τῶν δώρων, ἐπέμψε χίλια ρούβλια, ἥτοι δισχιλίου οὐγγρικοῦ χρυσοῦ, πρὸς ἀνέγερσιν νέου πατριαρχικοῦ ναοῦ, εὐγνωμονοῦντος μεγάλως παντὸς τοῦ ἑλληνικοῦ κλήρου. »

Τὰ προτεθέντα τῆς διατριβῆς ταύτης ὅρια δὲν μᾶς ἐπιτρέπουσι νὰ ἐπεκτείνωμεν τὴν ἐκθεσιν τῶν πραγμάτων ἕως τῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν τὸ ἐπινόημα τοῦ Βορίση καρποφορεῖ τὸν παράνομον καρπὸν, ἡ καὶ ν' ἀναφέρωμεν τὰ καθ' ἕκαστα τῆς ἀηδοῦς κωμωδίας, ἥτις προετοιμάζει τὴν ὀριστικὴν αὐτοῦ εἰς τὸν θρόνον τῆς Ῥωσσίας ἀνάβασιν, κωμωδίας σκανδαλώδους, ἐν ᾗ ὁ εὐνοούμενος Ἰώβ ὑποκρίνεται τὸ σπουδαιότερον πρόσωπον. Περὶ τούτων παραπέμπομεν τὸν ἀναγνώστην πρὸς τὰς εὐρεῖς καὶ ἐντόνους σελίδας τοῦ ἱστορικοῦ, ὃν ὁ Κ. Κροικίδης ἐδωρήσατο τῇ ἡμετέρᾳ γραμματολογίᾳ, καὶ προβαίνομεν ἀχρονολογητῶς εἰς τὸ προκείμενον. Τοῦτο δὲ μόνον ἐκ παρόδου παρατηροῦμεν· ὅτι οἰαδήποτε καὶ ἂν προῆλθον ἀποτελέσματα ἐκ τῆς καινοτομίας τοῦ Γοδουνόβ, οἱ ἱεράρχαι τῆς ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας, οἵτινες βεβαίως ἠγνόησαν τοὺς σκοποὺς τοῦ σπουδαρχοῦ Κυβερνήτου, ὅσον ἀφελῶς ἐπίστευσαν εἰς τὴν ὁσιότητα τοῦ Ἰώβ, ἔτυχον ἐν Μόσχᾳ παρὰ τοῦ Τσάρου, καὶ τοῦ κλήρου, καὶ τῶν εὐπατριδῶν, καὶ τοῦ λαοῦ, τοιαύτης εὐλικρινοῦς φιλοφροσύνης καὶ γενναίας ὑποδοχῆς, οἷας πρὸ ἑκατὸν πενήτην ἐτῶν, εἰς τοὺς χρόνους τῆς ἑνωτικῆς ψευδοσυνόδου, ἐστερηθήσαν οἱ Πατέρες ἡμῶν ἐν Φλωρεντίᾳ, ἐνθα ἐπέειναν ἐν τῇ τραπέζῃ τοῦ Πάπα, περιῆλθον ἀνυπόδητοι τὰς ὁδοὺς τῆς πόλεως τῶν Μεδίκων, καὶ τέλος, τὸν ὅρον τῆς αἰσχύνης, δακρύοις μᾶλλον, ἢ μελάνῃ συνυπογράφαντες, ἀπέπλευσαν πεποισμένοι, ὅτι παρὰ Φράγγων οὐδὲν ἀγαθόν.

Συνέβη δὲ κατὰ τὴν ἐπάνοδον τοῦ ἡμετέρου Πατριαρχοῦ ἑκτακτόν τι, δεινὰς ἐφεξῆς ἐπαγαγὼν συνεπείας ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Ἐκκλησίας μας. Ἐπι-

στρέφων ἐκ Μόσχας διήλθε διὰ τοῦ Κιέβου, πόλεως καὶ χώρας μὴ ὑπαγομένης τότε τῇ Ῥωστικῇ κυριαρχίᾳ· ἐκεῖ δὲ, σκανδαλισθεὶς ὑπὸ τῆς κακοθεσίας τῶν κληρικῶν, καὶ πρὸ πάντων ὑπὸ τῆς διαγωγῆς Ὀνησιφόρου τοῦ μητροπολίτου, τοῦτον μὲν ἐδίδασκε καὶ καθεῖλεν ὡς δίγαμον, τὸν δὲ Μιχαὴλ Παρόζαν ἀνηγόρευσε ἀντ' αὐτοῦ, συγχρόνως δ' ἔκρινεν ἐπισκόπους, ἐτιμώρησεν ὅσους ἀναξίους ἀρχιερανοδείας, καὶ ἀπέδωκε πρὸς τὰ ἱερὰ τὴν προσήκουσαν εὐπρέπειαν. Ἀλλ' ὁ Παρόζας οὗτος, εἰ καὶ σεμνυνόμενος ἐπὶ ζήλῳ πρὸς τὴν ὀρθοδοξίαν, ἦν δόλιος τὸ ἦθος, ἀπατεὼν καὶ ῥαδιούργος, ὑπέκρυπτε δὲ ἐπιδεξιῶς τὴν προδοσίαν, ὥστε καὶ σχέσεις ἐτήρει μυστικὰς πρὸς τὴν Ῥώμην διὰ τοῦ περιδοήτου Ἱησοῦ τοῦ Ἀντωνίου τοῦ Ποσσεδίνου, ἀπεσταλμένου τοῦ πρὶν παρὰ τοῦ Πάπα ἐν τῇ αὐτῇ τοῦ Τσάρου. Κατὰ τὸ 1595, συγκαλέσας ὁ ὑπουργὸς μητροπολίτης εἰς Κιέβον πάντας τοὺς ἐπισκόπους τῆς ἐπαρχίας του, πειθαναγκάζει αὐτοὺς, ὑποβλεπομένους ἤδη καὶ ἐπιβουλομένους παρὰ τοῦ βασιλέως Σιγισμούνδου, νὰ ζητήσωσιν εἰς τοὺς κόλπους τῆς λατινικῆς Ἐκκλησίας τὴν ἀσφάλειαν ἐκυτῶν καὶ τοῦ ποιμνίου. Δύο μόνον τῶν συνεδρισάντων, ἐφ' ἀμύλλῃ τοῦ ἐν Ἰταλίᾳ προαβλήσαντος Μάρκου τοῦ Εὐγενικοῦ, καὶ διερχομένου τῆς γνώμης ἄλλων ἐκκλησιαστικῶν ἀρχόντων καὶ Λιθουανῶν μεγιστάνων, ἐτόλμησαν ν' ἀποκρούσωσι τὴν πρότασιν τῆς ἑνώσεως, ὁ Λεμβέργου Γεδεὼν Βαλαβάν, καὶ ὁ Πρεσμιλίας Μιχαὴλ, ὃν ἡ μνήμη αἰδέσιμος ἀείποτε καὶ σεπτῇ περιέσεται καθ' ἅπασαν τὴν ὀρθόδοξον πολιτείαν. Ἀλλ' οὐχ ἥττον ἀπέστειλεν ὁ λατινόφρων Σιγισμούνδος εἰς Ῥώμην τοὺς ἱεράρχας Ἰπάτιον τὸν Βλαδιμίρου, καὶ Κύριλλον τὸν Λούτσκου ἀγγέλους τῆς ἐψηφισμένης ἀποστάσεως· οὗτοι δὲ πλῆθοντος τοῦ Οὐατικανοῦ, ἠσπᾶσαντο ἐν ὀνόματι τῶν λοιπῶν ἐπισκόπων τῆς Λιθουανίας τὴν σταυροφόρον ἐμβάδα τοῦ Πάπα Κλήμεντος τοῦ Η', ὅστις ἐναγκαλισάμενος ἠυλόγησεν αὐτοὺς, καὶ παντοδρόπως ἐφιλοφρόνησατο. Κατὰ τὴν κακὴν τοῦ Καρδινάλιου, ὅστις ἐν τῇ δε τῇ περιστάσει μεγαλοφρόνως εἰς λόγον ὀγκώδη ἐχαιρέτισε τὴν ἀνάλαμψιν νέου ἐν ταῖς ἀρκτέταις χώραις φωτός, ὀλίγον διήρκεσεν ἡ χαρὰ διὰ τὴν κατορθωθεῖσαν ἑνωσιν, διότι πολλοὶ καὶ τῶν ἱεραρχῶν καὶ τῶν εὐπατριδῶν ἐπιμόνως ἀπεδοκίμασαν αὐτήν, ἐξαίρετως ὁ πρίγκιψ Κωνσταντῖνος ὁ ἐξ Ὀστρόγοι, στρατηγὸς μὲν τοῦ Κιέβου, βαθύπλουτος δὲ, καὶ μέγα δυνάμενος ἐν τῇ Γερουσίᾳ. Ὄθεν μετ' ὀλίγον, δι' ἐπισήμου πράξεως συνοδικῆς, καὶ χάριν εἰρηνοποιήσεως, συνῆλθον αὐθις πάντες οἱ ἐπίσκοποι εἰς Βρέστην, ὅπου παρήσαν καὶ οἱ μεγιστάνες τοῦ Σιγισμούνδου, καὶ οἱ πρέσβεις τοῦ Κλήμεντος, καὶ οἱ ἐπίτροποι, καθὰ λέγουσι, τοῦ Θεολόπου, πατριαρχοῦ Κωνσταντινουπόλεως. Ἀλλ' ὁμοίως, τὰ ἐκκλησιαστικὰ πάθη, ἀντὶ νὰ κοπᾶσιν κατὰ τὴν συζήτησιν, μᾶλλον ἐπὶ μᾶλλον ἀνερόπιπτον ἔκριναν καὶ ἐξηγρώθησαν ἀμφοτέρωθεν, ὥστε ἡ ἀπόπειρα τοῦ συμβιβασμοῦ ἐματαιώθη. Ἐκτοτε, δύο Ἐκκλησίαι συνυ-

θνήσκετε ὅλοι ἀπὸ τὴν πείνῃν πρὶν τελειώσετε τὸ μέτρημα.

» Ἡ μεταφορὰ αὐτῆ ἐφάνη προξενήσασα ἐντύπωσιν εἰς τοὺς ναίπιδας, οὔτινες τῶντι δὲν ἐνόουν τί ἐζήτουν· ὁ δὲ Γράμορ συνεχάρη ἐαυτὸν διὰ τὴν εὐγλωττίαν του. Παρατηρήσας ὅμως ὅτι ὁ συμπολίτης αὐτοῦ Σὰν Ἀβάς ἡτοιμάζετο νὰ ὁμιλήσῃ καὶ νὰ ἀνατρέψῃ ὅ,τι ἐκεῖνος προητοίμασεν, ἐστράφη πρὸς τὸν Σιαμίλ καὶ εἶπεν·

» — Ἰμάμη, κάμε με μίαν χάριν.

» — Ποίαν; ἡρώτησε στεγνῶς ὁ Σιαμίλ.

» — Νὰ προστάξῃς νὰ σιωπήσουν· διότι εἶναι ἀδύνατον νὰ ὁμιλήσω.

Ο Σιαμίλ.

» — Δὲν σὲ διακόπτουν πλέον, ἀπεκρίθη ὁ Σιαμίλ περιφέρων βλέμμα ἐξουσίας περὶ αὐτόν· ἀλλὰ πῶς θὰ τελειώσωμεν;

» — Οἱ πρίγκηπες δὲν ἡμποροῦν βεβαίως νὰ σὲ δώσουν περισσότερα τῶν σαράντα χιλιάδων ρουβλίων· πλὴν τούτων θὰ λάβῃς καὶ τὸν υἱόν σου καὶ ὅλους τοὺς ὀρεινοὺς αἰχμαλώτους ὅσους συναξώμεν. Ἐὰν δὲ ὁ υἱός σου δὲν θελήσῃ νὰ ὑπακούσῃ εἰς τὴν διαταγὴν τοῦ αὐτοκράτορος καὶ νὰ ἔλθῃ, στείλῃς ἀνθρώπους τῆς ἐμπιστοσύνης σου διὰ νὰ τὸν καταπέμψουν.

» — Φίλτατε Ἰσαάκ βεη, εἶπεν ὁ Σιαμίλ, περισσότερον φροντίζω διὰ τὰ συμφέροντα τοῦ λαοῦ μου παρὰ διὰ τὸν υἱόν μου. Δεκαεξὶ χρόνοι ἐπέρασαν

ἀπὸ ἐχωρίσθην ἀπὸ αὐτόν, καὶ τὸν ἐλησμόνησα. Ὄχι, δότε με ἓν ἑκατομμύριον. Ὁ πρίγκηψ Τσαυτσαυατζὲ ἔχασε τὴν οικογένειάν του ὑπερασπιζόμενος γενναίως τὸν τόπον του. Ὁ αὐτοκράτωρ χρεώσκει λοιπὸν νὰ τὸν ἀνταμείψῃ, καὶ τὴν ἀμοιβὴν αὐτὴν ἄς τὴν ζητήσῃ ὁ πρίγκηψ.

» — Ἰμάμη, κανεὶς δὲν τολμᾷ νὰ ζητήσῃ τι ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα. Μόνος εὐδόκησε νὰ δώσῃ τὴν ἄδειαν εἰς τὸν υἱόν σου· ὁ πρίγκηψ δὲν ἐτόλμα νὰ τὸν παρακαλέσῃ. Ὅσον δὲ διὰ τὴν γενναϊότητα τὴν ὁποίαν ἔδειξε, καὶ πολλοὶ ἄλλοι δεικνύουν τοιαύτην· ὥστε ἂν ἔπρεπε νὰ ἀνταμείβῃ ὅλους δίδων ἀπὸ ἓν ἑκατομμύριον . . .

» — Καλὰ· ὁμιλοῦμεν πάλιν· τώρα πρέπει νὰ ὑπάγω νὰ προσευχηθῶ.

» — Ἰμάμη, ἐπιθυμῶ νὰ σὲ ὁμιλήσω καταμόνος.

» — Καλὰ, καλὰ . . . Πήγαινε εἰς τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ.»

Ὁ Ῥώσος ὑπήκουσεν· ἔμεινε δὲ μόνος εἰς τὸ δωμάτιόν του μέχρι τῆς ἐσπέρας. Τὰ γεύματά του ἦσαν ἀξιόλογα, ἔδωκαν δὲ καὶ ἄλλας πρὸς αὐτόν, τὸ ὁποῖον παρὰ τοῖς Τσετσέγκοις σημαίνει ἐξαίρετον ὑπόληψιν. Ἐπερὶν πρὸς τούτοις πρὸς αὐτόν καὶ τοὺς μικροὺς πρίγκηπας Τσαυτσαυατζὲ καὶ Ὁρβελιάνη τὴν δὲ πρὸς τὰς αἰχμαλώτους ἐπιστολὴν εἶχεν ἐγχειρίσει τὴν προτεραίαν πρὸς τὸν Σιαμίλ. Τὸ ἐσπέρας ὁ Σὰν Ἀβάς καὶ πολλοὶ τῶν ὀρεινῶν τῶ

παρασταθέντων εἰς τὴν πρωΐνῃν συνδιάλεξιν ἦλθον πρὸς αὐτόν· οὗτος δὲ συνομιλήσας ἀρμενιστὴ μετὰ τοῦ συμπολίτου αὐτοῦ προσέφερεν αὐτῷ ὠρολόγιον, δύο τεμάχια χρυσοῦ καὶ τσαῖον· ὁ δὲ πιστὸς τοῦ Σιαμίλ ὑπεσχέθη νὰ τὸν συνδράμῃ. Ὅλοι οἱ κατώτεροι ὁπαδοὶ τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν ὀρεινῶν εἶναι εἰς ἄκρον ἐρασταὶ τῶν δώρων. Τὴν ἐπιούσαν δὲν προσεκάλεσεν ὁ Σιαμίλ τὸν Ῥώσον, τὴν μετ' αὐτὴν ὁμως συνδιελέχθησαν ἐκ νέου· παρευρίσκοντο δὲ καὶ ἄλλοι εἰς τὴν αἴθουσαν.

» — Κἀθῃς, Ἰσαάκ βεη, εἶπεν ὁ Σιαμίλ κατὰ τὴν τάξιν.

» — Δός με τὴν ἄδειαν νὰ σταθῶ ὀρθιος, διότι πονοῦν τὰ γόνατά μου.

» — Ὅπως θέλεις· εἶσαι καλὰ;

» — Χάρis τῷ Θεῷ.

» — Ὁ Θεὸς νὰ σὲ διαφυλάττῃ! Δὲν θέλεις νὰ χαροποιήσῃς τὰς πρίγκηπισας;

» — Τοῦτο εἶναι εἰς τὴν ἐξουσίαν σου.

» — Ἡμεῖς τὰς καλομεταχειριζόμεθα· τὰς φυλάττομεν τόσον καλὰ, ὥστε οὔτε πουλὶ δὲν ἐρχεται νὰ τὰς ἐνοχλήσῃ· τὸ κάμω ὅμως μόνον δι' αὐτάς, καὶ πρέπει οἱ πρίγκηπες νὰ μὲ γνωρίζουν χάριν. Μὲ δίδουν ὀλίγα χρήματα· καὶ υποθέτω ὅτι μακρύνουν τὸ πρᾶγμα μετὰ τὴν ἐλπίδα νὰ ἐξουσιάζουν τὸ Δαργιβέδενον καὶ νὰ τὰς ἐλευθερώσουν.

» — Ἰμάμη, εἶναι ἀδύνατον ν' ἀποκριθῶ εἰς αὐτὰ ἔμπροσθεν ἄλλων.

» — Καλὰ, ἀργότερα, εἶπεν ἐκεῖνος, μὴ ἔχων σκοπὸν νὰ δεχθῇ ὅ,τι ἐζήτησεν ὁ Ῥώσος.»

Τὸ ἐσπέρας τῆς ἐπιούσης ἀπεφάσισε τέλος πάντων νὰ δεχθῇ κατ' ἰδίαν τὸν Ῥώσον· ἀλλ' εἰ καὶ ἐφάνετο ὅτι ἐπεθύμει τὴν ἰδιαιτέραν ταύτην συνέντευξιν, ἐφοβεῖτο ὅμως μὴ ἔλθωσιν αἴφνης οἱ περὶ αὐτόν καὶ τὸν καταλάβωσιν ἐπ' αὐτοφώρῳ.

» — Καὶ ἂν εἶχαν οἱ πρίγκηπες, εἶπεν ὁ Γράμορ πρὸς τὸν Σιαμίλ, τὸ ἑκατομμύριον, δὲν θὰ σὲ τὸ ἐδίδαν.

» — Διὰ τί;

» — Διότι ὁ αὐτοκράτωρ δὲν θὰ τοὺς ἐσυγχώρει νὰ σὲ δώσουν πόρους τόσῳ σημαντικοῦς ὥστε νὰ ἐξακολουθήσῃς τὸν πόλεμον. Πλὴν τούτου εἶναι ὑπερήφανοι, καὶ ὅ,τι εἶπαν μίαν φορὰν δὲν τὸ ἀναιροῦν. Τέλος πάντων, συγχώρησέ με νὰ σὲ τὸ εἰπῶ, ἔπρεπε νὰ εὐχαριστηθῇς διὰ τὴν δόξαν τὴν ὁποίαν θ' ἀποκτήσῃς ἀναγκάζων τοὺς Ῥώσους νὰ σὲ δώσουν τὸν υἱόν τὸν ὁποῖον σ' ἐπῆραν μετὰ τὰ ὅπλα εἰς χεῖρας. Ὁ δὲ διασαλπισθῇ εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην, καὶ θὰ γράψουν εἰς τὰς ἐφημερίδας ὅτι ἐνίκησας τοὺς Ῥώσους.

» — Ὁρθὸν αὐτό· ἀλλὰ καὶ τὰ χρήματα εἶναι καλὰ, ἀπεκρίθη μειδιῶν ὁ Σιαμίλ.

» — Πίστευέ με, ἰμάμη, ὅτι ἂν καὶ θέλω νὰ φανῶ χρήσιμος εἰς τοὺς πρίγκηπας, δὲν ἐπιθυμῶ ὅμως νὰ δυσαρεστήσω καὶ σέ. Τίς ἡξέυρει; Ἐνδέχεται νὰ πέσω μίαν ἡμέραν εἰς τὴν ἐξουσίαν σου . .

» — Καλὰ, ἐπανέλαβε μετὰ μικρὸν ὁ Σιαμίλ. Ὁλὸν προσπαθήσω νὰ τελειώσω ἐντὸς τῆς αὔριον μετὰ

τὸν λαόν· διότι, ὡς ἡξέυρεις, τίποτε δὲν ἡμπορῶ ν' ἀποφασίσω χωρὶς τὴν συγκατάθεσιν του. Καὶ μεθ' αὐτοῦ ἀναχωρεῖς μετὰ τὴν ὀριστικὴν μου ἀπόκρισιν.»

Καὶ ἐξῆλθεν ὁ Ῥώσος· ἀλλὰ τὴν ἐπιούσαν, περὶ τὴν ἐνάτην ὥραν, προσεκλήθη καὶ αὐτὸς παρὰ τῷ Σιαμίλ, ὅστις ἐκάθητο ἐν μέσῳ τῶν ὀρεινῶν αὐτοῦ. Ἀμα δὲ ἰδὼν τὸν Γράμορ ἐστράφη πρὸς αὐτόν καὶ εἶπεν·

» — Ἰσαάκ βεη, πρέπει νὰ σὲ συγχάρῳ. Ἰδοὺ ὁ γραμματεὺς μου. — Καὶ ἔδειξεν τινὰ καθήμενον ἐνώπιον τετραδίου. — Ὁ γράψω εἰς τὸν πρίγκηπα Ὁρβελιάνην· τὰ χρήματα εἶναι ὡς ὁ χόρτος ὁ ὁποῖος ξηραίνεται· δὲν λατρεύομεν τὰ χρήματα ἀλλὰ τὸν Θεόν.

» Ταῦτα ἀκούσαντες οἱ περιστῶτες ἐράνησαν σύννοες καὶ προσεκτικοί· ὁ δὲ Σιαμίλ ἐξηκολούθησε λέγων· — Δὲν θὰ γράψω πολλὰ· δὲν θὰ σὰς μιμηθῶ κατὰ τοῦτο· ἀλλὰ νὰ ἀναγγεῖλῃς ἐκ μέρους μου εἰς τὸν πρίγκηπα ὅ,τι τὸν γράφω ἐδῶ· ὁ Θεὸς εἶναι πολυέλεος· νὰ ἐπιστρέψῃ ὁ υἱός μου καὶ ἀποδίδω τὰς πρίγκηπισας.

» Ὁ Ῥώσος ἀπεχώρησεν, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον προσεκλήθη καὶ πάλιν ἵνα λάβῃ τὴν ἐπιστολήν. Παραδούς δὲ αὐτῷ ὁ Σιαμίλ καὶ τῶν αἰχμαλώτων ἐπιστολὴν πρὸς τὸν πρίγκηπα Τσαυτσαυατζὲ, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἀναγνώσει, τὸν παρήγγειλε νὰ θέσῃ ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ ἀμφοτέρως ἐντὸς φακέλλου, τὸν ὁποῖον ἐσφράγισεν μόνος, τὸν παρεκάλεσε νὰ ὑπάγῃ εἰς συνάντησιν τοῦ υἱοῦ τοῦ Τζεμάλ Ἐδδίν, καὶ ἐπὶ τέλους εἶπε·

» — Φρόντισε μὴ τριγυρισθῇ ὁ υἱός μου ἀπὸ ἀνθρώπους κακοβούλους, οἱ ὁποῖοι θὰ τὸν συμβουλεύουν νὰ μὴ ἔλθῃ. Κάμε με αὐτὴν τὴν χάριν. Ἔσο εὐλαβὴς εἰς ὅλας σου τὰς πράξεις, καὶ θὰ σὲ ἀνταμείψω· ὑγίαινε.»

Τοιαῦτα ὑπῆρξαν τὰ τελευταῖα λόγια τὰ ὁποῖα ἀπέτεινεν ὁ Σιαμίλ πρὸς τὸν ἀπεσταλμένον· μίαν δὲ ὥραν μετὰ ταῦτα, ἀνεχώρησεν οὗτος συνοδευόμενος, ὅπως καὶ ὅτε ἐφθασεν, ὑπὸ κράτῳ πυροβόλων, καὶ διεθύνθη εἰς Κασάφ Γιούρτ, ὅπου ἐμελλε νὰ συναντήσῃ τοὺς πρίγκηπας, ἀναμένοντας ἀνυπομόνως τὴν ἐπάνοδόν του.

Αἱ δὲ πρίγκηπισαι ἂν καὶ ἐγίνωσκον τὴν ἐλευσίαν τοῦ Γράμορ, ἠγνόουν ὅμως τὸ ἀποτέλεσμα τῶν συνδιαλέξεων· ὑπόπτευον μόνον ὅτι ὁ Σιαμίλ ἦτο ἀνήσυχος διὰ τὰ διατρέχοντα· ὁ τρόπος κατ' ὃν ἐπαυλῆς διὰ νυκτός, ἀνευ πομπῆς, συνοδευόμενος ὑπὸ μόνου τοῦ Σελίμ, ἀπεδείκνυνεν ὅτι ἐνίκηθη κατὰ τὴν μάχην. Τὰς ὑποψίας δὲ ταύτας ἐπεκύρου τὸ τεθλιμμένον ἦθος τῶν γυναικῶν ὅλων τοῦ στρατοῦ. Μία μάλιστα ἐξ αὐτῶν εἶπε κρυφίως πρὸς τὰς αἰχμαλώτους ὅτι παρ' ὀλίγον συνελαμβάνετο καὶ αὐτὸς ὁ Σιαμίλ, καὶ ὅτι φεύγων διὰ νυκτός μετὰ τοῦ Σελίμ εἶπεν αὐτῷ· — Πρὸ πολλοῦ μὲ φαίνεται ὅτι ζητεῖς εὐκαιρίαν νὰ αὐτομολήσῃς εἰς τοὺς Ῥώσους· ἰδοὺ, πήγαινε. — Ὀλίγον μετὰ τὴν ἐπάνοδόν του ἔφεραν τραυματίαν καὶ ἀπέθεσαν αὐτὸν εἰς τὸ δω-

μάτιον τῶν ξένων· ὅλοι αὐταὶ αἱ εἰδήσεις ἐπέδεδυμένοι τὰς ὑποφίας τῶν αἰχμαλώτων.

Ἡ θέσις ὅμως τούτων ἦτο πάντοτε ἡ αὐτή, καὶ ὁ χειμὼν ἐπνύξανε τὰ παθήματα καὶ τὰς στερήσεις τῶν· ἤρχισαν δὲ καὶ νὰ φοβῶνται μὴ παταθῇ ἐπὶ πολλοὺς ἔτι μῆνας ἡ αἰχμαλωσία τῶν. Μόνον διασκεδάσιν εἶχον ἀφ' οὗτου ἔσθασαν εἰς τὸ σεράγιον, τὸ νὰ ἀκούωσι τὰ μυστικά τῶν γυναικῶν τοῦ Σιαμίλ καὶ νὰ παρευρίσκωνται εἰς τὰς ἐριδας τῆς φιλαυτίας τῶν. Τέλος πάντων διεδόθη μεγίστη εἰδήσις καθ' ὅλον τὸ Δαργιβέδενον· ὁ υἱὸς τοῦ Σιαμίλ ἔσθασε τὴν 13 Φεβρουαρίου εἰς Σταυρούπολιν, καὶ μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἀνεχώρησεν εἰς Κασάφ Γιούρτ μετὰ τοῦ Γράμοφ, ὅστις τὸν εἶχε παρυσιάσει εἰς τὸν πρίγκηπα Τσαυτσαυατζέ (*). Ὁ πρίγκηψ ἔστειλεν ἄνθρωπον ἐπίτηδες εἰς τὸν Σιαμίλ ἵνα προσκαλέσῃ αὐτὸν νὰ πέμψῃ τινὰς ἱκανοὺς νὰ ἐξελέγξωσι τὴν ταυτότητα τοῦ υἱοῦ του. Ἐστάλη δὲ γέροντις μουριδὴς ἱουνὸς τὸ ὄνομα, αὐτὸς ἐκεῖνος ὅστις παρέδωκεν ἄλλοτε τὸν νέον πρὸς τοὺς Ῥώσους, ὁ ἐπιστάτης Κάτζιος καὶ ὁ ἀρμένιος διερμηνεύς. Καὶ οἱ τρεῖς οὗτοι ἀνεχώρησαν αὐθιγερῶν.

Ἐνῶ δὲ μετέβαινον σπεύδοντες εἰς Κασάφ Γιούρτ, οἱ ἐν τῷ χωρίῳ διεπραγματεύοντο τὰ περὶ τῶν λύτρων τῶν κατωτέρων αἰχμαλώτων. Ἀπὸ τῆς ὥρας ἐκείνης οἱ αἰχμαλῶται ὑπεβλήθησαν εἰς δεινότερας δοκιμασίας καὶ ἐφυλάσσοντο μετὰ πλείστης αὐστηρότητος, διότι οἱ ὀρεινοὶ ἠλπίζον ὅτι τὰ παράπονα τῶν πασχόντων ἤθελον παρακινήσει τοὺς συγγενεῖς αὐτῶν νὰ αὐξήσωσι τὰ λύτρα. Αἱ πριγκήπισαι ἤκουον συχνότερον ἢ ἄλλοτε τὸ ἱερὸν ἄσμα τῶν ὀρεινῶν· εἶπον δὲ πρὸς αὐτάς ὅτι ὁ Σιαμίλ ἔφερεν εὐσεβῆ τινα ἀσκητήν. Κατὰ τινὰς δὲ ἡμέρας οἱ περίεξ ὀρεινοὶ συνερχόμενοι εἰς τὴν ἐξωτερικὴν αὐλὴν ἤκουον τὸν ἀσκητὴν ἱεροκηρύττοντα κατὰ τοῦ πλούτου, καὶ ἐξιστοροῦντα τὰς αὐστηρὰς ἀρχὰς τῶν μουριδῶν· τὸ λοιπὸν δὲ τοῦ χρόνου κατεγίνετο εἰς προσευχάς, τῶν ὁποίων ἐπίσης μετεῖχε καὶ ὁ Σιαμίλ μετὰ τῶν οἰκείων του. Τότε ἔφθانون εἰς τὰς ἀκοὰς τῶν πριγκήπισων τὰ ἄσματα. Ὅτε δὲ ὁ ἀσκητὴς ἔδιδε τὸ σημεῖον τῆς ἐνάργεως, ὅλοι οἱ περιεστώτες ἐπανελάμβανον τὴν ψαλμωδίαν, καὶ παρεδίδοντο εἰς ἔκστασιν. Τὰ αἶτια τῆς κωμωδίας ταύτης ἐνόησαν μετὰ ταῦτα αἱ πριγκήπισαι.

(Ἐπεται τὸ τέλος.)

(*) Ὁ υἱὸς οὗτος τοῦ Σιαμίλ εἶναι νέος εὐειδής, εὐκαμπτος καὶ ὑψηλός· εἶχε δὲ τότε εἰκοσιδύο περίπου ἔτων ἡλικίαν. Καὶ τὸ μὲν ἥθος του ἐμφαίνει ἀγαθότητα, τὸ δὲ βλέμμα νοῦν καὶ ἐνεργητικότητα. Ὁμοιάζει δὲ πολὺ τὸν ἀδελφόν του Χατζὴ Μεχμέτ, νεώτερον ἐν ἔτος. Ἀγαπᾷ εἰς ἄκρον τὴν μελέτην, καὶ ἐπανελθὼν εἰς τὸν Καύκασον ἔφερεν ἅπειρα βιβλία, σχέδια, κτλ. Εἰ καὶ μουσουλμάνος, εἶχεν ὅμως λησμονήσει ἐξ ὁλοκλήρου τὴν γλῶσσαν τῆς πατρίδος του, καὶ ἡγάπα εὐλαβικῶς τὴν Ῥωσικὴν.

ΤΑ ΟΛΥΜΠΙΑ.

—οοο—

Πρώτη ἐντύπωσις.

Ὅποια τὰ Ὀλύμπια καὶ τίς ὁ ἀγωνοθέτης ἔμαθον οἱ ἀναγνώσται τῆς *Παρδώρας* ἀπ' αὐτοῦ τοῦ παρελθόντος ἔτους, ὅτε ἐγράψαμεν ὀλίγα περὶ αὐτῶν ἐν τῷ 204 φυλλαδίῳ. Πρὶν ἢ οἰκοδομηθῇ δαπάνη τοῦ Κ. Β. Ζάππα κτίριον εὐρύχωρον καὶ διαρκές, ἀνηγέσθη ἄλλο πρόσκαιρον, ἐν ᾧ ἀπετέθησαν τὰ ἔργα τῆς ἑλληνικῆς βιομηχανίας, καὶ ὅπου ἐτελέσθησαν τὰ ἐγκαίνια τὴν 18 τοῦ παρελθόντος Ὀκτωβρίου, παρόντων τῶν Μεγαλειοτάτων βασιλέων, τῶν δημοσίων καὶ δημοτικῶν Ἀρχῶν, καὶ ἄλλων ἡμεδαπῶν καὶ ξένων ἐγκρίτων.

Τὴν ἐπιούσαν τῶν ἐγκαίνιων ἐπεσκέφθημεν καὶ ἡμεῖς τὸ Παλάτιον τῆς ἐκθέσεως, μὴ φέροντες μεθ' ἡμῶν μήτε μεμψιμοιρίαν μήτ' ἄκρατον θαυμασμόν. Καὶ διετρούσαμεν μὲν ἐν αὐτῷ ὑπὲρ τὰς δύο ὥρας, καὶ διετρούσαμεν τὰ ἔργα τῆς φιλοπονίας τῶν ὁμογενῶν, ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ λιτὰ ὄντα τὰ πρωτόλεια ταῦτα, δεικνύουσιν ὅμως ἐπιμέλειαν, φιλοκαλίαν, εὐφυΐαν, τάσιν πρὸς τὴν πρόοδον, ἐνίοτε δὲ καὶ πρόοδον ἀληθῆ, αἰσθανόμεθα τὴν ἀνάγκην νὰ ὀμιλήσωμεν λεπτομερῶς περὶ αὐτῶν μετὰ δευτέραν καὶ τρίτην ἐπίσκεψιν. Διὰ τοῦτο ἀναγγέλλομεν μόνον σήμερον τὴν ἑναρξιν, καὶ σκιαγραφοῦμεν τὴν πρώτην ἡμῶν ἐντύπωσιν.

Τὸ προσωρινὸν οἰκοδόμημα, ἔργον τοῦ ἀρχιτέκτονος Βουλαντζέ, ἔχει ἐσωτερικῶς, πλὴν τῶν δύο περιστύλων περὶ ὧν, αἰτίνες προσηρτήθησαν, ὡς ὑποθέτομεν, μετὰ ταῦτα ἐκατέρωθεν τῆς μεγάλης εἰσόδου χάριν πλείονος ὠραϊσμοῦ τῆς τελετῆς, καὶ κομψότητα καὶ χάριν καὶ συμμετρίαν. Καὶ εἶναι μὲν ἐξ ἀνάγκης μέτριον τὴν ἔκτασιν· ἀλλ' εἰσερχόμενος εἰς αὐτὸ αἰσθάνεσαι κατὰ πρῶτον πλατυνομένην τὴν καρδίαν καὶ ἀνυψούμενον τὸν νοῦν σου, ὡς ὅτε ἐπισκέπτεσαι μεγαλοπρεπὲς κτίριον. Τὸ μικρογραφικὸν τοῦτο Παλάτιον, οὗτινος θέλομεν δημοσιεύσει τὸ σχέδιον, διαιρεῖται εἰς τρεῖς ὑποστάσεις· ἔχει δὲ καὶ πρόδομον, καὶ ἀπέναντι τούτου, πρὸς τὸ βάθος, στοὰν ἴσην, ὡς νομίζομεν, πρὸς τὸ μέγεθος τοῦ προδόμου. Αἱ τρεῖς αὐτοῦ κατατομαὶ χωρίζονται διὰ κιόνων, ἐν μέσῳ δὲ τῆς κυριωτέρας ὑποστάσεως ἀναβρύει πίδαξ, ὅθεν ἀνυψούμενον τὸ ὕδωρ μέχρι σχεδὸν τῆς ὀροφῆς, καταπίπτει ἐπὶ λεκάνης μαρμαρίνης, καὶ μεταβαλλόμενον εἰς σταγόνας ῥαντίζει τὰ περίεξ φυτά. Τὸ φῶς εἰσέρχεται ἀπὸ τῆς ὑαλίνης στέγης καὶ τῶν περὶ αὐτὴν θυρίδων ἄφθονον, ὥστε οὐδὲ τὰ λεπτότερα ἀντικείμενα δυσκολεῖται νὰ διακρίνῃ ὁ ὀφθαλμός.

Ἀλλὰ καὶ τῶν ἐκτεθειμένων ἡ διάταξις ἀποδεικνύει ὅτι οἱ ἐπιμεληταὶ δὲν ἐστεροῦντο φιλοκαλίας. Εἰς ἡμᾶς μάλιστα ἐφάνη ἱκανῶς εὐστοχος καὶ ἐν ἀρμονίᾳ πρὸς τὸ οἰκοδόμημα, ὥστε δὲν ἐδιστάσαμεν

νὰ συγκρίνωμεν αὐτὴν πρὸς μικρὸν ἀλλ' ἀργυροφειγῇ γαλαξίαν, ποικίλλοντα αἶθριον καὶ γαλανὸν οὐρανόν.

Ἀγαθὴ τύχη! εὐτελής ἀλλ' εὐτυχὴς ἡ ἀρχή· διὸ ἐλπίζομεν πολὺ βελτίονα τὰ μετὰ ταῦτα. Ἀλλ' ἡ βελτίωσις, σημειωτέον τοῦτο καλῶς, κρέμαται κατὰ πολὺ ἐκ τῶν ἀποφάσεων τῶν Ἑλληνοδικῶν, αἵτινες πρέπει νὰ γίνωσι μετὰ πλείστης ὁσῆς εὐθύτητος, ἀπροσωποληψίας καὶ δικαιοσύνης.

Τῆς βελτιώσεως δὲ ταύτης παρίσταται μὴνυτὴς ἐντὸς τοῦ Παλατίου,

... ὠκυπέτης ἱρήξ, ταυσιπτερος ὄρνις,

ὅστις, ἀνεγειρομένης τῆς οἰκοδομῆς, κατέπεσεν ἐπ' αὐτῆς. Οἱ ἐπιμεληταὶ ἐκλαθόντες τοῦτο ὡς οἰωνόν ἀγαθόν, συνέλαβον τὸν ἱέρακα, καὶ θέσαντες κατὰ τὴν δεξιὰν πτέρυγα ἐπὶ τόπου ὑψηλοῦ, τρέφουσιν αὐτὸν ὡς ἐν πρυτανείῳ. Περιερχόμενος βήματι βραδεῖ ἐπὶ πλατείας σανίδος καὶ ῥίπτων μετὰ τινος μεγαλοπρεπείας ἀπὸ τῆς περιωπῆς αὐτοῦ τὸ βλέμμα ἐπὶ τοὺς θεατὰς, καθίσταται καὶ αὐτὸς ἐν ἐκ τῶν ὀπωσοῦν περιέργων ἀντικειμένων τῆς ἐκθέσεως.

ΠΑΝΔΩΡΑ.

—οοο—

ΜΑΤΣΙΝΗΣ. Τὸ ἐξῆς ἀνέκδοτον κυκλοφορεῖ εἰς τὰς εὐρωπαϊκὰς ἐφημερίδας περὶ τοῦ Ἰταλοῦ Ματσί-νη. Ὅσakis οὗτος μεταβαίνει κυρίως εἰς Ἰταλίαν διέρχεται διὰ τῆς τοπαρχίας Τικίνο τῆς Ἑλβετίας. Οἱ Ἑλβετοὶ μὴ ἀρεσκόμενοι εἰς τοῦτο, ἀπεφάσισαν νὰ ἐνυποδίσωσιν αὐτὸν, καὶ ἔδωκαν εἰς ὅλους τοὺς σταθμάρχας περιγραφὴν τῶν χαρακτηριστικῶν τοῦ Ἰταλοῦ στρατιώτου, προσθέντες καὶ τὴν παρατήρησιν ὅτι φέρει συνήθως μεθ' ἐαυτοῦ δύο διαβατήρια. Ὁ Ματσίνης μετημφισμένος ἐντελῶς παρουσιάσθη εἰς ἓνα τῶν σταθμῶν· ὁ δὲ σκοπὸς παραβαλὼν τὰ χαρακτηριστικά τοῦ ξένου μετὰ τὴν περιγραφὴν συνέλαβεν ἀμέσως ὑπονοίας, καὶ ἐξετάσας τὸ διαβατήριον εἶπεν αὐτῷ·

— Τὸ μὲν διαβατήριόν σας, Κύριε, εἶναι ἐν τάξει, ἀλλὰ ποῦ εἶναι τὸ δεύτερον;

— Τὸ δεύτερον; ἀπεκρίθη ὁ Ματσίνης· τί ἐννοεῖς ἐν μόνον διαβατήριον ἔχω.

— Ἄν δὲν ἔχετε ἄλλο διαβατήριον, Κύριε, ἐπανάλαβεν ὁ σκοπός, περάσετε ἐλευθέρως, διότι δὲν εἶσθε σεῖς ἐκεῖνος τὸν ὁποῖον ζητῶ. Καὶ ὁ Ματσίνης διήλθε διὰ τῆς Ἑλβετίας ἐνεκα τῆς μεγάλης ὀξυνοίας τοῦ Ἑλβετοῦ σκοποῦ.

ΣΥΖΥΓΙΟΣ ΔΑΚΝΟΥΣΑ. Εἰς τὴν Ἀγγλίαν ὑπάρχει ἀρχαῖον ἔθος, ὡς καὶ ἄλλοτε εἶπομεν, νὰ ζητῇ ὁ θέλων συμβουλὴν παρὰ τῶν δικαστῶν ἐνῶ οὗτοι συνεδριάζουσιν. Ἐκ τούτου συμβαίνει οὖν ἐνίοτε περιεργόταται σκηναί, ἐξ ὧν τοιαύτη εἶναι καὶ ἡ ἐπομένη. Κύριός τις ἐλθὼν πρὸς τὸν Κ. Βίγκαμ, δικαστὴν ἐν τινὶ συνοικίᾳ τοῦ Λονδίνου, εἶπε ταῦτα·

— Πέντε ἡμέρας μετὰ τὸν γάμον μου, γενόμε-

νον ἐσχάτως, ἡ σύζυγός μου μ' ἐδάγκασεν εἰς ὅλα τὰ μέρη τοῦ σώματός μου, καὶ...

Δικαστής. Καὶ τί! Σὲ ἀπέδειξε διὰ τούτου ὅτι σὲ ἀγαπᾷ.

Δαγκασθεῖς. Δὲν μ' ἐδάγκασε διὰ νὰ μὲ ἀποδείξῃ τὴν ἀγάπην της, ἀλλὰ διότι τὴν εἶπα ὅτι εἶχα ὀλιγάριθμον οἰκογένειαν ἐκ τριῶν τέκνων συγχειμένην, τῶν ὁποίων τὸ νεώτερον εἶναι δώδεκα ἐτῶν.

Δικαστής. Ἐπρεπε νὰ τὸ εἰπῇς εἰς αὐτὴν πρὸ τοῦ γάμου σου.

Δαγκασθεῖς. Φίλτατέ μου, προσφιλέστατε καὶ παλαιέ μου φίλε (γενικὸς γέλως), ἐδιάλεξα τὴν καταλληλοτέραν εὐκαιρίαν διὰ νὰ τὸ εἰπῶ ἐκείνη ὁμῶς ἔπεσεν ἐπάνω μου, καὶ ἡμπορεῖτε νὰ ἰδῇτε, φίλτατέ μου, εἰς ποῖαν κατάστασιν μ' ἔφερεν. Εἶμαι γεμάτος ἀπὸ δαγκαματίας, ἐδῶ, ἐκεῖ, παντοῦ (νέος γέλως). Δὲν εἶμαι οὔτε ῥάπτης, οὔτε ἐργάτης ἐνησχολημένος ὅλην τὴν ἡμέραν εἰς τὸ ἔργον του, καὶ δυνάμενος νὰ κρύψῃ τὰ ἔγνη τῶν πληγῶν του. Εἶμαι ἔμπορος κονδυλίων, καὶ περιφέρομαι ἀπὸ θύραν εἰς θύραν, εἰς τὰ ἐργαστήρια καὶ τὰς οἰκίας τὰς πλέον σημαντικὰς, καὶ (ἐνταῦθα ἔλαβεν ἥθος θρηνηδὲς) σὰς ἐρωτῶ, ἀγαπητέ μου κύριε, ἂν ἡμπορῶ, ὅπως μ' ἔκαμε, νὰ παρουσιασθῶ εἰς τοὺς ἐντίμους ἀγοραστάς. Πλὴν τούτου ἡ σύζυγός μου ἐξέκαμε καὶ μίαν μου κόρην.

Δικαστής. Τὴν ἐξέκαμε! πῶς; τὴν ἐφόνευσε;

Δαγκασθεῖς. Ὅχι δά· τὴν ἐδίωξεν ἀπὸ τὴν κατοικίαν μου· ἐδίωξε καὶ τὸν πρωτότοκόν μου νὰ γραφθῇ στρατιώτης, καὶ τὸν ὑπεχρέωσε νὰ πάρῃ μαζὶ καὶ τὸν δεύτερον.

Δικαστής. Τὰ σημεῖα τὰ ὁποῖα φέρεις εἶναι ἐνίοτε σημεῖα ἀγάπης· εἰς τὴν περίστασιν ὁμῶς ταύτην δὲν ἔχουν νομίζω τὸν χαρακτῆρα τούτον. Θὰ σὲ ὑπερασπισθῶ ἐναντίον τῶν ὑπὲρ τὸ δέον νευρικῶν σπασμῶν τῆς ἀμαζόνος σου. Θέλεις νὰ τὴν κλητεύῃς;

Δαγκασθεῖς. Ὁ Θεέ μου! Τότε πρέπει νὰ στείλῃτε τὴν κλῆσιν, διότι ἐγὼ βέβαια δὲν τὴν πηγαίνω.

Δικαστής. Λοιπὸν θὰ ἐκδώσω ἐντάλμα συλλήψεως.

Δαγκασθεῖς. Τρέμων καὶ ἀναχωρῶν·—Εὐχαριστῶ, ἀγαπητέ μου, ἀξιόλογέ μου φίλε. Σὰς εὐχαριστῶ διὰ τὴν καλοσύνην σας.

Προτρέπομεν τοὺς κυρίους ἐκδότας τοῦ Στοιβαίου νὰ καταχωρίσωσι τὰ ἀνωτέρω εἰς τὸ Ἀνθολόγιον, τὸ περιέχον τὰ προτερήματα τῶν γυναικῶν.

ΙΕΡΑ ΕΡΕΙΝΙΑ. Ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν *Ἐρείπια* τοῦ Πραιτωρίου τοῦ Πιλάτου γαλλικὴ τις ἐφημερίς δημοσιεύει τὰ ἐξῆς· α Γνωστὸν ὅτι ταῦτα ἀπεδόθησαν τὸ 1857 ἔτος παρὰ τῶν Μουσουλμάνων τοῖς Καθολικοῖς· ἦσαν δὲ ἐρείπια πλήρη ἀκαθαρσιῶν, ἐφ' ὧν οἱ ἡγούμενοι τῶν Παρθένων τῆς Σιών ἀπεφάσισαν νὰ οἰκοδομήσωσι ναόν. Τὸν παρελθόντα Μάιον ἐγένετο ἀρχὴ τῆς ἐργασίας· κατὰ δὲ τὰς ἀνασκαφὰς ἀνεκαλύφθη ἡ ἀρχαία τεθλιμμένη ὁδός, τῆς ὁποίας αἱ πλάκες, βραχεῖσαι διὰ τοῦ αἵματος

τοῦ Ἰησοῦ, θὰ ἀγιάσωσι τὸν μέλλοντα ναόν. Ἀνεκαλύφθη δὲ καὶ ἀπέραντος ὑπόγειος ὁδὸς σολωμο-
νείου κατασκευῆς, πρᾶταινομένη μέχρι τοῦ Ναοῦ,
ὅστις σήμερον εἶναι τέμενος τοῦ Ὁμάρ. »

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑ ΠΟΛΕΜΟΥ. Ἰδοὺ ἐν συνόψει ἡ
χρονολογία τοῦ τελευταίου μεταξὺ τῆς Γαλλίας καὶ
Αὐστρίας πολέμου ὑπὲρ τῆς Ἰταλίας.

10 Μαΐου (ἔ. ν.) 1859. Ἀναχώρησις Ναπολέοντος
ἐκ Παρισίων.

20 Μαΐου. Νίκη Μοντεβέλλου.

30 Μαΐου. Νίκη Παλέςτρου.

1 Ἰουνίου. Διάβασις τοῦ Τικίνου.

3 Ἰουνίου. Νίκη Τουρβίγου.

Βικτωρ Ἐμμανουήλ, βασιλεὺς Σαρδηνίας.

4 Ἰουνίου. Νίκη Μαγέντας.

6 Ἰουνίου. Ἐξοδος Ναπολέοντος εἰς Μεδιόλανα.

8 Ἰουνίου. Νίκη Μαρινιάνου.

18 Ἰουνίου. Ἐξοδος Ναπολέοντος εἰς Βρύσαν.

24 Ἰουνίου. Νίκη Σολφερίνου.

26 Διάβασις τοῦ Μιγκίου.

8 Ἰουλίου. Ἀνακωχή.

12 Ἰουλίου. Εἰρήνη.

Ὡστε ὁ πόλεμος ᾤξαστο καὶ ἐτελείωσεν ἐντὸς
δύο μηνῶν.

ΑΓΓΛΙΚΑ ΠΑΟΙΑ. Ἐκ τῆς ἐπομένης σημειώσεως

τῆς διὰ τὸ δίκροτον ὁ δούξ Οὐέλινγκτων γενομένης
δαπάνης, συμπεραίνομεν πόσα ἀπαιτοῦνται δι' ἐν
πλοῖον τοιαύτης τάξεως.

Εἰς κατασκευὴν τοῦ δουλκὸς Οὐέλινγκτωνος ἐδα-
πανήθησαν 5,152,500 δραχ. Εἰς ἐνιαυσίαν συντή-
ρησιν αὐτοῦ, ἥτοι διὰ τοὺς ἰστούς, τὰ ἱστία, τὸ
σκάφος καὶ τὰ ἐξάρτια, (μὴ συμπεριλαμβανομένων
τῶν ἐξόδων τοῦ πληρώματος, κλ.) ἀπαιτοῦνται δρ.
435,000. Μὲ τὰ ἱστία τοῦ δουλκὸς τοῦ Οὐέλιν-
γκτωνος σκεπάζεται ἑκτασις μεγαλητέρα καὶ ἐνὸς
πλήθους καὶ ἡμίσεως.

ΤΕΡΑΤΩΔΕΣ ΑΕΡΟΣΤΑΤΟΝ. Ἐνῶ ἡ Ἀγγλία ἐ-
τοιμάζεται νὰ στείλῃ εἰς τὴν Ἀμερικὴν τὸν περιώ-
νυμον *Λεβιάθαν* τῶν θαλασσῶν, ἡ Ἀμερικὴ ἐτοιμά-
ζεται νὰ στείλῃ εἰς τὴν ἀρχαίαν τῆς μητροπόλιν
τὸν *Λεβιάθαν* τῶν ἀνέμων, τερατῶδες ἀερόστατον
τὸ ὁποῖον ὁ ἀεροναύτης T. S. C. Lowe κατασκευάσας
περὶ Νεοβόρακον. Τὸ μέγεθος τοῦ ἀεροστάτου τού-
του εἶναι τοσοῦτον ἀνώτερον τοῦ μεγέθους πάντων
τῶν μέχρι τοῦδε γενομένων, ὥστε μόνη ἡ ἀνύψω-
σίς του, καὶ ἂν δὲν κατορθώσῃ νὰ διαβῇ τὸν Ὠ-
κεανόν, θέλει ἀναγραφῇ ὡς ἀξιολόγος τις ἐποχὴ
εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἀεροπορίας. Ὀνομάζεται δὲ
Πόλις τοῦ Νεοβοράκου, καὶ ἔχει ὕψος μὲν ἀπὸ τῆς
λέμβου μέχρι τοῦ ἐκπνευστήρος 350 πόδας, διά-
μετρον δὲ 130. Τὸ μέρος ὅπου φυλάσσεται τὸ ἀέ-
ριον περιλαμβάνει 725,000 πόδας κυβικούς ἐξ αὐ-
τοῦ, οἵτινες ἔχουσι τὴν δύναμιν νὰ ἀναβάξωσιν 22
τόνους καὶ ἥμισυν, ἥτοι 33335 χιλιόγραμμα. Ἐπει-
δὴ δὲ τὸ βάρος τοῦ ἀεροστάτου, τῆς λέμβου, τῶν
διασωτηρίων, τῶν μηχανῶν, κλ. εἶναι τριῶν καὶ
ἡμίσεως τόνων, ἡ χιλιόγραμμων 3,630, ὁ K. Lowe
ἤμπορεῖ νὰ προσλάβῃ ἐπιβάτας, ἐμπορεύματα, τρο-
φὰς ἢ ἄμμον ζυγίζοντα 19 τόνους ἀγγλικούς. Ὁ K.
Lowe προτίθεται νὰ περάσῃ τὸν Ἀτλαντικὸν ὠκεα-
νόν καὶ νὰ ἔλθῃ εἰς τὴν Γαλλίαν ἢ τὴν Ἀγγλίαν,
ἐντὸς τεσσαράκοντα ὥρων.

ΜΑΚΡΟΒΙΟΤΗΣ. Δὲν ἠθέλομεν βεβαίως πιστεῦσαι
τὸ ἀκόλουθον ἐὰν δὲν περιείχετο εἰς τὸν *Βελγικὸν*
Μηνύτορα· « ἔχομεν εἰς τὸ Βέλγιον οὐ μόνον τὸν
ἀρχαιότερον τῶν κατὰ τὴν Εὐρώπην στρατιωτικῶν,
ἀλλὰ καὶ τὸν Νέστορα τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Πρέ-
πει νὰ ἀναδράμωμεν εἰς τὴν ἐποχὴν τῆς Βίβλου ἵνα
εὐρωμεν μακροβιότητα τόσῃ υπερβολικῇ, ὅσῃ ἡ τοῦ
λοχαγοῦ Ἀλεξάνδρου-Βικτωρος-Ναρκίσσου Βιροῦ,
μετατεθέντος εἰς τοὺς ὑπὸ σύνταξιν τὴν 15 Σεπτεμβ.
1859. Καὶ τὸ παραδοξότερον εἶναι ὅτι ὁ κύριος
οὗτος, ὅστις ἐγεννήθη τὴν 9 Νοεμβρ. 1079, καὶ ἐ-
πομένως εἶναι σήμερον 150 ἐτῶν καὶ ἐπέκεινα, ἐ-
νεγράφη στρατιωτικὸς τὴν 10 Ὀκτωβρ. 1630. Ἀλ-
λ' ἐπειδὴ ἐπρόκειτο περὶ τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς πα-
τρίδος του, δὲν ἐσυλλογίσθη τὴν ἡλικίαν του. Αἰσθα-
νόμενος δὲ ἐκυτὸν νέον καὶ ῥωμαλέον, ἐξηκολούθησεν
ὑπηρετῶν καὶ ἔλαβε βαθμὴν λοχαγοῦ. Ἐσχάτως
μόνον ἠθέλησε ν' ἀποχωρήσῃ εἰς Chimay ὅπου ἐγεν-
νήθη· ὁ ἀὴρ τοῦ μέρους τούτου εἶναι καθαρώτατος,
καὶ οἱ κάτοικοι ζῶσι πολλὰ ἔτη.